

RAMON VINYES

DIETARI

"PARIS I TOLOSA, 1939"

Treball de recerca a cura
de Jaume Huch i Camprubí

Barcelona - Berga, 1993

RAMON VINYES. APUNT BIOGRAFIC

Ramon Vinyes i Cluet va néixer a Berga l'any 1882. A la seva ciutat va escriure i estrenar les primeres obres dramàtiques, com El calvari de la vida (1904) o Les boires (1906). Al costat del també poeta berguedà Mn. Josep Espel fundà el periòdic "El Cim d'Estela" (1905), del qual fou redactor fins al 1907. A partir de l'any 1906, però, Vinyes ja és un col.laborador habitual de tot un seguit de revistes i diaris barcelonins, tals com "El Poble Català", "Teatràlia", "Empori", "Joventut" i "De tots colors".

L'any 1908, de retorn d'un viatge a París, prununcià la conferència "De la Tragèdia" al Teatre Novetats de Barcelona, i l'any 1909 apareix publicat un polèmic recull de proses poètiques sota el títol de L'ardenta cavalcada. Amb la peça teatral Al florir els pomers guanyà, l'any 1910, el premi d'obres en un acte de la revista "Teatràlia", la qual fou estrenada al Teatre Romea per Enric Borràs. L'any 1912, Joaquim Horta va publicar-li l'obra dramàtica Rondalla al clar de lluna. Poc temps després, però, el mes de maig de 1913, va embarcar-se cap a Colòmbia, iniciant així un periple vital, amb continuats vaivens entre Amèrica i Catalunya, que sols es podria cloure l'any 1952, a la fi dels seus dies a la capital catalana.

Al continent americà, després de deixar enrera la voluntat de trencar amb la literatura a causa dels desenganys de joventut, Vinyes va iniciar a la capital del Departament de l'Atlàntic una continuada tasca a favor de l'art i la cultura. Així, fundà a Barranquilla la revista "Voces" (1917-1920), s'establí com a llibreter, i dugué a terme una gran labor periodística i

pedagògica fins al darrer retorn a Barcelona, l'any 1950.

Durant la segona etapa catalana (1925-1929), Vinyes gaudí dels seus principals èxits. Estrenà tot un seguit d'obres: Llegenda de boires (1926), Raco de xipres (1927), Viatge (1928) i, sobretot, Qui no és amb mi... i Peter's Bar, ambdues estrenades el 1929, any en què decidí viatjar de nou cap a Amèrica.

La tercera etapa catalana de l'escriptor, però, no es féu esperar. L'any 1931, després de l'abdicació d'Alfons XIII, Vinyes retornà a Barcelona. Fins al 1939, s'editen o s'estrenen algunes de les obres teatrals més importants. Cal destacar: La Creu del Sud (1933), Els qui mai no s'aturen (1935) i, principalment, Ball de titelles (1936). Iniciada la guerra, Vinyes continuà la seva tasca periodística i combatent. Fou a finals de 1936, quan publicà a "Mirador" el conte "Dietari a salts". L'any 1937, sortí publicat l'opuscle intítulat La ideologia i a barbàrie dels rebels espanyols i, encara, guanyà el "Concurs d'obres de cara la guerra" amb Comiat a trenc d'alba. Sortí de Barcelona, el mes de febrer de 1939, camí de Tolosa i, després, de París. El mes de gener d'aquell any, l'estrena de la seva obra, al Teatre Català de la Comèdia (Poliorama), Fum sobre el teulat, constituí la darrera estrena oficial de repertori català. L'exili forçós per terres de França es perllongà fins al mes de gener de l'any 1940, quan s'embarcà de nou cap a Colòmbia.

Durant la darrera etapa americana, va formar-se l'anomenat "Grup de Barranquilla", integrat, entre d'altres, pels escriptors Germán Vargas, José Félix Fuenmayor i Gabriel García Márquez, el qual homenatjaria Vinyes a Cien años de soledad amb la figura del "savi català". En aquest període va escriure els contes aplegats en els llibres A la boca dels núvols i Entre sambes i bananes.

També cal citar algunes de les obres teatrals d'aquests anys: Santuari en els Andes i, potser la més important del darrer període colombià, Arran del mar Caribe, escrita entre 1943 i 1944, on es fa ben palesa un cop més la temàtica de l'exili: l'enyorança de Catalunya i la qüestió de la identitat catalana amenaçada per l'entorn americà. Des de l'any 1939, encara no hi ha hagut cap companyia professional de teatre que s'interessés per dur a l'escena una obra de Ramon Vinyes.

Amb tot, a partir de l'any 1982 -any de la commemoració del centenari del seu naixement- s'ha iniciat lentament la seva reivindicació. Edicions de L'Albí li ha publicat tres obres de teatre en sol volum (1988), inclòs a la Biblioteca Escriptors del Berguedà, i l'Editorial Millà ha editat també dues obres: Hamlet dramaturg (1983) i la comèdia És un cap boig (1988). D'altra banda, cal recordar també que les etapes americanes del nostre autor han estat a bastament estudiades pel professor Jacques Gilard, catedràtic de Literatura Hispano-americana de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc. El seu darrer llibre sobre Vinyes, intitulat Entre los Andes y el Caribe, fou publicat l'any 1989 per la Universitat de Antioquia de Colòmbia.

La publicació dels seus Diaris suposarà una gran contribució per la coneixença de l'escriptor, així com dels temps difícils que li tocà de viure. Al costat d'altres intel·lectuals de casa nostra, durant l'exili a França, Vinyes visqué a cavall de París i Tolosa, on decidí finalment de retonar a Barranquilla.

Jaume Huch

Dia 13 de juny de 1939, dimarts. Em desperto i sento tocar les set. Tarrades em diu que m'esperen a dinar al S.E.R.E. Ahir van veure Ramonet i el Dr. Aguader. Em reendormo. I això evita l'escàndol que volia clavar al poeta. Surtidor. Cap allà a les nou, venen les ampliacions. Al S.E.R.E., ahir, hi havia l'Aguader, el qual se'ls va queixar que jo no l'hagués anat a veure. Ramonet -que continua fent-li de secretari-, els va dir que avui m'esperava a dinar. Fem neteja de la cambra. Tarrades em demana francs i n'hi dono 4. Per ell -que Candelera diu que no té res seu-, el dels altres també és d'ell. Surt i em diu que estigui preparat que em vindran a cercar. Em faran fer tard com ells fan sempre? Llegeixo el III dels "Cants de Maldoror". Imatges palpitants. Com se'm sembla Lautréamont. La meua adolescència hauria pogut donar això. Sortim de casa, però arribem al S.E.R.E. avans que surti l'Aguader. Parlo amb ell i m'ofereix feina. Jo li demano anar a Mèxic en el vapor proper. Li dono les fitxes meves, de Bransuela i Lluelles. Ramonet em convida a dinar. Quintana també treballa al S.E.R.E. Dinem bé per 11 francs. Ve amb nosaltres un castellà i una castellana. He trobat Ortega i Gasset. Encarrego a Ramonet que m'activi el del viatge, o que em donin feina per poder cercar una cambra on dormir. Tornem al S.E.R.E. Comiats. Torno veure el Dr. Aguader al qual dic que he donat les fitxes a Ramonet. Deixo Candelera i Tarrades que mandregen i jo em vaig a internar a París. Opera. Tulleries. Sena, amb l'obligada visita als llibres, i casa, després de comprar tres croissants: "Paris-Soir" ¿Què he vist? He sentit París apretat a mi. Em plau passar-hi en absolut oblit de tot, l'oblit possible. He sopat amb els tres croissants i una presa

de xocolata. Llegiré el cant IV de Maldoror. Ahir Tarrades diu que va telefonar Saint Saëns que no vindria a sopar a casa de Desnoyer i Saint Saëns no em pogué dir res, car jo era fora. Si vingués la carta de Maria, cercaria anar-me'n a Colòmbia. Em sembla que em val més que a Mèxic, on no sabré què fer. Llàstima de la pressa que em té marxar de París. Em conviden a sopar: no accepto. No vull que es creguin que els he saludat perquè em convidin a sopar. Saint Saëns em diu que baixi un xic i em regala un exemplar de "Silvia" de Gerard de Nerval, il·lustrada per ell. Tarrades, que ha arribat, porta "Ce-Soir" on hi ha la nova del fusellament de Josep Lleonart. És possible? Quin horror! M'ha fet una impressió extraordinària: m'ha semblat que tota la llum que quedava del dia feia la mortalla al nom que s'enfonsava dintre meu en un enterrament d'esglai. Salvador Albert, Jordi Rubió, Carles Rahola, Josep Lleonart. I gosen parlar dels crims de la "F.A.I"?

Dia 14 de juny. Es presenta un dia indecís. No tinc ganes de fer res ni sé què fer. Arribarà avui carta? El final d'aquest mes el veig tèrbol. Cal que la nostra estada a casa Saint Saëns tingui un final i no sé quin final pot tenir. Què haurà passat a casa? Si han fusellat Josep Lleonart què no haurien fet amb mi? Passa el dia lent fins a les quatre de la tarda que sortim per a anar a cercar Ortegues a Vavin. Passegem pel Boulevard Montparnasse. Quines flors en una floristeria! Unes roses talment de vellut, color de sang de bou a 100 francs una. Uns clavells a tres francs un. A París les roses són luxe. Arriben, per fi els Ortega a 3/4 de cinc i anem a fer visita a Mme. Levy. Ella s'ha retrassat i

s'excusa: ve a les cinc. Molts fins. Ortega, en parlar de Catalunya, deixa sortir el castellà i em fa saber que València és València i Aragó, Aragó i que totes les províncies espanyoles tenen límits naturals. Callo per a no donar l'espectacle d'una discussió en casa de francesos. He rebut carta de Maseras on em diu que les noves que es reben de Barcelona són fatals: ni es menja, ni hi ha treball, ni diner, ni pau. Em parla del fusellament de Josep M. Folch i Torres. Em diu que ha arribat l'Esteller i és probable que fugi el Dr. Cervera i la seva esposa. "La Falange", va exigir a Esteller 4.000 pessetes. Li calgué fugir. Si les hagués donades, l'haurien mort per amagar el robatori. Si no les hagués donades l'haurien ficat a la presó: "Arriba España!" Quin escarni! Quina baixesa! Sortim de casa el Dr. Levy i agafem un autobús. L'autobús fa el viatge més distret que el metro. Arribem a Champerret i agafem l'altre autobús per La Garenne. Sopem allà. Candelera em dona una carta de Lluelles. Ens acomiadem de Maria Palomo i dels seus fills que retornen a Espanya. Hi va molt pansida. A les onze agafem l'autobús, altra vegada, i després el metro. En arribar davant l'església d'Alessia, toquen les dotze. Al metro he vist dos tipus francesos: el senyor de la perilleta, cavaller de la legió d'honor, petit, panxut, petulant i enguantat -probable militar-, el senyor barbut d'aspecte gòtic, amb una gabardina volejant i una rosa a la mà. Ha baixat a l'Opera. La carta de Lluelles és molt efusiva. Conta també coses tètriques de Barcelona.

Dia 15 de juny. Dijous. Impressió de no saber l'hora. Tarrades ha sortir; porta algun poema de cap. Abans de llevar-nos li he

fet notar que el llit es movia d'una faisó suspecta, i que això li fa mal. No m'ha demanat explicació dels mots. Ha seguit somrient i idiotament feliç. Dintre la carta d'en Maseras d'ahir n'hi ha una de Carrion, plena de mal humor. Diu que l'anaren a cercar al pis. Per sort per a ell, no hi era. Ara sí queestic convençut que també hauran anat a cercar-me a mi. El dematí passa de pressa. En menjar una mica, tusta a la porta Mme. Saint Saëns, la qual em ve a convidar a dinar. Em diu que hi ha llentilles. Llegeixo: "La Voie Royale" d'André Malraux. És l'únic llibre d'aquest autor que no he llegit. Claude Simon diu que és el millor Malraux. Jo, ara per ara, trobo encara "Les Conquerants" el millor llibre de tots. He dormit. Tinc son sempre. I angoixa. Ara sortiré a les palpentes sense saber tampoc l'hora que és. Un dia tinc desig d'entrar a l'església de Saint Stanislas. És la que vaig veure amb les dues pereres florides de blanc, una a cada costat, grisa i enterca, un dia de passeig pel Boulevard Montparnasse i voltants. Aleshores no li sabia el nom. Són les sis i surto de casa. Vaig Alessia avall a sentir carrers. Camino una hora a l'atzar i després m'oriento vers casa Claude. Em sento reposat. Claude ens rep sol car Renée ha anat a Colliure, ja d'estiueig. Ell ha fregit les patates. Sopem bé, i a les onze emprenem el camí de casa. Claude em diu que ens avisarà si marxa per un parell de mesos. Vol acomiadar-se de nosaltres. En arribar a casa trobem que hi ha sopar. Ha vingut el Professor Vilar i la seva esposa, aquell alemany antipàtic i els Desnoyers. Com que l'altre dia no quedàrem bé pel dia de tornar-hi a sopar demano a la vella una precisació. Es contorba, em diu que Saint Saëns ens parlarà i s'escabulleix. "Què passa?" -em pregunto. Veig

enraonaments i secreteigs. Una vegada tots fora Saint Saëns em pregunta: "Teniu el dematí lliure, demà?" Li contesto que sí i em diu que baixaré al taller i treballarem, com si em volgués fer el retrat. Després, junt amb Mme. Saint Saëns, em diuen que la policia va anar a casa Desnoyer i va preguntar si hi vivien dos espanyols; el que vol dir que cal deixar d'anar-hi per un temps. D'antuvi sospito que l'excusa de la policia és una faisó no gaire enginyosa de treure-se'ns del damunt. No faig comentaris i me'n vaig a dormir. Pensant, pensant em vénen a la vista tots els detalls necessaris per a fer-me càrrec que això de la policia és una farsa. Però què hi farem! No els podem pas exigir un sopar cada setmana: quatre al mes. El greu és que això de la policia obre la porta a futurs acomiadaments, Ja ho veia a venir. Candelera i Tarrades veuran que jo conec més els homes que ells. Ara que, jo més que ells, en patiré, malgrat el coneixement, les conseqüències. Efectes de la sensibilitat. A casa Claude semblava content. Fins Candelera m'ho va demanar en una conversa tinguda per telèfon. S'ha ben girat la truita.

Dia 16 de juny. Vaig a escriure a la Maria i a Bransuela. Què portarà el dia d'avui? A mitja carta de la Maria baixo al taller on Saint Saëns m'havia cridat i em retrata. Hora i mitja de pose. El retrat queda bé. Dino amb ells. Parlem de que semblo instal·lat a tota pensió i els deixo per anar a la meva cambra. Em tiro al llit un xic. En aixecar-me reprenc la carta de la Maria i faig la de Bransuela. Surto a tirar-les i veig que són 3/4 de 5. La carta de la Maria, per avió, em costa 22'50 francs. Ple encara dels contes de la policia de Desnoyer me'n vaig a

descobrir carrers. Compro el diari i veig que la situació tiba. Trobo Claude Simon: li faig un paper fred, sense saber perquè: era massa endintre de mi mateix i em costa sortir-ne. Vaig pel carrer de Sevres. Bonica font -senzillíssima- egípcia. Una figura amb dos càntrirs*. Es posa a ploure, i passo mitja hora sota una marquesina. Un geperut toca el violí vora meu. Segueixo la caminada pel Boulevard Raspail on vaig. Faig temps encara i descobreixo una església bonica: "Santa Clotilde" -encara guarnida de banderes, car ahir era Corpus i em va passar pel alt- i una capelleta -davant del Bon Marxée amb adoració profusa. Torna a ploure. Em refugio al Boulevard Raspail. Avui he entrat a Saint Estanisles. Hi havia cerimònia. Cada vegada que vaig a l'església els records de Berga m'empresonen. Corpus! Quanta vida passada i vida ben diferent! Arribo al segon a casa Mme. Levy. Ens diuen que Mme. Prayer ens volia convidar a tots, però que no ha pogut comunicar-se. Sopem a l'aràbiga: arròs amb pèsols i arròs amb raïms, barrejat tot amb llet tallada agre. És un sopar bo i de fàcil digestió. Tornem a casa en autobús i amb aigua. Des d'Alessia estació al Passatge d'Alessia, casa, parlo a Mme. Saint Saëns de la meva depressió nerviosa. De l'oferta del Dr. Aguader, res. El Ramonet, actua a la S.E.R.E. com actuava en el Secretariat del Ministeri, o sigui no fent res. Veurem què em contesta Bransuela del retorn a Tolosa.

Dia 17 de juny. El matí era amb sol, però tornen a sortir núvols. Aniré a dinar a Wayraam. A les quatre he d'ésser a casa car vindrà el Dr. Trentin que em vol saludar. Llegiré l'obra de Catherine Brody: "Ningú no es mor de fam". No trobo pas que ~~ta~~

vàlgui la pena d'ésser traduïda. A 2/4 de dotze surto. Vaig al restaurant del boulevard Wagram. Ja em coneixen. Llegeixo el diari. La situació entre el Japó i Anglaterra és tibant. Anglaterra capitalista pagarà el que ha fet amb Espanya (amén). Retorno a peu. París és bonic, però no em fa badoquejar com, per exemple, m'havia fet badoquejar el port de Barcelona o la ciutat des del parc de Montjuïc. Al Metro un record del mar, boniquíssim. Això que en sóc tan lluny. Pas per les llibreries dels Quais del Sena. No he comprat una obra de Sinclair Lewis (12 francs) ni una "Antologia búdica" (10 francs) que m'haurien convingut. Massa car pels meus pocs francs. A les 4 1/4 arribo a Alessia on m'havien dit que vindria a veure'm el Dr. Trentin. Es veu que no ha pogut venir. Seguida de la lectura de "Ningú no es mor de fam", després d'una petita dormida. Record d'un passant estiuenc de bicicleta. Ahir a Mouton Douvernet hi havia dos aixecadors de pesos. Els cafès de París luxosos són decorats amb hortènsies. He dit luxosos i hauria d'afegir-hi els Duponts i tots els cafès de luxe-popular. Carença de roses. Llegeixo fora i dintre del llit. A dos quarts d'una ve Tarrades. Em porta la nova de que tindrè feina al S.E.R.E. Ja m'han enviat la carta de nomenament.

Dia 18 de juny, diumenge. Ens aixequem tard. Toquen hores: les onze. Veiem un rellotge -el d'Alessia- a 3/4 de 12. El tros del Pont de la Gran Jotta el fem a peu. Dinars a l'herba vora l'aigua enverdida. Pescadors de canya. Arribada a la Garenne vora de la una amb fresa* d'automòbil. A la Garenne hi ha la carta esperada. Va adreçada a Arnaldo Díaz i se li diu que vaig al S.E.R.E. a ocupar una plaça d'escrivent eventual. Sóc recomanat del Dr.

Aguadé i signa la carta Dr. C. Martí Faced, pel Bureau d'Information (16 Rue de Monceau. Bureau 214). El S.E.R.E. es (94, rue Saint Lazare). Brometa -"Apa! Empleiat! Enxufat!". El fet és que l'enxufament em resol la situació. Hi aniré demà. El dia va tot arrossegat per aquest esdeveniment. El dia passa entre menjar i veure jugar la canalla. Vénen dues visites. González Bengoa, que també treballa al S.E.R.E. (dona molt simpàtica) i un tal Joven, ex Secretari del Congrès. Tots dos conten coses de la malíssima situació d'Espanya. Sopem a les 10 i acabem a les onze. Agafem autobús i metro. Arribem a Alessia a mitja nit. Res de particular. Anglaterra i Japó s'ensenyen les dents. La cara del Japó és més agre. M'adormo aviat.

Dia 19 de juny. M'aixeco a les vuit després de romancejar pel llit. Toquen les vuit. Demà a les vuit ja hauré començat el meu treball d'escrivent. Prenem el metro i anem fins a l'Havre Chaumartin. Trobem que puja per l'escala el presentat ahir -Bengoa- a casa l'Ortega Gasset. El parem i ell ens fa menar vers el Sr. Arnaldo Díaz. Aquest ens remet a un altre i l'altre ens diu que cal anar-hi dimarts -o sigui demà- a 3/4 de set. Serà per rebre ordres. Surto, deixo Tarrades, i m'embranco cap a la Plaça Clichy. Veig el "Gaumont Palace" . Ai el temps passat. Pujo fins al cementiri de Montmartre. Tombes amb arbres plantats al mig i fins tombes modernistes 1890. Davallo i m'oriento vers Sant Agustí, la cúpula de la qual església he vist. Tombo, giravolto, i surto a la Magdalena, aleshores, Palais Royal i Avinguda dels Camps Elisis fins a l'"Estrella". Dino al restaurant de la rue Wagram, que avui és ple. Em serveixen malament i menjo una cosa,

que en diuen tastet de Tolosa, que em sembla que m'agreuja la descomposició d'estómac que tinc. Després de dinar volia saber on mena la rue Friedmann però m'ha calgut córrer a cercar un quiosc; el segon avui. Ja avall, canvio de rumb, i agafo els quais del Sena. Vinga tafanejar llibres. Hi ha poques coses que em temptin i, si alguna em tempta, és cara. Ara no puc pas comprar llibres d'erudició. Amb diner completaria aquella col·lecció d'estudis antics i de sociologia. Reventat, a 1/4 de 6 agafo el metro a Saint Michel i em faig portar a Alessia. M'obre la porta Mme. Sant Saëns. Sap la nova, però me la pregunta. No mostra pas l'entusiasme del seu marit. En l'únic que està conforme és que la col·locació ens plaça millor per sortir. Accepta allò de llogar la cambra que Marc ha passat per alt. Dones! El de Desnoyer també foren les dones! Pujo a la cambra i llegeixo "Ce-Soir". Com s'arranjarà l'afer anglo-japonès? Acabaré de llegir l'obra de Catherine Brody: "Ningú no es mor de fam". He vist enganxats pels carrers de París uns cartells que deien "Monarquia? Per què no?" Segons el cartell la monarquia fa la felicitat dels pobles i, en la Monarquia, hi caben dretes i esquerres. Ultra d'això, el pretendent assegura que estima molt els obrers. Quin fàstic, tot plegat! Encara estem amb allò d'uns senyors que et prometen la felicitat: la felicitat tres vegades. Marinette em puja a cercar per anar a sopar. Em diu que hi ha Claude Simon. Baixo, i trobo la taula parada al jardí. Hi ha també aquell pintor húngar de la boca enfonsada, que a mi m'és tan antipàtic. Avui sé que es diu, un cosa així com Friddo. Es parla de tot i per damunt de tot de pintura. A les dotze me'n vaig al llit. Claude em diu que si no es fora dimecres ens

telefonejarà per a anar a sopar. Ens acomiadem. Han passat avions per damunt del jardí.

Dia 20 de juny. Tarrades m'ha tingut mitja nit despert amb el seu refredat. És empipadoríssim. M'aixeco a les nou perquè m'afaiti, car avui volia aprofitar la matinada per dormir. És possible que demà no pugui. Escriuré a Lluelles i tiraré aquest matí mateix la carta. Convé que a Tolosa s'assabentin que vaig al S.E.R.E. Sortida amb metro. Vaig a dinar a Wagram i bon dinar. Rodo tota la tarda. Descobreixo carrers de París. Belles coses orientals en el Boulevard Hausmann. Pintures. Entro a Sant Agustí: església gran i monumentalment decorativa. Arribo a l'encruïllament de carrers europeus: Madrid, Roma, Amsterdam, etc. Surto al Boulevard Batignoles. Quioscs. Un menjador de xiclets. Mocador a la butxaca de ganxet i mastega que mastegaràs. M'ofereix un xiclet ben presentat. Tinc por del seu enganxament de boca, i passo. A Sant Agustí he fet una preguera. Servirà el fervor? No acaben de passar les hores i fins a 3/4 de 7 no he d'anar al S.E.R.E. Entro a l'església de la Trinitat. Bona proporció. Entre els morts de l'església hi ha l'Ernest Psichari. Vaig a prendre una cervesa. Per fi és l'hora d'anar a l'oficina. He retornat a Batignoles. Em fan quedar a treballar. Organització ben espanyola. Et diuen les hores a l'hora d'entrar. Plegarem...? Trobo en Cendra i Ramonet l'aplega a treballar amb mi. També hi ha en Duran. No tinc la clau. Demanaré per quedar-me. Em cal explicar que visc a la Garenne. Es parla d'agafats per la policia. A mitja nit ens fan marxar, però jo em quedo. Una senyora m'ha ofert un bon silló. El porter també m'havia ofert el seu.

Dia 21 de juny, dimecres. Entro en aquest dia procurant dormir i amb un cinema darrera meu que deixa passar la rojor de les seves llums pels vidres de la finestra. Entre dormir i despert, passo fins a les cinc. Un encarregat ve al despatx on sóc. Li conto el de la Garenne. Em diu que vindrà més tard. A les sis, compareix, jo no he pogut dormir: li cedeixo el lloc de categoria. Tinc son, i em fan mal els ulls. A 3/4 de set, surto del S.E.R.E, agafo el metro i vers Alessia. Adoració minúscula a la capella d'Alessia. Entrada a casa. Veig la finestra, amb vidres. Tampoc Tarrades no haurà entrat? Sí; és al llit que dorm, beatífic. Escena. Li demano cartes. Em diu que en tinc tres. S'ha quedat al llit parat com una castanya gelada. Hi ha carta d'en Barrera, d'en Bransuela i d'en Bartra. La d'en Barrera és d'amic, la de Bartra de literat que aprèn l'anglès, la de Bransuela de bon company: em diu que puc tornar a Tolosa quan jo vulgui. Ho faré? Tiraré uns dies avant amb l'experiment del S.E.R.E. Arribo a l'oficina a l'hora. Treball de fitxar amb en Cendra. Què dirà l'Enric quan se n'assabenti? Qui ens ho havia de dir a nosaltres quan preniem cafè al Bar de la Plaça de Palau? Treball fins a les tres: hores llargues. Surto després pels quioscs del Sena. Compro "Petittes Illustrations" que ja trobo repetides. Em vaig descuidar d'anotar una exhibició de la "Jeunese Espagnole", on va conferenciar en Gasch i en Tragan feu de Maestro. Sebastià Gasch ja ha trobat el seu suc. Això és. A les sis de la tarda m'instal·lo a la Plaça de la Trinité i prenc dues cerveses i un pudding en una Bar. Ambient. Dones que entren i surten, gossos, flors. Tocs de campana, estiu. Una barreja. A les set sóc al S.E.R.E. Les cerveses m'han descomposat els budells i vaig a W.C.

tres vegades. Surto i cap Alessia.

Dia 22 de juny. He dormit. Plou. M'adono que no tindrè temps per a res. Fins ni podrè contestar les cartes. Ja me n'he d'anar altra vegada al S.E.R.E. Caldrà una descripció d'aquest port d'emigrats. Ahir vaig veure el General Riquelme, molt mudat ell, acompanya el noi al S.E.R.E. a cercar fitxes. Ramonet assegura que tot són personatges. Fa de semi-encarregat un home xic fantasmal. Vesteix de negre poblerí amb moltes llànties. El primer dia em fou empipador: el seu aire. Ara sé que es diu Meres, i és una eminència en càlcul de guerra. Segons Ramonet fou el que ideà les mines que feren caure les parets de l'Alcàsser de Toledo. Bé. El que veig per allà són tipògrafs, comunistes tots que han fet coses. Això sí, el que han fet no els deu pas haver reportat molt diner. L'encarregat canta com una calàndria. És fet de cançons franceses i de xotis madrilenys. Hores de treball fitxejant avorrides, però que passen. Sortida i vagament pels carrers. Del boulevard Hausmanns, surto a Batignoles on em quedo, sentat en un banc, a llegir l'obra Joan Noé "Christian". Molt lleugera, amb un bonic segon acte. A la nit sortim a les onze. He vagat a la tarda per la Plaça Clichy i Boulevard Clichy. Vago gairebé descorporitzat. He menjat dos sandwitxs i he patit set, però no beuré cervesa que em fa mal. A l'oficina he trobat aigua. La feina de la vetlla ha estat passadora. Content de l'avançament de la sortida prenc el metro i m'embarco per Alessia on arribo a 3/4 de dotze. El sopar s'ha perllongat. Volia passar per alt però hi ha els Desnoyers i el doctor Soula. Estic content de reveure'l. Parla que creu que Sebastià Pons fa la contra^auna

càtedra que es volia crear a Toulouse per a Pompeu Fabra. Insinua que ha d'ocupar aquest lloc Pere Coromines. Sebastià Pons -sempre m'ha caigut als peus- és el pardalet de les seves cançons: pardalet en sentit mallorquí. Els Desnoyers semblen purgats. Ell s'excusa encara: la portera: l'Acció Francesa, un policia amb els noms: contes tot plegat. També hi ha Friddo. M'ofereix un llibre anglès d'homenatge a Franco. La una. El temps no m'ha molestat. Ha fet un dia gris, però he pogut llegir en un banc de carrer.

23 de juny, divendres, revetlla de Sant Joan. Feia uns anys que no feia revetlla, però que em sentia dintre de la revetlla... Enguany serà una ben trista festa del solstici. Aquell any d'en Serra marca l'apogeu de les meves verbenes. Caigut, enfonsat, temps esmicolat, pols amb brill o amb gris. Fa un dia bonic. M'he aixecat i el meu salt del llit ha afegit una campanada a les deu campanades caigudes. Mandrejo un xic, menjo una variació de coses de restaurant -sense restaurant- i creient-me sortir a les onze, surto a les 12 menys vint-i-cinc. Trot d'home que va tard: torno sentir l'oficina. Arribo a les 12 i deu minuts però passo, ningú no diu res. Em poso el treball com un estrenyecaps i passo els temps sense encaparrar-m'hi. Penso en els de casa. Què els haurà passat? I la Maria. Per què no escriu? Les tres. Agafo el metro i salto a Chatelet. Vago pel mercat de llibres. Em firo d'una obra de Franz Hellens: "Bass-Bassina-Boulou", i d'una obra de Max Brod: "L'astrònom que va trobar Déu". També compro un número de "Les oeuvres libres" on hi ha "Chaud e froid" de F. Crommelynck. Vagant, cercant on seure, trobo la "Place Dauphiné". Magnífica quietud davant del Palau de Justícia. Bancs plens de velles que

llegeixen diaris i de clochards que deixen pasturar tranquil·lament les puces. De quan en quan ve una parella: s'arboren, es besen amb llengors, s'apropen els caps, barregen els cabells i s'esclafen les boques. Després desapareixen. Vénen pàl·lids i se'n van vermells. Crommelynck fa un teatre intern: sensacions, poesia, xocs. Però diria's que els personatges no tenen visatges. Quan prenen figures humanes surt el grotesc. Vaig a agafar el metro? Retornaré al S.E.R.E. a peu. Vaig pels jardins de les Tulleries. Som a Sant Joan, i els jardins de París tenen molt poques flors. Les supleixen amb estàtues. N'hi ha de totes. He descobert uns lleons que fan riure molt. Riure? Un riure per dintre: un riure un xic David davant Goliat. Passen les cinc hores de treball, lentes. Quan s'enfosqueix d'un tot el cel, són les deu, i encara falten dues hores per acabar. Sortim a tres quarts de dotze. I aquest quart, regalat, em fa il·lusió.

Dia 24 de juny. Sant Joan. Ai altres anys! Em vesteixo dient els versos de Mossèn Cinto. "El dia de Sant Joan / n'és un dia d'alegria, / car fan festa els cristians, / i els moros de moreria." Jo cap al S.E.R.E. altra vegada. Ahir vaig conèixer la Frederica Montseny. Una brusa roja negra, una cara roja blanca, un barret blanc i negre, posat al clatell: grotesca. Actua encara d'ex-Ministra. I les fitxes? Hi ha tota la psicologia de la nostra guerra. Factors de tren* que han arribat a "Comandants". Professors que escriuen: "Professor de Cultura". Gent que escriu. "La última es la suegra: no le deis permiso pues la queremos dejar en Francia". Xicots que volen anar per tot: d'Austràlia a "Nueva Celandia". escrit així. Avui m'he aixecat una hora abans:

a les 9 i tinc més temps, però ja marxo car són les 11. Anada al S.E.R.E. Hores d'oficina. Passeig curt amb Cendra per esperar l'hora de cobrar. Després passeig vagant i anada al Parc Monceau on sec a una cadira i llegeixo i veig pujar la quitxalla. Oficina altra vegada i Alessia. Plou.

Dia 25 de juny. Segueix plovent i ens preparam a anar a la Garenne. Avui havia d'anar a treballar i faig campana. Diumenge pesat amb balança i decorat, com un quinquar de menjador, amb les llàgrimes de vidre de la pluja. L'he ficat com un sandvitx entre dos viatges de metro i autobús. Gust de truita amb papates, allioli, i peix bullit. Hem escrit a Maseras i Bransulea i he llegit "Victoria Regina" de Mme. Laurence Housman, 28 escenes de la vida de la que fou reina d'Anglaterra 1837-1897. Hi ha coses magnífiques: poètiques i ben trobades. He sabut antecedents del cap que tinc a l'oficina que m'han aclarat els seus tangos i les seves cançonetes franceses. Ho havíem previst amb Cendra. A les dotze -i plovent- tiro les dues cartes escrites a la bústia d'Alessia.

Dia 26 de juny. Sempre m'aixeco amb la indecisió de l'hora. Cal tornar al S.E.R.E. Dijous deixa la casa el matrimoni Saint Saëns. Es queden Jack i Marinette, la serventa i "els dos poetes". Surto i agafo el metro. M'ho diu Cabrera, després de deixar-me saber que el meu torn seguirà demà a les 12. Estic content. Espero el Ramonet i vaig a dinar amb ell, Quintana, l'Eutimio (crec que té aquest nom) i la Carme. Després donem un tomb i retorn a l'oficina, després de prendre cafè. Paguen i cal esperar. Cobro

70 francs. En sortir veig Cendra i la promesa. Em tiro a descobrir París. Vaig ben orientat. No je pogut trobar encara la rue Richer. Descobreixo, però, el carrer Richelieu, l'Opera Còmica. Carrers enllà veig un accident d'auto: una velleta amb sang al cap. Entro a Sant Germain d'Auxerrois. Portalada gòtica simple i bella. Església també bella, però no tant com la nostra Santa Maria del Mar. Sóc al Sena i, com és d'habitud, compro llibres. Ai aquest meu vici. També compro unes roses per a Mme. Saint Saëns. Passo pel Boulevard Saint Jacques i al lluny veig un altre accident: la víctima és una altra velleta. He passat pel carrer de la "Malachance". Arribo a casa, dono les flors a Mme. Saint Saëns, la qual fa escultura, i em convida a sopar i a acompanyar-la a veure una exposició de pintura, escultura i dibuix al Casal de la Cultura. No accepto el sopar, però accepto l'anar a l'exposició. Llegeixo "Mince and Men" d'Steinbeck fins a les nou. Em criden que hi ha Friddo, i que m'esperen. Anada amb bus a l'acte inauguratiu. Bell enfosquiment a la Place de la Concorde. Quins grisos, clapats de llum de fanal: exquisit. L'exposició una vergonya. Res. Imitacions d'imitacions. Faig jo això mateix en comèdia? Davant de tanta carrincloneria hom dubta. Hi trobem Mme. Gargallo. Hi ha Desnoyer, que, rectificant, em convida a passar un dia de camp. Presentació de dos pintors que no en recordo el nom. Trobo Xurriguera, Jesús Pinilla, Montero, que plora, la Xatart va amb ell. Admiren a glop de càntir uns dibuixos de l'Amichatis-Montero molt dolents. Presentació a Llorenç Artigas. Simpàtic. Un, canta cançons asturianes, malíssimes, sense afinació ni gust, a crit: cert: l'art és això que a aquest li manca. No vull que em presentin a Pablo Neruda: xapòtil,

abotifarrat. Hi ha l'Alberti. Hi ha refugiades que fan coses, fumant i lluint les cames. Es canten a cor unes cançons de campament. Tot matxucat. Tinc unes grans ganes d'anar-me'n. Mme. Saint Saëns i Friddo comenten despectius. L'exposició té flaire d'Espanya. Agafem altra vegada el bus. A les onze som Alexia. Ens aturem al cafè Zeyris. Prenc una camamilla. Tarrades s'emporta els sucres que resten davant del cambrer. El cambrer, al qual saludo, em diu no sé què. Es veu que la propia ha estat magre. I han demanat, de més a més, el sucre que "el poeta" s'emporta. Sóc molt més "senyor" que molta gent.

Dia 27 de juny, dimarts. Em preparo anar al treball. M'he aixecat abans del que creia: les deu, i eren les vuit. M'emportaré per a llegir el llibre del rus Alexander Sytin: "El Pastor de Tribus". Esmorzo amb tres croissants i un xix de xocolata. Penso amb l'exposició d'ahir: quin contrast entre els que es suïciden tirant-se al metro i arrossegant uns falangistes i els dibuixos d'ahir. Aquella pintura amb uns ossos: picassiana. Tots fan nou, no n'hi ha cap que sigui nou. Ai quan es retorni al paisatge directe! S.E.R.E. Matí pansit. Dinar a les 3 al restaurant de 9,50. Després sortida. Trobo el "Casino de París" amb el "niño" Maurice cartellat a la façana. Amunt. Camino Pigalle, boulevard Rochechoriard, place Blanche, boulevard La Chapelle, fins Aubervilliers. Profusió de capelles, i animada adoració. Dues relíquies, una de colossal. M'enfilo fins al Sacre Coeur. Vista de París; l'horitzó fa de mar. El Tibidabo és molt millor. L'església és feta amb coneixement. Cap sant ninot. Marbre; bronze, pedra. Davant d'una Vergine Pacis, que hi ha en l'absis,

hi prega un militar francès. Porta un braçal endolat al braç. Lograrà el miracle de la pau? Bonica tarda, sense lectura. Veig els cabarets "Le Ciel", "L'Enfer", "Le Chat Noir", el "Moulin Rouge", que ara fa de cine d'estiu, amb pel·lícules franceses. Agreujament a l'Extrem Orient. Retorno a l'oficina cansat i amb unes grans ganes de dormir. Fins a les nou, els ulls se'm tanquen. Després em desensopeixo. I fins, de retorn a casa, en el metro, segueixo la llegida de: "El Pastor de Tribus", que m'ha acompanyat tot el dia, portat al sota braç. Temps fresc. He fet una bona excursió.

Dia 28 de juny. Començo el dia amb veu de pintors, bauma de pintura verda i tres croissants amb xocolata. No sé per què tot això ho sento damunt la cara, afaitada de fresc. El dia té els parpres humits i fuma gris. S.E.R.E. 3 hores. Dinar. Pluja des de mig matí. Cafè. Encara més pluja. Cinema. Hi vaig amb Morlans el qual s'embarca el 15 per Mèxic. Fan "Hotel du Nord" amb Annabella. La novel·la, plena de tipus, queda reduïda a la imatge plàstica dels canals, d'un bistrot parisenc, d'unes escenes 14 de juliol, i d'un idil·li d'amor. S'hi pot estudiar què cal per a fer una pel·lícula. Encara plou, ara més fort que mai. Retorn al S.E.R.E. Giravolt per l'oficina. Arriba un castellà, alt, ple, rústec, amb una trinxera estreta i uns guants blancs de punt: la cobejança de portar guants li deu haver donat la nostra guerra. Ja tenim hispànics que imiten els francesos; dic hispànics car també hi ha catalans: en Duran, el qual llueix a París els guants rebregats de Barcelona, guants de dos anys. Un dels "personatges" del S.E.R.E. va entrar un dia amb uns lluminosos guants de

camusa. Ahir férem unes fitxes i avui, segons elles, el tal Cabrera ens establirà torns. Cabrera ha estat anys a França i vingué per la guerra a Espanya a aprendre tangos. A Madrid, segons Ortega i Gasset, tenia un promès cirabotes d'Atocha. Fou d'estat major i ací ha organitzat l'oficina del S.E.R.E. i és un factotum. L'organització és d'aquelles que omplen les oficines de sentències prolífiques: "Una ficha sin archivar és un compañero sin amparo"; "Cada ficha: un sufrimiento, un sacrificio, una esperanza"; "Una ficha no es sólo papel, tinta: es una persona que merece respeto"; "No hay ficha de adversarios, todos somos refugiados". No hi manca el "Sed breves", amb afegitures patètiques, com cal a una postguerra. "Trabajar es aliviar un sufrimiento y manifestar un entusiasmo". Pintoresc, com tota l'oficina, feta d'herois semi-policies, semi caps d'entitats polítiques: la claveguera. A fora ha parat de ploure i surt la lluna. Ens assabenten que serem classificats i que treballarem a torns segons els nostres mereixements de guerra. Cendra està desolat. I va passant, paral·lela a altres verbenes, aquesta verbena de Sant Pere.

29 de juny, dijous: Sant Pere. Ara, més que mai, dir Sant Pere és englopar moltes coses que feien aquesta festa. D'infant: el Sant del pare; de jove; un atur a aquells dies que tant em varen marcar. Després, festa o avorriment, o desig de divertir-se. Ha fixat tantes coses en mi aquest dia que enguany passo a París i treballant en el S.E.R.E. Ja ens han racionat: jo, de quarta classe, car encara triomfen en aquesta distingida entitat els valors que ens feren perdre la guerra. Els Patrulles de control

tenen un gran èxit. Què se'n pot esperar d'una política que ha fet ministra la Frederica Montseny? I ella, encara. Aquests tipus de gneus polítics, terriblement López-Gutiérrez que pul.lulen per l'entitat oficial. Passem-ho. Treballaré dues vegades per setmana, fins que deixi de treballar. La Maria no diu res i ho trobo estranyíssim. El dia, per mi es redueix a les quatre hores de tarda que tinc lliures. He anat a cercar la rue Richer. Avui l'he trobada. Encara existeix en el 39 d'aquest carrer l'Hotel Cervantes que tants records em porta. És rejuvenit, agençat. A l'entrada hi ha uns estors nous. Fa 19 anys. He topat amb l'Amic. M'ha dit que li havien posat presó a la filla, però que ara ja estava en llibertat i que era empleiada del Govern. Em digué que menjava el dia que podia. És cert. Afaitat, raspallat, però la misèria surt a fora. Ha fet un dia bo, sense calor ni fred. Penso que demà no treballaré i això em té content.

30 de juny. He dormit fins que el cor m'ha dit prou. Convido al Terrades a dinar. Diu que a les tres ha de trobar la Candelera. Avui no hem esmorzat. A la tarda vindré a llegir. El dia és sol-gris. Agafarem el metro a l'Havre-Caumartin i farem honor al restaurant de 9,50. Fet. A les 3 dono un volt pels quais del Sena. He passat pel Faubourg Montmartre i Boulevard Montmartre. No he pogut reconstruir res: el record de "Le Matin". Tornada a casa a peu. Entrada a la cambra. Finestres pintades de nou i llum que cal encendre. M'estiro al llit i mig dormo. Després llegeixo "El Pastor de Tribus" d'Alexandre Sytin fins a l'hora de dormir. L'he arrossegat dos dies damunt sense obrir-lo. Adéu juny de 1939! Que el que ve sigui millor i a Barcelona, voltat de tots

els de casa.

Dia 1 de juliol de 1939. Dissabte. Dormida fins tard. Aixecada lenta. Record de la botiga d'ahir a les Halles: "Au chien qui fume". Dinar a casa Dr. Levy. Monumental paella feta per l'Ortega i Gasset. Borgonyes. Gelats de maduixa i de cafè. Dolços. Ivonne ha arribat tard amb Marinette. Parents dels Levy. El Dr. ha telefonat a Luc Durtain perquè jo hi anés dilluns. Treballo. Sortida amb els Ortega. Carta de Maseras. La llegeixo pel carrer. A Vavin inauguren una estàtua, diuen a Balzac. Cordó de policies. Cobrada al S.E.R.E. Retorna a casa amb metro. Lectura de: "Les tres germanes" de Mary Sinclair. Poètic. Tarrades em ve a convidar a sopar en nom d'Ivonne. Ell fa escultura i ensenya que no sopa perquè el convidin. És repugnant aquesta adaptació al parasitisme. He pogut constatar que li han fet anar a comprar xoriço i se n'ha quedat un tros a la cartera. Sopa amb Ivonne. Friddo. Tot el sopar és fet de rialles, mirades i mans entre els cabells. En parlar sembla aixecar els ulls de puntetes per mirar bé. Friddo és lleig; què hi farem. Van a un cinema de cartier amb Jacques, Marinette. Jo llegeixo. A les onze i mitja, veient que Tarrades no puja, el cerco. Fa escultura abaix com si fos a casa seva. Té tres llums oberts. És un inconscient. Resto al llit empipat. Passen hores. Em preocupa aquesta cosa, que no sé què és, que se'm fa al membre. Un tumor? Un càncer?

Dia 2 de juliol. M'aixeco per acabar "Les Tres Germanes" de Mary Sinclair. Tarrades surt a tirar un llibre d'en Bartra; no m'ha afaitat. Ve, i ho fa. A les dotze sortim amb Ivonne. Plovisqueja.

Arribem au Centre des Artistes, un vell immoble amb molts criats i molta faramalla. Abans d'entrar, tots hauríem reulat. Li dic a Ivonne: "Si anés sol, no entraria". Ella replica: "Jo faria el mateix". Demanem per Mme. Prayer. Ens indiquen el vestuari. Retrobo Mme. Prayer. Sense les gotes que cauen hauríem dinat al jardí, un jardí magnífic amb molta gespa i arbres al voltant: bona perspectiva. La casa és dretes pures i sota el patronatge de Mme. La Mareschale Foch. Volta al jardí i a dinar al primer pis: un dinar suculent: magnífics entreteniments, una truita amb ronyons i un fetge amb cansalada, després una crema i una coca amb maduixes; cafè. Bona conversa després de Mme. Prayer: simpatiquíssima. Vora nostra es parla el castellà. "Te digo, marquesa". Una vella ordinaríssima amb moltes perles. Són quatre o cinc "aristòcrates" espanyoles que no senten vora nostre pudor de "rojos". Remarco que són vulgaríssimes. Donem un tomb per la casa i després seiem en un banc del jardí. Conversa sobre la pintura del Renaixement italià ben interessant. A les quatre prenem comiat. Ivonne ha d'anar a cercar els fills a casa Desnoyer. Prenem l'autobús i la deixem a la porta de casa el pintor. No hi pugem per a no comprometre'l. Anem, a peu, amb Tarrades, fins a casa. Fira des de Mouton Duvernet fins Alessia: cavallets, taules de dolços, vidents, tret al blanc. Molts badocs. A París, com a Barcelona, hi ha un diumenge d'ulls. Les multituds són les mateixes. He vist el "Balzac" de Rodin, plaçat a Vavin. A les cinc a casa. Començo la lectura de: "Tycho Bracs wey zu Gott" de Max Brod. S'ha aixecat un dia i el sol posa cortines grogues a les cases. A dalt, sobre el sol, un camp blau. Madame Prayer, en aquesta casa aristocràtica, on no he vist la

"revue" "Europe", ni "Mercure de France", ni "La Nouvelle Revue Française", hi llegeix, ben desplegada: "La Humanité". Cap allà a les vuit menjo uns croissants i xocolata. Em vaig a ficar al llit d'hora. En aquest moment tusta la porta Ivonne que es ve a acomiadar. Se'n va per una setmana a ajudar Saint Saëns a acabar les seves pintures. Em fico al llit i mig m'adormo aviat.

Dia 3 de juliol. Em vaig mig adormir aviat però em vaig despertar altra vegada. Passo la nit amb frisança. Em reendormo a la matinada. A les set s'aixeca Tarrades. Va a fer escultura. Li dono l'encàrrec de dir al Dr. Levy que avui no aniré a veure Luc Durtain. Li dono l'excusa que m'ha calgut anar al S.E.R.E. més aviat. I m'aixeco també. Fa un bon dia de sol. Tinc son. Seguiré la lectura de "Tycho Bracs wey zu Gott" que no passa d'ésser una biografia novel.lada, com tantes d'altres. Passarem una setmana de tranquil.litat. Jo no sé res encara de casa. Què deuen fer? Hi penso tot el dia. Hauran pres la feina al Joan? Josep haurà tornat i estarà bo? I la mama? I l'Agnès? I la Rosa? I la Mercè? Tampoc no sé res de Maria. Ja haurà rebut la lletra que li vaig enviar per avió! El dematí del S.E.R.E. té una petita novetat. Se m'apropa una mecanògrafa, em pregunta si sóc Ramon Vinyes, fill d'un procurador de Berga, i em diu que és la filla de Jesús Betés. En veure el meu nom pels diaris, la seva mare preguntava: "¿Serà aquell Ramon Vinyes que volia ésser literat, que, per fi, ha arribat?" Sóc jo. Però he arribat? Sé que la mare amb uns fills, dos homes, els que jo veia jugar pels carrerons de la casa de la Plaça de Sant Joan, són a Orléans. Com és petit el món. La Betés em confessa que és separatista, vist com ha anat tot. I

vist com va! Passa una hora de conversa plaent. Que gairebé resum el dia. A la tarda passo vora d'una hora sentat a l'església de la Verge de Loreto, després vaig a un jardinet públic davant d'una altra església, on llegeixo: "El Tifon", una obra de Melchior Lengyel, hongarès (altres dues obres: "La Posteritat reconeguda" i "El Profeta", que jo vaig veure a Barcelona jugada per Simó Raso. A París va jugar-la Monsieur de Max. L'obra és d'autor de teatre; té alguna cosa col·lectiva del Japó que la desvulgaritza. A la nit, tot anant a casa amb el metro, encara llegeixo el tercer acte.

Dia 4 de juliol. M'aixeco tard. No he dormit. L'escultor Tarrades fins a la nit sembla remenar fang i fa impossible el compartatge del llit. Cada dia empitjora. Ahir damunt de la taula vaig trobar dues cartes: una de Bransuela i una de Barrera. La de Bransuela vaig llegir-la ahir mateix. És una carta informativa i corre pressa. La de Barrera l'he llegida avui. És carta d'amistat, i de desencerclament. Podré fer-li tan poca cosa. A Dunkerque pasturen com conills i els parlen de tornar a Espanya. Barrera em pregunta per Vilaró. Feliç Vilaró, dorm en terra nostra, i es va adormir a temps! Anada a la "Chope de Budapest" a dinar. L'amo és un autèntic francès comerciant: àvid. Avui he vist com retenia la valija d'un soldat, perquè restés: ell mateix l'ha posada darrera el taulell. Diu, per l'externitat* que menja bé, i té una rialleta de les que diu: afarta'm i diga'm truja. El dinar ha estat un espai entre metro i metro. He retornat a casa i m'he tirat al llit a dormir. Corro el risc de dormir sempre i no dormir mai. He advertit Tarrades de la seva mala jeia. M'entre-

tinc llegint: "Face Value" de J.L. Campbell: una nova "Maison Philibert". Passatemps. Ens avisen que Ivonne retorna avui a mitja nit. Què haurà passat? Em fico al llit i segueixo la lectura. A les onze plego.

Dia 5 de juliol, dimecres. He dormit força bé. M'aixeco a les deu. Plou. Sento Ivonne pel corredor i suspenc fer el llit per sortir a saludar-la. Em diu que Marc treballava en males condicions de llum i que l'ha feta retornar. Creiem-ho. El dia d'avui repetirà el d'ahir. Em proposo no anar als quais del Sena a comprar cap llibre. Miraré d'escriure a Barrera. Però no li he escrit. La lectura em pren el dia. Llegeixo: "Schwambranie" del rus Leo Cassil. Fantasia i humorisme. Dinar a la "Chope de Budapest" i retorn immediat a casa. Lectura encara. A la tarda ha plogut abundantment. A les set s'asserena. Saludo a Marc, que també ha arribat. A les 7,20, em criden per anar amb els nois, Jacques i Marinette a sopar a casa el Dr. Levy Lebhar. Hi ha el Dr. Levy que ens ve a cercar amb el seu auto. Amb deu minuts som al Boulevard Raspail. Hi ha els parents de l'altre dia. Sopar d'infants molt dolç. Jacques, antipàtic fent brometa de Tarrades. Se n'hi pot fer, però em dol. El dia fresqueja. En arribar a Alessia cap al llit, sense llegir. I m'adormo de seguida.

Dia 6 de juliol. Com passen els dies. Aviat farà quatre mesos que sóc a París. Aquell castellà que vaig trobar el primer dia a la casa de Mr. Danguit a la Garenne, crec -segons Tarrades-, que ja ha sortit cap a Mèxic. Jo no veig ja esperances de sortir cap enlloc, si la Maria no compleix la paraula promesa. Què deu

passar? Avui treballo al S.E.R.E. Les tres hores del matí passen de pressa. Ha tornat a venir a parlar-me la Betés. Ha divulgat allà qui era jo. Em presenta un altre autor dramàtic: Guillén. Serà el que col.laborava amb el Quintero? Quintero i Guillén? Vaig pel Boulevard des Capucines, després d'haver dinat i haver escoltat una bona conversa al "Chope" entre les serventes. "C'est un beaux* gras". Bonic, el boulevard Capucines i l'avinguda de l'Opera, Vaig fins als quais i compro un llibre de Pierre Hamp i un altre de Peter Belloc. Passa bé la tarda i a les 7 torno al S.E.R.E. Les hores de nit les passo entre fitxes. Hi ha la fitxa tràgica i la fitxa còmica: des de la mare que té 58 anys i diu que farà el que pugui a Mèxic, ja que és vella, i li han fusellat tres fills, fins la que diu que feia de cuinera als comandants. N'he copiat una d'una dona de Ceron (Almeria). No vol tornar a Espanya: "Por ser viuda con cuatro hijos y no tener familia en España que me rreclame, y no querer criar a mis hijos vajo el llugo Facista quiero bibir en un pais Libre don de puedan tener una jubentuz sana". Aquesta dona, amb totes les faltes d'ortografia, qui sap si havia fet mítings. Quant no, ve del míting. Hi ha fitxes mal escrites que emocionen. Una que barreja la vida d'ella i del marit i acaba: "Y, por fin, fué fusilado mi marido". Trobo molts fusellaments. I pensar que un Cabrera ha fet de general. I que aquell que era un gran agent de policia que encara compta. Aquesta revolució ha fet sortir tantes dones, genera* germana Pons Guitart! Ha costat un milió de morts! Val més no pensar-hi. Aquesta tarda, Trabal, el diputat feia fases* a l'entrada del S.E.R.E. Era amb mi i amb en Fontbernat. A la una m'he ficat al llit.

Dia 7 de juliol, divendres. Havia d'anar a casa Luc Durtain i no hi he anat. El dia és ploviscós. Tarrades em diu que ahir va tenir una entrevista amb els Saints Saëns, i Ivonne va preguntar "quan arribaven aquests diners fantasmes"? També els Desnoyers li digueren que ja podíem tornar a sopar. Tarrades refusà i féu bé. També jo pregunto: ¿Quan arribaran aquests diners fantasmes? Estic segur que Ivonne, no en té tantes ganes com jo. Vaig tard a la "Chope de Budapest" per a no trobar-hi ningú. Dóna la casualitat que Ramonet -que volia també dinar sol-, es topa amb mi. Dinem i anem al cafè. Es parla de Barcelona i de la Generalitat. Aquesta va donar no sé quants milions d'or a Negrín i ara Navarro Costabella cobra. Cobren els Presidents de Societats polítiques... En una paraula: cobra tot el polític. Els altres, els de bona fe, ens podem podrir. Repetiria allò de "quin fàstic!", però ho he repetit tant. Em separo del Ramonet en un moment de xàfec. Jo prenc el metro vers Alessia i ell va a l'oficina. En sortir del metro trobo que ací no ha plogut i me'n vaig Porta d'Orleans avall fins a Montrouge. El mateix aspecte dels nostres suburbis, però, en conjunt, menys sòrdid. Retorno a casa i em poso a escriure a Barrera. Abans llegeixo les dues cartes que li he de contestar. Demà tiraré la carta car avui tinc peresa d'anar fins a la bústia. Em ve un record. Ahir, en el meu passeig pel boulevard de l'Opera, vaig veure un anunci: "Visiteu Suïssa: el país de Guillem Tell". Maco! Avui a Montrouge he vist una taverna rotulada: "Au panier fleuri". He reprès la lectura de: "Schwambranie" de Leo Cassil. Constato que sóc el que aquests escriptors marxistes en diuen un: intel.lectual. Un dels protagonistes de l'obra, després de la revolució, demana retenir

un professor. "Ai cor, tendre, li repliquen. Intel.lectual! No hi ha bons i dolents. Hi ha els nostres i els que ens són contraris. Hi ha els roigs i els blancs. No hi ha sinó proletariats i burgesia. I després imbècils, com tu." I com jo. Jo crec encara que només hi ha homes. I amb això aboleixo classes, i ho aboleixo tot. Però homes. Homes que no poden fer-ho tot. Cassil ens parla d'un Comissari Militar a l'Escola Unitària del Treball. És un docker il·letrat -com confessa ell. I es ven. Quina vaguetat en parlar de l'escola. "L'escola és per a l'educació." L'educació d'anar uns contra d'altres: guerra? I després les vaguetats. Impossibles. Jo restaré intel.lectual tota la vida. I Leo Cassil és un poeta: ¿Creu el que escriu? En tancar-se el ventall del dia, he vist a última llum l'arbre del jardí de l'escultor que tinc davant de la finestra: arbre de tres pisos i mig: ombra entre les rames: ombra remoguda i niu. La gàbia de les aloses americanes i de les guacamies n'era verda. Llegeixo encara. A les onze al llit. I em vaig adormint.

Dia 8 de juliol. M'he aixecat dematí. El sol encara no és estès. El jardí del davant és ple de xarroteig d'ocells. He començat l'obra de Peter Belloc: "Sota els ponts del Tàmesis". M'he tornat tirar al llit. Marinette, que em ve a demanar papers, em fa llevar. Dinar a la "Chope de Budapest". Un metge català -que vol anar a Caracas a posar un Institut de Bellesa- seu al meu costat. Em diu que no té pel cafè. El convido. Li consulto el meu mal al membre, d'aquests dies. Em diu que no és res: sang bruta i nerviós. Anem a cobrar. Ens diuen que tornem dintre d'una hora. Torno a convidar el metge a beure cervesa. A les cinc cobrem i

a les sis sóc a Alessia. Treballo dilluns. Vaig a seguir la lectura de l'obra de Peter Belloc, històries de monsieurs monòtones i sense vida. Interès de veritat però sense embranzida d'art ni de novel·lista. A les dotze vaig per adormir-me. Tarrades m'ha portat una carta del Casal de la Cultura on convoquen per a una plaça de lector d'espanyol a les universitats de Suècia. Hi tiraré sol·licitud, i veurem. No crec treure'n res.

Dia 9 de juliol, diumenge. Dia gris. Ahir va fer xafogor i es deu preparar per a ploure. Anem a la Garenne. Rellegiré la "Monna Vanna" de Maurice Maeterlinck. Aquesta lectura ha presidit el dia. Noblesa d'expressió poètica; encert de llegenda; aprofitament dels moments. Són bells tots tres actes. Les escenes de Marc Colomea i el fill al primer acte són belles i de dramaturg. L'idil·li del segon, ple de poesia. Bonic quan veu el llum a la torre que li diu que Monna Vanna *. Bell el moment de la marxa dels carros vers Pisa. Magnífics els focs de joia que encén la ciutat, descrits per Monna. El tercer acte és el més poc clar. Llàstima de solució final, tota de teatre i d'actriu. L'obra és forta i fa veure el contrast amb les altres. Mentre llegia, ha fet un parell de xàfecs, han jugat els infants al jardí, Tarrades -que havia anat a casa Mme. Gargallo- ha telefonat que no vindria a sopar. Sopo jo, i a les onze a casa. Flors en alguns jardins -ara en ple esclat- i rams de roses petites al metro. París només té roses a les vitrines. Al passatge Alessia fort olor de violers dobles florits.

Dia 10 de juliol. Tinc aquell mal als budells i una mica del mal

de queixal d'ahir. Avui treballo. M'emportaré per llegir: "Le Mariage d'Hamlet" de Jean Sarment. El dia té mal de queixal, com jo. Sembla mostrar un tros de cara botida. És dia de S.E.R.E. Tinc curiositat de saber el que ha dit la Sra. Betés del nostreencontre. La seva filla va anar ahir a Orléans on ella viu. En anar-me'n al S.E.R.E., Saint Saëns m'ha donat les còpies fotografiades del retrat que em va fer. Li demano si el Sr. Soula encara és a París, i em diu: "Guaiteu-lo." Efectivament compareix el Dr. Soula. Li demano per retornar a Toulouse i em diu que quan vulgui. Arribo al S.E.R.E. i no sabem res de quan tornarem treballar. Aquesta setmana tenim només fitxat el dilluns. El Cabrera condueix el ball. Dino com sempre al Bar "Chope de Budapest". Avui m'acompanya el Duran. Segueixo creient que és un llum d'oli amb poc ble. El deixo, rodo pels voltants de la Madelaine i admiro unes escultures de sants de la façana d'aquesta església. Molt boniques Santa Cristina, Santa Agnès, Santa Elena, Santa Teresa. Molt bonics: Sant Gregori de Tours, Sant Hilari. Em quedo a seure a un banc de l'Avinguda dels Champs Elisis i acabo la lectura de l'obra de Sarment: "Le Mariage d'Hamlet". És possible que Laforge li donés la idea d'aquesta obra, però l'obra no és laforgiana. L'obren el Pare Etern i Abraham. Hamlet, Ofèlia i Polonius tornen al món, a seguir la vida. Canviaran? Hamlet es casa amb Ofèlia, però Ofèlia no li diu "senyor". Hamlet conta a tothom el drama del castell d'Elseneur i que és fill de reis. Tothom se'n riu. Aleshores s'enamora d'una altra Ofélie. Ofèlia i Ofélie. L'Ofèlia autèntica és una tova. L'altra una carallot. Hamlet un "pendejo". Es diu alguna cosa vagament espiritual, coses primes i blanques, més Martínez-Sierra

que Shakesperianes. Polonius mor escanyat per Hamlet. El poble apedrega Ofèlia i Hamlet. L'últim acte es de farsa empentada. Tot lleugeríssim i sense veritable significació. A la nit al S.E.R.E. es pot dir que ens acomiaden. El Cabrera ens diu que el Mestres, o com sigui, ens dirà el dia que hem de tornar. Aquest ens diu que no sap res. Una cosa veritablement de joc d'imbecils. Coses d'Espanya. A mi la cosa no em fa fred ni calor. Suposo que la promesa de la Maria es complirà un dia o altre: esperaré a Toulouse. Me'n vaig a dormir. Tarrades, que m'havia d'anar a cercar un vestit a la Garenne, ja dorm. Molts records de la senyora Betés. Tots els caps que quedaven enlaire de la meua vida van tenint epíleg.

Dia 11 de juliol, dimarts. Em desperten violentament unes cosses de Tarrades. És un poeta empeltat de ruc o bé hauria de dir un ruc empeltat de poeta. Es passa la nit gratant-se i roncant i després assegura que ha tingut mals d'estómac terribles. Procuraré escriure a Bransuela i Maseras. El dia és bonic. Llegiré "L'Enveja" de Juri Olexa (Olecha). Empro la grafia catalana. Vaig a dinar a la una. Molta gent i jo, dolor al braç i als queixals. En havent dinat, una passejada pel Boulevard de la Chapelle, que s'hauria de dir de les Chapelles. Adoració en totes. Veig un icon ben reeixidet. Vaig fins a la Villette. Els mateixos "atletes" del Boulevard Danfert Rocherau fan l'admiració dels badocs. Un canalet. Em sembla reconstruir escena igual vista ara fa uns 19 anys amb el Joan Vinyes (no el meu germà: el capeller). Hi ha un àrab arran de la jungla: s'escapa. A Barbes-Rochechouard prenc el metro i fins Alessia. Veig preparatius

d'arranjament de maletes. Es veu que toquen el dos. Jo, em preparo per retornar a Toulouse. Ells, és segur que se'n van. Com ho faré jo per anar-me'n? He acabat el llibre. Me n'aniré al llit car són les deu. Em porten carta del Bartra. Està avorrit. Troba que no hi ha dret el que li ha fet un tal Trias, recomanat per un del Comitè Catòlic per anar a Roissy: ni contestar-li. I a mi els del S.E.R.E.? Són els temps. Bona nit, diu Bartra. No, bona albada! Bona albada!!

Dia 12 de juliol. Em fa l'efecte que serà un dia que reproduirà el dia d'ahir. Sol. Lectura. Anada a la "Chope de Budapest". Retorn a casa i dormir, si es pot. Tarrades ha vist Fenosa. Diu que Companys parla per ràdio cada nit. Què diu? Com ha portat Catalunya? A Barcelona hi ha fam i fusellen molt. Serà més o menys cert. Jo penso amb els de casa meva. He anat a peu a la Chope. He vist figues i crisantemes. París s'engalana pel dia 14. Arreu banderes. He tornat a casa també a peu. Cansat, i quan creia trobar-me a Montparnasse, m'he trobat altra vegada al Sena. He passat per la rue Richer. "Paris-Soir" publica un article on es diu que a Espanya encara no es menja. L'esquadra italiana va fer una visita a la ciutat el dia de Sant Pere, i van fer salves. Els mateixos que venien a bombardejar. He parlat amb Marc. Després del 22 tornaré a Toulouse. El "poeta" se'n va als Alps. Era hora que ens separéssim. Vaig a començar a llegir: "Winesburg, Ohio" de Sherwood Anderson. El trobo interessant. Em criden per a convidar-me a sopar. Accepto i sopem al jardí. Tarrades ve amb quatre queixals arrancats. Em fico al llit a bona hora. Dormo.

Dia 13 de juliol, dijous. Ens ha despertat Françoise a les nou, tustant la porta. He cregut, per un moment, que em demanaven per telèfon per a dir-me que hi havia carta de Colòmbia. Demanava la clau del carrer. Matí passat llegint "Winesburg, Ohio" de Sherwood Anderson. A dos quarts d'una, metro a la "Xopa". Gent especial. Molts espanyols. Uns del S.E.R.E. que riuen molt, i es torren com si vinguessin de platja. A París no estan de moda les torrades. Preparatius per a demà. A les portes dels grans magatzems, els dependents amb gec negre i calces ratllades fan l'article com els mantegaires d'abans de Santa Maria. Uns homes enlevitats guarden els gèneres. París està atrassat amb això: mercadeja. Vinc d'un tret del restaurant, però, passejant, el camí em pren tres hores. Aparadors bonics, en els grans magatzems. En general, els altres, eren millors els de Barcelona. Fa un bon dia. Moltes dones ben abillades. Ara recordo que ahir vaig veure una dona vestida de negre amb un quadre sota del braç. L'anava a vendre? Portava un dol de dintre cap enfora, penjat, ple de vels feixucs. Molta bandera agrupada. La decoració de París és sòbria. Tinc mal de queixals. Arreu tret al blanc i rifes. Molts homes tatuats. Militard lluint l'uniforme. Soldats disfressats llampants i amb trompetes d'armat. De Donferd Rocherau a Alessia, fira. Moltes vidents. Molts cavallets plens sempre de quitxalla. Avui ja es pot ballar fins a les dues. Demà tota la nit. Marlene Dietrich s'exhibirà junt amb Maurice Chevalier. I Barcelona? Aviat serà Sant Jaume. Altres anys, en aquest temps, era a Berga. He comprat: "Benighted" de J.B. Priestley. Tinc set. A casa, deixo rajar la font i bec cinc vasos d'aigua. Ve Tarrades i em diu que ha anat al Consulat de Colòmbia

i que l'Obregon li ha dit que em deixés veure. L'ha rebut amablement i li ha parlat de Maria. També m'ha dit que havia d'haver treballat al S.E.R.E. ahir i avui. 100 francs perduts. Segueix el mal de queixal i es fa fosc. 13 de juliol de 1939, revetlla del gran dia de França, 150 anys de República. Me n'aniré al llit aviat. Sona arreu la "Marsellesa". Arriba el ressò de discursos. Tarrades torna de casa Mme. Gargallo amb uns pantalons i unes sabates de marques. Porta també unes pantofles -que deuen ésser de duc. Tot això ofrena de Mme. Gargallo. "Le jour de glorie est arrivé". Canonades llunyanes de salve.

Dia 14 de juliol. Segueix la "Marsellesa". Trets. Clarins. Desfilada de tropa. Vaig vers la "Chope" més aviat que els altres dies. És ple. Dino, i no sé què fer. Donaré un volt per París. Vaig vers Pigalle, pensant anar a casa, però una vareta màgica que he vist m'ha fet canviar els plans. Un autocar que passa crida gent. Penso que és per anar a donar un tomb per París i veure'l endiumejat. L'agafo. Sortim de París. Em cobren 15 francs. Després veig que me n'han estafat 10. No dic res perquè no sé on vaig. A Versailles? Per fi em trobo a les carreres de Saint Cloud. El paisatge és agradable. Consti que no és pas Barcelona. Herba i molta gent que llegeix el nom dels cavalls que corren i compren tiquets per al joc. No m'avorreixo però tampoc no em diverteixo. M'ajec a l'herba cercant veure alguna cosa. Els cavalls passen. Els joqueis llueixen molts colors, però quan hom se n'adona la carrera és acabada. Joc pur: ni espectacle. M'ha distret veure el trot dels cavalls. Menjo un sandvitx i es posa a ploure. Bec una copa de Bordeus i segueix plovent. Fa un ruixat

fort. Surto i m'ofereixen auto per un lloc vora del metro. No sé on és. Després resulta que és la Porta Mallot. Hem atravesat tot el Bosc de Bolonya. Seran 20 francs. Són 7,50. I ara comprenc que l'altre m'ha estafat. Ja està fet. Pagès que sóc. Segueixen arreu les banderes. De la Porta Mallot vaig a peu fins a la Plaça de l'Etoile. Abans, una parada i mitja fonda. Torna ploure. M'apropa a la tomba del Soldat Desconegut. Hi van, quan jo hi vaig, quatre policies anglesos. Alts, joves, ben plantats, amb el bastonet fan patxoca i ells ho saben. Se senten anglesos. Fumen, tamborinegen, creuen que han conquistat París. Sense el cinturó anglès que els té tibats, s'encrostonarien. En un minut han topat amb una cadena, han relliscat en l'asfalt. Però es senten anglesos, i trieu-trieu, després d'un salut simultani al mort desconegut, han emprès camí Camps Elisis avall. Consti, però que feien bonic. Plou encara i agafo el metro. Aniré fins a la Plaça d'Itàlia. M'hi porta el cor. En el visiteig consuetudinari conec un arab. Vistos, cal entrar en matèria. Em demana una direcció. Torna a ploure i el convido a una cervesa. La conversació es fa amable. Ha estat a València. Records de la fruitor de la ciutat llewantina. Sortim per a passejar un xic, i plou altra vegada. No hi ha altre remei que una nova cervesa. Tabac. Jo no fumo. Compra de "Ce-Soir". Al migdia compro "Paris-Midi" on hi ha -interessant- les memòries de la Polarie. Hauria estat actriu després del triomf en "Claudina" i una obra de Brioux (que no la volia) si Lucien Gutry no l'hagués deixada de la seva mà. El pare es veu que era com el fill. En parar de ploure, tornem a marxar. Carrers i més carrers. Amabilitat. Em parla d'André Maty. És socialista. A l'Alger no es treballa. Tothom en fuig, i el que es pot fer

quedar a París s'hi queda. Em vol acompanyar fins al metro. En ésser vora "Glacière" ens acomiadem. Fins demà a les tres: m'esperarà fins a les cinc. Demà he d'anar a cobrar al S.E.R.E. a aquesta hora. Per a un 14 de juliol van bé unes escenes de les mil i una nits. Torno a peu fins Alessia on escolto un cantonier* de l'Opera Còmica que udola la Marsellesa. Vaig a casa per a esperar Tarrades i no puc obrir. Torno a les atraccions per a si el veig. Actua Spadolini que crec que deu ésser el que es posa i treu barrets de copa. Veig després els 3 Hotley. Veig després tocar un tango. M'hauria agradat veure la Damià. La Marlene Dietrich que s'exhibia a la graonada de l'Opera i al Palau dels Esports. També hi havia les "Soeurs Schwartz", vedettes del Folies Bergere. Torno a casa on trobo una nota que em diu que Tarrades no vindrà fins a la una. Aquest ximple és sempre emprenyador. Desvaporitzo. I ja no penso en tornar a sortir. La porta em fa por. Resto a casa on llegeixo: "La Dauphine", una obra en vers de François Porché. No sé perquè posar versos a coses que tant se val. Fernand Greggh troba l'obra sublim i n'explica meravelles. Jo, la trobo, poc més o menys, com les obres d'en Sagarra. Mentrestant a fora espateguen coets que a mi em recorden hores de bombardeig. És gairebé impossible que el soroll de detonacions em produeixi alegria. Sento les onze. Sento les dotze. He de convenir que, també per a mi, el 14 de juliol ha estat excepcional.

Dia 15 de juliol. I començo el dia llevat i esperant l'animal que és el Tarrades. Arriba a la una, puntual, li clavo un escàndol, fa aquella pose de gos assotat: em diu que Mme Duguit no s'havia

recordat que els hagués convidat a dinar i que els convidava a sopar i no el trec de: què podia fer? M'adormo. M'aixeco a les deu i mitja del matí. No vaig al Consulat de Colòmbia pel dia, i perquè en tinc mandra. El dia és ploviscós. Pel passatge passa un home que acompanya una cega, cantant. Sortida de francesos rera els finestrons. Llegeixo: "L'homme qui n'est plus de ce monde" de Lucien Bernard, mentro espero l'hora d'anar a la "Chope". Tusten la porta i és Françoise que em ve a convidar a dinar en nom dels Saint Saëns. Constato que Lucien Bernard no escriu obres pas millor que les meves, i no em crec valdre gran cosa! Dinem. Truita amb patates. Dinem al jardí. En anar a prendre el cafè es posa a gotejar. La setmana que ve seré a Tolosa. Tarda passada llegint. Ve Tarrades, es fica al llit i després se'n vol anar a la Garenne. Jo rebento. Ja en tinc prou d'empipamentes. Proposo una transacció i fa el bot. No hi ha res pitjor que tractar amb imbecils. Posat en un recó, emmurriat, li faig anar a comprar pa i mantega, i li dono la clau. Promet venir a les onze. A les dotze no ha vingut. I ha promès portar-me la maleta.

Dia 16 de juliol, diumenge. No m'ha portat la maleta i ha vingut a les sis del matí. Això són coses de Candelera. Em sap greu que hagi de venir a la Garenne la meua carta de la Maria. Avui aniré jo a emportar-me'n la maleta. M'he aixecat en arribar ell car no hauria pas pogut llegir. Llegeixo: "L'Ecole des Contribuables" per a veure si em passa el mal humor. Mentrestant Tarrades ronca. Calen collons i sensibilitat de marmota per a aquesta indiferència. Anem a la Garenne. El de tots els diumenges. La canalla

juga. Donya Adela que cada dia mostra més el seu caràcter esmolat. Els nois que no poden sentir parlar català. A la tarda van al ball i jo em quedo a casa. Llegeixo "Le Jardinier d'Espahan" de Jean-Jacques Bernard. Plou. Candelera em retorna la maleta. Em conviden a anar al ball a la nit. Dic que no, i afegeixo: "Sóc dels que fan el que volen i no el que em volen fer". Adela respon picada: "Hijo; no lo haríamos bailar a la fuerza, no". És Candelera la que mou els ninots, o el ninot, que és Tarrades. Prenc la maleta i me'n vaig. Prego als Ortega que perdonin el no haver anat al ball. Quan sóc a l'autobús ve Tarrades, al qual havia demanat la clau, m'atrapa. "Us n'heu anat molt de pressa!". "Em creia que us quedàveu." Em pren la maleta i me la porta fins Alessia. És un anyell.

Dia 17 de juliol. Toquen hores i conto: les deu. Cal aixecar-se de pressa. Hem quedat amb anar a casa l'Obregon, o sigui al Ministeri de Colòmbia. Sortim deixant el llit per fer. Arribem al Ministeri. El Ministre ens rep molt amable. Conversem una estona i li demano d'escriure'm, si rep carta. Pel que m'ha dit veig que és probable que em calgui l'autorització de Bogotà. Pren la meva adreça i promet escriure'm. Anem a dinar amb Tarrades. París es va despullant de les banderes d'aquests dies. Al restaurant, davant meu, hi ha un francès que riu allargant es llavis com una onada que s'aixeca, el riure sobre els llavis li fa d'escuma: només riu la part roja del damunt. A la una estic llest de dinar. Sé que tinc S.E.R.E. tota la setmana de 7 a 10. Torno a Alessia per a no haver-me de passejar sis hores per París. Just arribat a casa (trobem fet el llit que havíem deixat

desfet) em ve a trobar Marc Saint-Saëns. Em parla de Tarrades. Ahir el va venir a trobar Mme. Gargallo i va dir-li que sabia que Tarrades anava explicant que se n'anava als Alps, a casa d'un cosí de la Madame. Això no és cert. Aleshores, Marc vol fer fer una revisió a Tarrades. On el portaran? És cosa dels francesos. Si no pot anar enlloc des de París, el faré anar a Tolosa amb un encàrrec que el Dr. Soula el porti a un sanatori. Em diu que Mme. Gargallo ha trobat el "soujour" per Candelera i que serà empleada del S.E.R.E. Sap plorar. També li ha fet indicació de casar-se. Que m'agradaria! En el pecat trobaria la penitència. Candelera -que sap treure partit de les amistats dels altres, bona pidolaire!-, ha quedat a contestar. Jo he dit a Marc que penso anar-me'n el 25. Si ha de venir Tarrades demoraré. I ara a esperar les sis per anar al S.E.R.E. Dormida fins a les 5. I sortida a les 5 1/2. Metro fins a Barbes. Viacrucis sense resultat. Treball tou. Parlo amb la Betés. Cendra em pregunta què m'havia fet. A les deu sortim. Prenc el metro.

Dia 18 de juliol. Fa un mes i dos dies que vaig escriure a la Maria. Encara no sé res. Conferència pro-refugiats. Aragon parla dels intel·lectuals. No ens deixaran. He dit a Tarrades el que em va dir Saint Saëns. Ha desaparegut. M'entretinc fullejant "Ce-Soir" i "Match". Em fa riure l'anècdota del paper posat al Neptú de la Font famosa de Madrid: "Si no hi ha menjar, treieu-me la forquilla". He donat a Mme. Saint Saëns aquelles quatre pedres de lapislàtzuli que em va donar aquell joier trobat en el barco en el meu últim viatge a Colòmbia. No les volia acceptar. Tampoc no sé què en farà. Però haurà vist la meva bona voluntat. Demà

o demà passat, escriuré a Tolosa la determinació d'anar-hi. Començo la lectura de "Benighted" de J-B. Priestley. A dos quarts de dotze em determino d'anar a dinar a l'Avenue Marne a un restaurant que ja havia anat una altra vegada. Més car que a "Budapest" i més dolent. Però em rescabalo omplint-me els ulls de joventut des de la terrassa. No hi ha res com la joventut. Amb quins gests de domini actues. Tu, inconscientment. Rossor discreta, acompanyada de blau d'aigua. Boca regada d'alegria i de força. Quin vermell de clavell! Sóc vell, però encara admiro. Passa un cantaire i ens esgarrapa dos "couplets". És un home d'uns 50 anys amb barba. Es riu, però, de taula a taula i amb els ulls. Jo, no ric, i rebutjo una muda invitació d'esguard a somriure. Li dono un franc que he emmatllevat al cambrer. Després vaig a fer un examen del pont de l'estació. Una bona columna. Dues més. He preferit un estil vell a un de nou per la resistència. Goteig. He recordat els dies de Barcelona vora del Parc. Sense circumferència, però. Retorno a casa. Em sento cansat i em tiro al llit. En entrar els Saint-Saëns encara eren a taula. he passat de llarg. Em sembla que he dormit tres hores: en desvetllar-me m'ha tocat i no les he pogut comptar. Les quatre? Recordo ahir les dues dones del metro. Com es parlaven. Em calgué veure les faldilles per endevinar el sexe de la que parlava més. Gests, indumentària, perfils, passió. Tot d'home. Avui fa un dia a claps, com tots aquests dies. Toquen les cinc -ara preciso les hores que semblen passar sota el fullam de l'arbre del jardí de l'escultor. Llegeixo Priestley. A les sis cap al S.E.R.E. Vaig a fer el que el "cap" en diu "fitxes psicològiques". Això vol dir que és advocat i no es recorda de l'alfabet. Per alfabetitzar

l'ha d'escriure. Quina mena de gent: la sabia, però no l'havia constatada. Els més llestos gèneres Ramonet i Quintana: parasitaris i "vius". Cap a Tolosa falta gent!

Dia 19 de juliol, dimecres. Em desperta Tarrades que s'aixeca. Són les 6. Jo resto al llit. A les set, després d'una hora de toaleta, esguarda si jo dormo -jo faig l'adormit i vigilo que no em fiqui les mans a la butxaca- i desapareix. Bon vent. No sé si ha vist Marc Saint Saëns o en fuig. Amb tot, els símptomes són que, això, està a les acaballes. A mi ja se'm fa irresistible. Plovisqueja. Escric a Maseras, dient-li que és molt probable que el 26 al matí sigui a Toulouse. Amb normalitat, viuria amb molt de gust a París, anormalment, com hi visc, és millor viure a fora. Em preparava per anar a la "Chope" quan ve Francesca i em convida a dinar. Accepto. Mme. Saint-Saëns està molt contenta dels lapislàtzuli. M'ensenya un braçalet fet d'aquesta pedra i del mateix color. Em diuen que cal que Tarrades marxi. Torno a entrar a la cambra a llegir. Diu que Levy ens convida el 25 i, per tant, marxem el 26; serem a Tolosa el 27. Tarrades també ve. Passo la tarda llegint. A la nit al S.E.R.E. Cendra ha rebut una carta on li diuen de Barcelona que els temps són pitjors que els de la F.A.I.: per qualsevol cosa fan beure l'oli de ricí. No hi ha res, ni paguen als mestres. Diuen a la carta. "Fins ben aviat, car em sembla que serà aviat quan ens tornarem a veure". Això vol dir que tothom creu que Franco se'n va a l'aigua. A l'Opera, Cendra em deixa.

Dia 20 de juliol. Malgrat no dormir i esperar, creient que

Tarrades se n'aniria sense dir res, em crida per afaitar-me. M'afaita i em diu que ve a Tolosa amb mi. Estic molt amable. Ara faré una carta pels de casa. Cendra li farà arribar. Segueix fent un temps a claps. I jo he mig llegit "Monsieur du Paur" de P-J. Taulet i unes cartes de Tycor sobre Sibèria. Sonen sirenes. És dijous, són les dotze. Ara per ara, no sonen pas ací com sonaven a Barcelona. Fa sol, el que no vol dir que dintre deu minuts no plogui. Encara tocs de sirena de cap a cap de París. Vaig per sortir i em topo amb Ivonne, la qual em convida a dinar. Accepto. Dinar simpàtic, amb un magnífic tall de lluç fregit. Després de dinar vaig a veure Mme. Gargallo. Em deixa unes obres de Pierre Reverdy. Veig un magnífic David d'en Pau Gargallo fet en ferro. Em diu que expliqui al músic Soler com està París. Hi ha a la casa Candelera i Tarrades que furguen. Me'n vaig a explorar carrers i camino fins vora la porta de Versalles. Després reculo i vaig a cercar la rue de Renne fins al Sena. Veig en una llibreria el "Mercure de France" i constato que en el sumari porta anunciat l'article que m'havia dit Maseras sobre "Literatura Catalana". Són 7 francs. No el compro. Tafanejo pels llibres vells i, per fi, me'n vaig a reposar i passar el temps en un dels bancs de la façana del Museu del Louvre. Vora meu hi ha una velleta que, amb el seu didalet, es cus una camisa. És una camisa blanca, llarga, amb dues betes per espatlles. Som a París, on els aparadors llancen "culots" i "sostenidors de pits" d'una fantasia de revetlla? Vaig al S.E.R.E. A última hora em donen una gran feina i per no entendre'ns la desfaig. Crec que avui ens acomiaden. El 26 a la nit seré a Toulouse. He vist l'Aguader. El noi és un imbecil. Ell sempre sembla que estigui atordit d'una

esquella que li banda dintre del cap: una esquella de vaca. Arribo a Alessia. Una xerrada i a dormir. Demà llegiré poemes.

Dia 21 de juliol. Penso quedar-me a casa i escriure a Bransuela. Tinc també per a llegir els llibres de Pierre Reverdy que em va deixar Mme. Gargallo. M'he fet comprar pa, formatge i pernil dolç. Avui Tarrades no m'ha pogut prendre cap tiquet del metro. Me'ls ha hagut de demanar. Ahir vaig entregar a Cendra una carta per l'Agnès. Si arribés i pogués tenir contestació estaria molt content. I la Maria? No ho concebeixo. Serà cert el meu pressentiment de que la dels Correus es va quedar els 22'50 francs, i no va enviar la carta? Un vers de Reverdy (Les Ardoises du Toit) "Un chagun musical murmure": em fa recordar que aquests dies els homes criden pel carrer "Tristesses" música de Chopin. La cançó es deu haver fet molt popular. Bona part des homes que no senten que pregonen venen aquesta cançó. També em conviden a dinar. Dic que no i insisteixen. Em cal anar personalment a donar excuses. Ben simpàtics, ara que ens en anem. Millor. Passo la tarda llegint. A les quatre, Sant Sàens tenia una entrevista amb Tarrades per anar a casa el metge. No ha vingut encara. Passo ànsia i a un quart de cinc vaig a parlar amb Francesca per si ha arribat: em diu que sí, i que són fora. La resta de la tarda passa volant entre Reverdy i pluja. Vaig al S.E.R.E. amb impermeable. Cendra em diu que la Carta de casa no marxarà fins el divendres que ve. Avui ha fet tard. Quan sigui. Al metro he trobat encara un home dels que "treballen" els mots creuats. Quina quantitat n'hi ha! La primera conreadora la vaig conèixer a Tolosa al Bar André. A París són legió. La Betés m'ha dit que

al S.E.R.E. hi ha mar de fons contra Cabrera. Fins ha sortit "allò".

Dia 22 de juliol, dissabte. M'he agençat, volia anar al Louvre, però no hi aniré. He escrit al Dr. Soula que arribaré a Toulouse el 26 i ara tiraré la carta junt amb la que vaig escriure ahir al Bransuela. Quatre mesos a París: oidà! I a esperar què passa! Arribo a la Chope més d'hora del que volia. Dino i m'ho tiro tot damunt. Tallo una carn de cabrit i m'esquitxo, parteixo un flam amb una cullera i me'n cau un tros als pantalons. En sortir m'he de netejar. Vago per París, gairebé en comiat. M'havia instal·lat molt bé en un banc de placeta i tancava els ulls, quan em desvetllen els del meu costat que fugen. Plou. Vaig a recórrer el Boulevard Batignoles i tota la via sacra. Un mig espigoleix d'espiga buida. Vora la plaça Blanche, gimnàsia. Avui són tres els que fan pesos i un menager. Públic abundós. Es poden fer comprovacions i jo en faig una d'incompleta i una de completa -pes àrab-. Es fan apostes. Dono 20 francs. Al dels pesos forts a l'espatlla li'n dono 2. Abans havia repartit com un altre franc d'almoïna. Vaig a cobrar al S.E.R.E. Trobo l'avís que notifica que s'acomiaden tots els temporers. La nova no em fa fred ni calor. Dimecres el tren em portarà cap a Tolosa. Torno a casa, expansió higiènica i lectura d'un llibre de Pierre Very. El creia novel·lista d'envergadura i resulta que és un folletonista. Plou. És la quinta o sexta ruixada d'aquesta tarda. El llibre és interessant i ben fet dintre el gènere. Ve Tarrades i em porta dues cartes de Maseras. Què passa? Dificultats a Tolosa. Han acomiadat per manca de cabals tots els que no són de la sèrie A.

Jo ho soc però resulta que m'han esborrat. Coses dels Torres: són mala gent. Això em posa de mal humor i no dormo bé.

Dia 23 de juliol. Dia rúfol. Tarrades s'aixeca dematí. Ha d'acabar d'emblanquinar a La Garenna. Em deixa els tiquets de l'autobús i em deixa ler.* Jo, m'aixeco i escric a Maseras. Crec que el Comité de Tolosa no em posarà dificultats, car encara no fa deu dies que el Dr. Soula em dir que jo podia retornar a Tolosa quan volgués. I va comentar amb Saint Saëns que jo estaria millor a Tolosa que a París. Miraré de telefonar al Dr. Soula per Saint Saëns. Crec que no hi haurà cap inconvenient perquè retorni a Tolosa. A finals de mes escriuré altra vegada a la Maria, i li demanaré que em digui alguna cosa definitiva. Això es va posant malament i jo ja ho preveia. Arribarà l'hora que tothom se la campi. Vaig sol a La Garenne. Matí plujós, però vora del braç del Sena del "Pont de la Jotte" encara és ple de pescadors de canya. Al riu ioles plenes de remadors. Faig el camí a peu des de Lavallois fins a La Garenne. Estic inquiet per les noves de Tolosa. Pel matí he llegit bona part de la comèdia en un acte de Gabriel Marcel: "Les points sur les i". Bé de tipus. L'artisma* ple de dones, i l'arranjament de tenir dues dones. La filla de l'amiga que fa una escena sentimental a la dona pròpia i aquesta que, oblidant una vegada més, posa els punts damunt les i, oblidant. Vaig acabar la comèdia a La Garenne. El dia passa lent. Adela està llit com la primera vegada que vaig saludar-la. Em passo el dia llegint una novel·leta de Jean Mariat: "L'Education Coloniale" que m'ha plagut. Ben feta, inquietant, bé de detalls i ambient i punyent. La figura d'Assomou, el negre, queda bonica.

El tot una mica exagerat, però viu. Llegeixo també "L'appel" d'Edith Wharton: un home que rep cartes de la seva esposa morta. Interessant. Cap a les vuit, ens rep Adela. Molt simpàtica i el comiat li fa pujar llàgrimes als ulls. La canalla han anat a dormir. Dolorettes ha passat la tarda amb mi. He jugat amb Tomàs. Els dos més petits són Miquel i Miquel Angel. A l'hort del costat hi havia unes flors de pèsol. Demà Candelera va a Orléans perquè la legalitzin per la policia. Sopem i ens acomiadem de tots. Hem sentit la ràdio de Toulouse que dóna noves en espanyol. Queipo del Llano destituït i probablement en exili a França. Yöynes pres. Reunió de monàrquics i tres pretenents. Crida d'oficials a fila. Autobús i metro i cap a casa. Al sortir de l'estació d'Alessia plou. Em tiro el calitxu damunt les espatlles, al llit m'adormo aviat.

Dia 24 de juliol. Tarrades surt i mig parla a Saint Saëns de l'afer de Tolosa. Sóc al W.C. i Saint Saëns tusta la porta de la meva cambra. Li insinuo telefonar al Dr. Soula. No té telèfon a casa. Crida Ivonne. Explico i convenen que faran una crida a la Facultat i que hi parlaran. Ivonne em convida a dinar. Plou fort. Març porta pertorbacions en apropar-se a la terra. Naturalment. Fa temps que les sentim. Un rètol que vaig veure ahir en una casa baixa arran de l'aigua del Sena: "El cuc de pesca coronat". I efectivament una taula que reproduïa una cosa que volia ésser un cuc, portava corona. Llegeixo Cromelynck, i segueix plovent. Mme. Saint Saëns em ve a dir que s'ha rebut un telegrama del cosí del Dr. Soula, que dóna compte del resultat d'una operació i que diu al final "Esperem Vinyes i Tarrades".

Estic content! Això és la resposta a la meva carta. Les maniobres dels Torres han fallat. Els agrairé el suport que he tingut d'ells. El dimecres a Toulouse. Segueix plovent després d'uns cinc minuts de sol i cel blau. Dino amb els Saint Saëns: dinar amable. Resto una estona a casa i després surto. Vaig a una perruqueria de xicots del Nord. Ho fan ja a la francesa, que vol dir malament. Ací els barbers només cerquen posar friccions. En ésser vora la gare Saint Lazare topo el Miquel Cendra. L'acompanyo al S.E.R.E., on han anat per veure què hi havia. No hi ha res. Passegem, fins al Boulevard Montmartre on es posa a ploure. Agafem el metro i ens acomiadem a Strasbourg-Saint Denis. Jo segueixo fins a casa. Abans d'arribar he comprat 4 croissants i xocolata que em serveixen de sopar. Llegeixo "Le Feu Sacre", 29 planes i el retiro. Després llegeixo "Un dimanche dans la Casbah" de Lucienne Favre. El temps segueix variable: ara plou, ara s'aclareix. Ve Tarrades i explica fantasies. Li han dit per anar a Suècia. Avui li donaran 1.000 francs. Per què em determino en un moment i escric a Joan Lonca*, secretari de l'Associació de Cultura Espanyola, la carta sol·licitant jo ésser lector d'espanyol d'una universitat sueca. I ve tot bé, perquè la carta vagi de pressa. Tarrades escriu a la Candelera que és a Orléans i la meva carta és tirada a correus aquesta mateixa nit. Veiam què en sortirà. Em fico al llit. Dormiria bé si no fos que el poeta té la nit d'espetecs, de ball de mà, i de cosses.

Dia 25 de juliol, dimecres. Avui fa quatre mesos que les 10 del vespre vaig sortir de Tolosa i avui és el meu últim dia de París, talonejada per sempre. El dia és assolellat i fa un xic de fred.

Com portaré el que tinc. He comprat llibres. Passa el matí a poc a poc. A les onze, vaig a la "Chope Budapest". Compro "Paris-Midi". Queipo del Llano i històries de generals. Tot va malament. Dinar bo: menjo costella de porc salada amb cols. Ve Tarrades amb uns paquets de tabac per l'Apa i en Soler a Tolosa. Volia anar a donar un vol, però, carregat, no hi vull anar. Retorn a casa, prou metro. Dormo una estona i llegeixo Crommelynck. Mme. Saint Säens tusta la porta: surten i aniran a casa el Dr. Levy ells separats. Són les cinc. Passen tretze avions: són els que jo veig. En el jardí del pintor el gran arbre és ple de sol i té una branca plena de fulles grogues. Deuen seguir passant avions: en veig un altre. Els passants s'aturen davant dels canaris, aloses i guacamaies del jardí de l'escultor. Demà viatge! Què m'espera en el futur? Avui les hores de l'església de Sant Pere d'Alessia sonen llunyanes, a contra vent. Surto a les set i quart per anar a casa el Dr. Levy. A la porta trobo Tarrades brut de calç i carregat de maletes. Es vesteix amb les robes d'un baró, que li han donat i que li cauen bé, i agafem el metro per a arribar a temps a casa el Dr. Ja hi trobem a Mme. Prayer, amb tres volums de versos de Supervielle. Ens llegeix molt bé el poema "Adéus". Li prometo escriure-li. Vénen a les vuit toques els Saint Säens. Sopar opípar amb borgonyes del 26 i pastel de kirs. Margarides en un pitxer del saló. Mme. Levy em diu que el poeta ha canviat molt, gràcies a la meva educació. Comiats. El Dr. Levy ens porta en auto a casa. Jo a Alessia, escenes de maletes. Donen a Tarrades roba i diners. A mi 100 francs. Fins a demà. Ens fiquen al llit molt tard.

Dia 26 de juliol. És avui dimecres i no ahir com vaig posar en aquest diari. Cel gris i dia de marxa. Ens aixequem amb el dia. Començo a escriure aquesta plana a Alessia i l'acabaré a la Maison des Pompiers de Tolosa. A la cambra maletes per tot. Ultimes hores de París. Hem anat al Quai d'Orsay. Marc ha pagat el taxi. Ens porta les maletes un camàlic i ens instal·len a una tercera de l'exprés París. A les 10 1/4 surt el tren. Plovisqueja. Orléans, Vierzon, paisatge gris, amb molt de verd i cases escampades. Al vagó hi ha una senyora mig capellà i una noia que al degut temps agafarà un jersei i es posarà, treballadora, a fer malla. A Vierzon ha pujat un soldat -blau horitzó- que ve carregat amb "L'Action Française", "Le Jour" i "Grengoire". Porta també el premi de novel·la d'aventures d'enguany: "Le Roi de les Sables" i un braçalet. També ha pujat una malalta amb un home que l'acompanya. Espòs? Gairebé mai no es diuen res. Surt de la seva immobilitat quan la llet d'uns termos s'aboca damunt la testa del soldat: aleshores, amb una tovallola, fins li eixuga els cabells. Chateaurouge. El temps és gris i el paisatge francès monòton: ploure, ploure i més ploure: herba abundosa. Souterraine. A Saint Sulpice de Lainerie hi ha moltes roses i moltes dàlies. Una màquina de tren tira fum al paisatge. Bonic lloc, amb verd menys compacte, més assolellat. Arribem a Limoges: gran fumareda. Les estacions petites van quedant esborrades entre gran estació i gran estació. Es comencen a veure garbes als camps i algunes pollancredes. "Rue de Pascal", arribem a Brieve la Gaillarde. Bonic camp de vista, cases de teulats grisos de licorella alternant amb teulats de teula roja. En un revolt es veu la ciutat, bonica d'espais arbrats. La deixa veure una altura plena

de dàlies i malvaroses. Arribem a Guillac. El tren s'ha anat buidant. La dama malalta i l'acompanyant -ara un ara l'altre-, s'han passat el camí llegint la guia de ferrocarrils. Han baixat del vagó la dama-capellà i la "tricoteuse". Resten el soldat, la malalta i l'altre. I una senyora d'abric, capell i sabates blanques. Pel corredor passegen dos soldats colonials amb uns fez que els fan semblar els Grans Sacerdots dels "Pastorets del Centre Catòlic de Berga". Cal veure però la coqueteria masculina les coses que inventa per abellir-se! Els fez són posats vers l'orella i xafats fantàsticament. França encara estima la decoració. La vista dels colonials pica com un "gallaret de camp" l'amabilitat de la terra de França, tan gerda, tan "folies bergère", tan sense dificultats. Gourdon. Arribem a Cahors, el paisatge francès es catalanitza. Vénen les masies quadrades i la teula de canal. Les garbes són més altes. Hi ha ginesta. Fins fa sol ben sol, un sol ni massa groc ni massa esclarissat. A Caussade, on passem a 2/4 de 8, hom diria paisatge de Catalunya. Arribem a Montouban. Ens anem quedant sols al vagó. Algú diu que l'estació propera és Toulouse, però jo en dubto car als Ferrocarrils ens havien dit que s'hi arribava a les 10 i 3 minuts i són tres quarts de nou. En ésser a l'arribada preguntem Toulouse? I ens contesten: Sí, Toulouse!". Agafada apressada de les valiges. Tarrades pren les dues esbeltes i la cartera de mà i entra a Tolosa a lluir el cos. Jo protesto i em diu que li tiri les maletes per la finestra. Som dels darrers a baixar. He donat per la finestra els dos paquets i surto amb la maleta grossa. Al baixar del tren sento com un cop agudíssim que em fa veure estels. Faig prendre les maletes a un camàlic, li dic de cercar

un auto, i jo vaig davant ranquejant amb un dolor insuportable a la canella. A la porta de l'estació ens esperen Bransuela i la seva esposa. Alegria d'arribada, ens fem a l'auto i em notifiquen que no puc anar a la Côte-Pavée car els Torres fa dos dies que han donat la cambra a Miracle. L'han donada en saber que jo venia. És de gent dolenta. Anem al Conservatori. El mal de la meva cama empitjora. En arribar Anna Peris em saluda alegre i complaguda: ho agraeixo molt. Bransuela em porta el botiquí del refugi, i no hi ha res. Ve l'encarregat, després cerquem un metge. El metge m'ho veu i diu que tinc un carn esqueixat. Maco! En lloc de posar-m'hi iode m'hi posen una pomada que troben allà i m'ho embolico amb un mocador car no hi ha venes. Anem a veure l'encarregat, el qual em diu que hauré d'anar a la fonda. Reganyo les dents. Ell és gentil, comprèn, i dóna 100 francs a Bransuela perquè me'ls doni per a pagar l'hotel. Curta estada a un bar, on prenem una cervesa amb les Sres. Bransuela i Lluelles. Comiat amb Maseras que ha vingut, i apuntalat amb ell i Bransuela vaig a l'"Hotel dels Ambaixadors". Escena especial, dones endolades. Ens fan pagar per endavant. Després es suavitzen i una noia ens parla en castellà d'arrop. M'ofereix un bastó que es doblega i no em deixa caminar. Per fi arribo al llit. Tarrades m'ajuda a despullar. Em fa mal la cama d'una faisó violenta. Dono voltes al llit, més voltes, i més voltes. Per fi m'adormo. Ha estat un dia ben remarcats.

Dia 27 de juliol. He dormit. Em desperto a l'"hotel d'Ambaixadors" de Tolosa. Tarrades surt per veure el Dr. Soula i explicar-li el que passa amb els Torres. L'espero i no em puc estar al

llit. A l'aixecar-me, el mal a la cama que havia minvat es torna a reproduir. Hores llargues a l'hotel. Una serventa, a la qual dic que pot fer la cambra quan vulgui, em dóna conversa i em parla d'Espanya, de Perpinyà (d'on és), i de Deladier. Després em porta un mig diari. Tarrades torna: ha parlat amb el Dr. Soula i li ha dit que arregessin la cosa com poguéssim. Anem al Bar "Chez Antonie". Escenes pintoresques de francesos. La noia del taulell diu a un: que és vell. Aquest li contesta: "Pregunta-ho a la meva cosina i t'ho dirà". Beuen Pernod i Citron. Un rellotge que anuncia el "Berger", i que porta per subtítol: "L'heure du Berger", marca les tres, però són les 11. Tarrades fa les diligències. Veig Lluelles quan va a dinar. Vidal m'ofereix la seva cambra. Ell i Tarrades m'acompanyen per pujar l'escala. On anirem a dormir? Els Torres li han dit que m'enviarien dinar. Passo una estona estirat al llit i després de dinar compareixen en Josep M. Francès i Carrion. Ve també Tarrades que em porta un gran tros de pa, carn i formatge. Ve el músic Soler al qual explico el que em va dir que li digués Mme. Gargallo. Van venint: Lluelles, Bransuela, Maseras. Tot el que ha passat a Tolosa durant aquest temps en què jo no hi sóc reviu. Han fet comèdia, s'han barallat. Lluelles no és amic de Carrion. Carrion té una carta que li diu que ha estat posat en terna per anar a Suècia. L'ha recomanat Bosch i Gimpera. El meu es veu que queda descomptat: consti que no hi havia somniat mai. Entro de nou a aquesta vida tolosenca, on sempre vius o passes entre trenta ulls que t'esguarden. S'acomiaden uns i en vénen uns altres. Ve el Dr. i em fa un massatge i m'envena la cama. Ve Capdevila i el seu germà. Em deixen una obra de Jean Serment: "Sur les marches du

palais", publicada a "Les Oeuvres libres". Tarrades i Maseras han anat a veure Mr André, al Bar. Abans de marxar, Maseras m'ha fet una escena de llàgrimes. Maseras està desfet. Encara no sé on anirem a dormir. Bransuela: aigua de bacallà. "Veurem". Demà o demà passat! "Cal parlar a Miracle!" Hem vist unes il·lustracions d'uns contes d'Anderson, uns apunts de "Camps de Concentració", i unes altres il·lustracions d'en Vidal que signa: L.V. Molné. Són molt boniques. Té coses decoratives excel·lents. Per fi han parat el llit meu i el de Tarrades en un lloc que n'hi ha un altre. Som tres en una cambra dolenta, mentre els altres dos -un crec que és cosí del Dr. Soler i Pla, gran parentiu- tenen bones cambres. Passem per tot. Són a sopar. Jo em tiraré al llit i a esperar altres dies. He entrat a Tolosa amb mal peu aquesta vegada. Veurem què portarà el demà. Per la finestra es veu un vell carrer tolosà i davant la finestra hi tinc un gran número 13 que marca el d'una casa rònega, amb finestres amb finestrons grisos de part d'enfora. La casa dóna la sensació que ha de tenir xinxes. Em porten per sopar un gran tall de bacallà i Anna m'ha preparat un bol de llet amb un croissant. Lluelles és sempre amb nosaltres. Al vespre anàvem a llegir una obra d'en Lluelles, però vénen les dones del Bar "Chez Antoine" i passem l'estona. Els ensenyem els dibuixos de Molné i els plauen molt. Georgette, la noia, és llesta i ja diu coses en català. En anar-se'n altra vegada intent de llegir l'obra de Lluelles, però ve Roure-Torrent amb la seva esposa, i ens passem el temps enraonant. Roure és pessimista amb referència al nostre retorn a Espanya. La seva dona fa bonic de veure. No saben res de Xile, on han d'anar. Surten i amb ells surten Lluelles i Tarrades que van a passeig.

Jo em fico al llit. Al poc que hi sóc ve el veí desconegut i també s'allita. He sentit vagament el retorn de Tarrades. A Tolosa dormo millor que a París. No tinc nervis i dormo sol.

Dia 28 de juliol, divendres. Em desperta d'un tot el company que es desvetlla. No li veig la cara. Ha sortit a rentar-se. Jo romancejo al llit. En tornar veig una espatlla nua, i trigo a veure la cara. Millor l'espatlla que la cara. Però el tipus és simpàtic i se'n va aviat. Hem dormit amb tota la finestra oberta. El matí ha passat volant. Ha vingut Carrion i després ha vingut Maseras. Lluelles, com a bon amic i bon veí, ha estat amb nosaltres a primera hora. Primera hora? Diguem les deu. Anecdota-ri de la vida tolosenca. Diumenge van als Jocs Florals dels Felibres. Hi ha festa. Fan una comèdia de Capdevila, amb afegits de Lluelles. Carrion també hi és premiat. Els han premiat a tots: medalla general i una floreta d'argent. Tothom espera francs. M'expliquen autèntics atropells de la Baldó i del Dr. Sarment, fins el d'un dia que el Sarmet* va veure unes franceses amb un refugiat i va anar-hi a preguntar si eren elles que pagaven el cafè. És possible? La Peris havia trobat feina i la fera li va dir que si l'acceptava la denunciaria per no tenir autorització policiaca de restar a França. Monstruós tot. A última hora ve Soler, el músic. No cabem a la cambra. Molné insisteix en què ocupi la seva taula. Tots són a dinar i jo sento que una ràdio dóna noves que no s'entenen. Davant, la façana amb el 13 pintat en negre sobre groc. Estic millor de la cama, però avui tampoc no sortiré. Tinc al puny una forta picada d'alguna bestioleta. Ha picat a la vena i ha fet sangtraït. Dino i bec una cervesa.

La tarda va passant més trigaïrement que el dematí, però passa. Ha vingut el Joan Fernàndez, acompanyat de Lluelles. Hem acordat tractar-nos de tu. Viuen gràcies als masons. He estat content de veure'l. Claudi és amb ell. La família Fernàndez ha canviat de pis tres vegades per por a la repressió. I la meva? Estic molt angoixós. Ve Bransuela per a assajar amb Lluelles el que van a fer demà. No quedarà malament. Després Lluelles llegeix "Aurora" unes escenes ben vives i ben decorades. I arriba l'hora de sopar. És buida altra vegada la casa i jo sento un xic la gana. Al migdia he menjat poc. Veuré si demà escric a Saint Sàens. Tarrades ha escrit a Mme. Gargallo; jo també ho faré. És advertència de Candelera. Bransuela m'ha dit que Torres em vindria a veure. Em fa l'efecte també que Bransuela es pensava que no podia viure lluny del seu pis. Li he dit que no em volia moure. Ja en sortirem. Anna ens servirà tan bé com la senyora Bransuela. Sopar! M'han portat un parell de peixos i formatge entre dos trossos de pa. Ha vingut el Dr. Isern a veure'm. M'ha visitat i m'ha dit que dimarts parlaríem d'anar dimecres a l'Hospital perquè em vegi un especialista. També m'ha envenat la cama. Baixada al Bar, on he fet una cervesa i he passat el temps fins a dos quarts d'onze. Catalans que conten coses dels camps de concentració. Anna que ens diu el seu èxode a peu de Barcelona a la frontera. Quin record el d'aquells dies de fred! Uns pares, al matí, després d'una nit passada a l'aire lliure, portaven a la guàrdia d'assalt els seus fills morts: se'ls havien mort als braços. Ara el Mariscal Patain fa l'elogi dels camps de concentració. Al llit, i a dormir.

Dia 29 de juliol. Perspectiva de dia de llit. I consti, que no em pesa. Al matí s'ha posat el problema de la nostra cambra. L'egoisme d'un que viu sol al costat nostre, no el vol resoldre. Ell ha de dormir sol i tenir una cambra per ell. Nosaltres hem de dormir tres en la cambra més petita del pis. I per aquest problema -que ja és resolt sense imbecilitat- s'ha d'anar en queixa al Dr. Soula. Naturalment que està tips de tots. El que viu al costat és un personatge dels d'ara. Ha estat capità o capità general -tot és u- a la guerra perduda i és home de mèrit. Era capità d'intendència, ah, i és parent del Dr. Soler i Pla. Quina merda, tot plegat! Carrion em llegeix unes poesies. Tarrades m'ha afaitat. Lluelles ha fet una entrada i sortida ràpides. Sento Tolosa al voltant. No em fa res quedar-me al llit, i sol, sol. He de veure si resolc la "Cançó de gesta dels Albigesos". De dotze a una sona la ràdio en aquest carrer estret on hi ha un fuster, una botiga de pentinats de dona: "Lyly". Davant bat el sol sobre la façana d'una casa de rajola, pintada de color fort de rajola i partions de ratlles blanques. Aquesta tarda, Carrion m'ha de llegir l'obra que ha fet ací a Tolosa. Em porten per dinar una truita amb patates, ben bona, un tall de formatge, dues prunes i un préssec. Ja abans que comenci a dinar vénen Carrion i la seva esposa. Després ve Maseras que ens conta que ara ja està convençut que el seu fill és mort i que anirà on sigui. Per fi, Carrion llegeix: "Els camins d'Antígona". Obra noble, ben dramàtica, ben feta i tragèdia grega. Això se m'emporta tota la tarda. Ens deixen dos a l'habitació. Tarrades s'arranja el seu llit: tots hi riem. S'apropa l'hora d'anar a la "Maison des Etudiants" i em deixen sol. Aquesta tarda han partit

Anna. Lluelles i Bransuela a fer la comèdia de Capdevila als Jocs Florals. Demà hi aniran Maseras, Carrion i els altres. Jo passaré un xic sol el diumenge. La cama no em fa tan mal, però encara no puc caminar. Fa un xic de calor, però de calor resistible. No he escrit als Saint Säens. Em porten sopar i em ve a veure la senyora Bransuela. Riem. Ella em conta que Maseras té molt mal gènit, que ella i Brasuela es barallen, cosa que no els havia passat mai, que m'esperaven i que no ha estat possible. La convido a beure una cervesa al Bar i no accepta. S'ha de guardar car té el marit fora. Vaig a "Chez Antoine". Ell, Antoine, que pateix sempre de mal de cap es mostra un xovinista delirant, com tot francès. Uns han explicat que un xicot de Manresa, planxista, havia trobat feina ací i que guanyava 75 francs per dia, i reganyen perquè no hi ha dret: primer són els francesos. Georgette ho salva. Un xicot que ve dels camps coneixia el meu germà Josep i en Subirats. Es quedaren a Espanya i es deixaren fer presoners. Ja suposo que els hauran lliurat. Aquest dels camps és del Centre Excursionista, un xicot que vibra. Llegeix "Pina, o una dona de Cafè Concert" de Pere Coromines. Li deixarem llibres catalans. Els he pagat el cafè car no tenen ni cinc. Aquell amic d'en Costa de la Comissaria de Treball, se'm presenta per dècima vegada com amic del Costa. No li sé el nom. Puntuals, a les deu i quart, ens en anem a dormir. Tarrades és al llit. Jo m'adormo de seguida.

Dia 30 de juliol, diumenge. Avui a la Garenne es parlarà de nosaltres. Caldrà escriure a Adela. He dormit com una marmota fins a quarts de dotze. Ha arribat l'Ignasi Vidal. Diu que ha

pintat molt. Tenen confiança de marxar a Xile el 3 o el 15. A Xile no volen intel·lectuals. Puja del carrer la veu de Georgette que constata: "Uh! Uh! Quel vent!" Vent, però fa sol. El Dr. Aguader els va recomanar que diguessin que són pintors de parets. Tot això, o són coses d'ací o dóna idea del govern de Xile. No vol competències. He dormit molt i encara em resta son. El bo és que fa vora quatre dies que m'arrossego per aquesta cambra i no tinc pas cap enveja de sortir-ne. Enceto "Clochemerle" de Gabriel Chevalier. Veurem quin humorisme gasta aquesta ruralista francès. Em sento enfonsat a Tolosa i fins ni llegeixo diaris. Com van les negociacions franco, angleses, russes? Quina voluptat evadir-se del temps. Per dinar he menjat arròs, i m'he tornar a dormir. El carrer de sota la finestra és ple de ràdio. Que provincià aquest carrer. "Lyly & Roger". El Coiffeur pour Dames, brilla amb brill de dia de Tolosa. Sempre hi ha algú a la porta o a les finestres. Se sent el badall poblari que no es veu. Al centre d'aquesta casa de "Pompier" un pati. Els castellans s'hi fan sentir completament en el seu centre. Hi ha menuts malparlats; hi ha dones xarxes. La ràdio ha llampeguejat discursos de míting, cecejat cançons de tenoret italianitzat, malgrat la "berceuse" francesa... Tarrades s'enyora. Com pesa l'enyor rouent* per tot. El de Tarrades sembla la vaga que aixeca la cortina. Ha fet calor. Em comença a pesar el no sortir de casa i sento que encara no puc caminar. Aquest mes no he remarcat Sant Jaume. Temps de Berga amb el record de la diada de la Balma dels Encantats, que presidia l'Isidre*, barber. Em porten sopar i gairebé no sopo: no tinc gana. Vaig "Chez Antoine" on prenc una cervesa, i on vénen els de sempre, després, per fer temps, entro a la biblioteca. Voldria

esperar Lluelles. A la biblioteca gairebé no hi ha res. Llegiré els tres o quatre llibres que hi ha de la N.R.F. A les 12, fi d'aquest dia. Lluelles encara no ha arribat i Tarrades ja ronca.

Dia 31 de juliol de 1939. Deuen ésser la una i quart quan entra Lluelles. Li indico on és la clau. Li demano impressions. Em diu que bé i que demà -avui- ja m'explicarà la cosa detallant-la. Se'n va i m'adormo. Ací a Tolosa sóc l'home de la son. Em sembla que dormo perquè no hi sóc: he renunciat a mi mateix. A les nou Tarrades ja ve havent comprat una corda per arranjar-se el llit. Treballa, i jo mig dormo, fins que ve Lluelles. Bransuela -ja literat- s'ha apoderat de la festa. És graciosíssim. Carrion i Maseras portaven un discurs fet i el fa Capdevila. Capdevila es fa l'heroi i l'autor màxim de Catalunya. Bransuela actua de personatge. Per part dels de la llengua d'Oc moltes atencions. En pujar en grup els catalans a rebre el premi conjunt l'ovació és apoteòsica. Han mejat bé, però l'encarregat de cobrar el preu de les despeses ha estat Bransuela. És d'una comicitat heroica. Vénen Carrion, la Senyora i la filla i també boten contra Bransuela. Són* baralles de menjador. Tot plegat empipadorament divertit. El sainet continuarà aquesta tarda. Se n'han anat a dinar procurant arribar puntuals per a no ésser punits pel caid de dos caps Torres-Baldó. A la tarda, vénen Josep M. Francès, Carrion, Maseras i Lluelles, i es parla de constituir un grup d'escriptors i fer-nos nosaltres mateixos la designació de secretaris perquè no ens surtin secretaris interessadament gratuïts com el Bransuela. No sopo, però vaig al Bar on faig comprar uns dolços, que reparteixo, i on prenem cerveses que

pago. A la nostra taula ve un castellà que conta coses de les que ha vist a la guerra. El coronel i el capità fusellats, per un error que prenia pretext en un error de tàctica. Cridaren "Visca la República". El capità morí amb el puny clos i fins a terra, encara, després de set descàrregues, aixecava el seu puny. Els soldats que anaven a cercar sabates i les arrencaven amb cama perduda a dins i tot. El mateix que braçalets. El comandant que mor pensant amb la pàtria i amb els soldats: sense una paraula dels seus. Dos xicots de 16 anys, fusellats com espies. La sensibilitat se m'eriça. A les 11 em poso al llit. El germà d'en Capdevila m'ha deixat una obra de Diderot.

Dia 1 d'agost de 1939, dimarts. M'he aixecat a les 10. Tarrades m'ha afaitat. Ha vingut Maseras, i hem xerrat fins a les 12. Després he escrit a Maria una carta que faré tirar avui per avió. També he escrit a Miquel Cendra a París. Cal anar-se posant a to. Aquests set dies de cambra i visites han estat l'extraordinari. Per dinar menjo tripa i després vaig al Bar on assisteixo a una reunió política. Un d'aquells quídams d'Hospitalet és prohom. Domingo fa de cuiner. Les coses dels polítics!: però jo segueixo essent en Vinyes. Pujo a la cambra, i Carrion m'espera. Encara dura l'afer dels Jocs Florals de Saint Giron. Bransuela té la medalla i no la vol donar: ara resulta escriptor! El Miracle fa el pes el Bransuela. Maseras no hi és. Josep M. Francès, balla. Els fermes són Carrion i Lluelles. No volen que signi el Navarro Costabella. Molt divertit tot. Tarrades m'ha tirat la carta per avió i aquesta vegada m'ha costat 5,25. Ja veurem com hi anirà! Tot plegat un olla! Estic convençut que la de correus em va robar

els cèntims de l'altra carta. Volia anar al restaurant però encara no hi aniré, doncs la cama em fa mal. Tancat entre les quatre parets de la meva cambra no veig ni paisatge. Res no em ve de fora, ni noves de diari. Tot són figures que actuen a primer pla i les veig bé car no em trobo barrejat amb elles. He vist la Lyly i el Roger de la "Coiffure pour Dames". Ella porta els cabells penjants i rossos d'una Ginger Rogers. Ell té cara neroniana amb uns ondulants Marcel al clatell. Porten bates blanques. Ell llueix anells. Al costat d'aquest barber per senyores hi ha una "Menuiserie", amb un fuster especialitzat en persianes. Aquest fuster fa joc amb una mena d'home que és com un porter de sainet madrileny que viu a la porta de l'escala de la barberia i que esguarda els passants amb el màxim de la tafaneria que apunta en tots els ulls dels tolosencs. L'Anna m'ha vingut a regar la cambra amb flit. Lluelles a llegir-me la carta que els premiats a Saint Gironns enviaran a Mme. Soula. Sopo un parell de peixets i em preparo anar al Bar. Han vingut Carrion, amb l'esposa i filla. També Lluelles: encara Saint Gironns. Vaig al bar. Quan sóc al llit retorna Lluelles que ja ha meditat com es comportarà en la reunió que convocarà el Bransuela: tots estan conformes a ofrenar la llauna amedallada a Mme. Soula.

Dia 2 d'agost. No llegeixo diaris. No sóc el mateix de París. M'he despertat a quarts de deu i m'he passat el matí llegint "Clochemerle". Davant de casa fa sol. En fa en la resta de Tolosa? No sé si ho vull saber. Hem comprat una taula per escriure. L'inauguro. Són 30 francs. 15 jo i 15 Tarrades. Aprofito per a rentar-me quan tots són a dinar. Em sembla que ja

podria anar al menjador però romancejo. S'està tant bé sense veure conjunt de refugiats! He escrit una carta a Bransuela demanant quaderns dels de "Ville de Toulouse". Em servirà per a pulsar com l'ha deixat l'afer de Saint Girons i l'haver esdevingut escriptor per obra i gràcia de l'exili: es deu haver trobat! El Tarrades ha portat la carta: Bransuela no hi era i l'ha donada a la dona. Em porten dinar. Tarrades ha demanat un sandvitx i la Baldó li ha dit que no podien fer plats especials. Aleshores ell ha fet constar que el que volia era que m'havien de donar posat en sandvitx. Lluelles em diu que els premiats tenen reunió a les tres a la Maison des Etudiants. Ve Maseras que es posa a cercar llibres i em porta el "Mercure". Si l'arribo a comprar! No compto entre els poetes bons de Catalunya. Carner, López-Picó, Josep M. de Sagarra, Carles Riba i Josep Lleonart. Lluelles torna de la reunió on tot s'ha arranjat: donaran la medalla a Mme. Soulá especificant que és la medalla guanyada pel grup, però sense dir noms, així no sonarà el nom de Navarro Costabella. Maseras ens convida a una cervesa. En anar a baixar al "Bar Antoine", compareix Bransuela: em porta un cahier i em diu que ara el Municipi no dóna res: no hi ha quaderns. Després, i referint-se al que jo li deia al paper: "Vós que teniu la clau de totes les portes" insinua la seva desplaença per l'afer Saint Girons: Carrion és l'enemic. En dir-li Bransuela que ell també era un premiat, Carrion va contestar-li: "un premiat, sí; però un escriptor, no." Això ha tret Bransuela de polleguera. Ja no vol fer més de manager de poetes: "ara que s'havia d'anar a fer una gira pel Rosselló". Anem al Bar on bevem cervesa i mengem un pa de viena amb formatge. Retornats a la meua cambra amb Maseras

i Tarrades. aquest -Maseres- llegeix una traducció francesa de "Les Nits" de Yung. Tarrades s'empolaina: avui rumbeja una corbata de llas prim penjant que trenca el cor. Jo, tinc cura de la meva cama. Se'n van a sopar i resto sol. Lluelles s'havia quedat al Bar on juga a la "bellotte". M'he fet el llit i seguiré llegint la divertida "Clochemerle". Demà entregaran la medalla a Mme. Soula una comissió del Miracle, Bransuela i Carrion. No crec que Carrion hi vagi. Carrion ha rebut la nova que va a Suècia. Sopo un tall de bacallà amb pa. I vaig al Bar. La nit, com cada dia, s'escola indiferent. Lluelles juga a cartes a un recó. Jo converso amb Mme. Jannette o Anna, i bec una cervesa. Entren i suren catalans i espanyols. Davant, el pati de la casa on estic allotjat.

Dia 3 d'agost. Em desperta Lluelles, i són les onze. M'havia tornat a dormir car, al matí, havia passat una gran estona pensant en el que podia passar a Colòmbia que fos el que demorés l'enviu dels diners que m'han promès. No hi haurà arribat la passada carta? L'hauran interceptada a la Maria? Ve Carrion. Està content. Van també a Suècia el Petit i el Torres Baldó o Serra Baldó, com sigui. Ve després el Joan Fernández. I arribem al migdia. Un dematí més sense fer res. Sort de les dues hores en què tots són fora. Avui escriuré a Adela Ortega i Gasset, donant les gràcies. La carta la tirarà Tarrades. Em porta dinar i el poeta està empipat per una intervenció de la Torres, que sempre que pot es fa sentir mestressa. Demà aniré al menjador, i avui em compraré sopar. He passat la tarda llegint "Clochemerle". He acabat el llibre. Fa un dia d'agost fresc i humit. Tolosa sembla

regada. A la nit, però, el Montserrat espera el Tarrades i li dóna un tros de peix i carn per a mi. Ve Maseras. Anem al Bar. Anna ens fa els llits. Bevem unes cerveses. I a les 10 1/2 acompanyo Maseras fins a l'Arc dels Morts. És el primer dia que camino. Lluelles m'acompanya.

Dia 4 d'agost. El dia es presenta amb les mateixes característiques del d'ahir: un dia estabornit. Tinc ganes d'anar al menjador i d'enllestir el que m'hagin de fer a l'Hospital. El contacte amb Toulouse serà ja complet. Em poso a llegir la "pièce en 5 actes i 6 quadres" de Paul Anthelme: "L'honneur japonais". S'estrenà el 1912 a l'Odéon. És l'escenificació de la llegenda japonesa, conegudíssima, dels 47 ranins. Hi ha hara-kiri. Hi va treballar, ja, de primer actor en Jouvet*. A les 12 vaig al Menjador. Plovisqueja i em poso l'impermeable. Benvingudes. Veig a Mme. Baldó, la qual col.loca gent que no conec. Després em veurà. Dino, malament. Bransuela em conta un conte, veig la Mme. que em fa promeses de que em distingeix, em parla "dels que no tenim cap diner", i surto fent el pagès i cap al Bar André. Allà trobo el Passarell, la Peris, i el Ragasol. M. et Mme. André molt simpàtics. Prenc cafè amb Maseras i Carrion. Visito el Club instal.lat en el pis que era abans nostre. Pocs llibres. Hi ha "Simenon". Després, i plovisqueja encara, cap a casa. Pel carrer m'adono que l'impermeable se'm talla. A la cuina he vist el Domingo d'Hospitalet, el qual fa de cuiner. Han vingut a acompanyar-me M. et Mme. Carrion i el Maseras. Passem la tarda xerrant. Plovisqueja. Maseras està aixafat: es comprèn, dóna ja per mort el fill. Com acompanyar-lo en el seu dol? Aquest vespre

no aniré al menjador: en sóc dispensat. Tarrades em portarà el sopar. Plovisqueja encara. Llegeixo "Madame de Pompadour" de Marcelle Tinayre. En el pastel de Latour del Museu del Louvre, la Pompadour s'assembla a la Sabater. No així en els quaderns de Boucher. Fou la "gràcia". Diderot diu "què quedarà d'ella?" El Tractat de Versalles que durarà el que podrà, "L'Amour" de Bouchardon, que hom admirarà sempre; algues pedres guanyades que sorprendran els antigaires, un bon petit quadre de Vanloo que hom esguardarà, alguna vegada, i un grapat." Em porten el sopar, sopo. Baixo al Bar. Dono una volta per la Plaça del Poeta desmaiat, que aviat sabré com se diu. Vaig a la biblioteca: m'emporto: "La Vie de Beethoven" de l'Edouard Herriot, abans que desaparegui, i a dormir.

Dia 5 d'agost. M'aixeco sense saber l'hora que és: no plou, però el cel griseja. Hi ha un desig de sol. Em preparo a entrar a la normalitat tolosenca. Al matí, llegida de "La vie de Beethoven" de l'Edouard Herriot. Dinar a la Maison des Etudiants. Anada al Bar André. M'empasso dues conferències: una del Serra Boldú sobre "Els Trobadors", i una altra sobre "Poesia dramàtica" de l'Ambrosi Carrion. Llegeixo un acte i mig de "Ma Liberté" de Denys Amiel. Sopo. Dono una volta amb Maseras. Prenc una cervesa. I al llit. Particular? Res. L'esposa del Francès que sembla "Casque d'or", pintada i pellingo, no em coneixia de tant canviat comestic. Jo a ella l'he coneguda i he vist el daltabaix. Consti que ric del meu canvi.

Dia 6 d'agost. Nit de puces. No he dormit. Aprensió? M'aixeco a

les 9 1/2 amb un cel clapat. M'afaiten i em poso a llegir: "La Vie de Beethoven". Al costat de la meva cambra els Vidal i Tarrades canten cançons catalanes. Si no desafinessin seria emocionant, desapareixeria àdhuc el carreró d'ulls damunt d'ulls i finestres mossegant finestres. Ve Maseras. I aquesta visita, tan plaent, porta però la tònica de tot el dia, llançat des del balcó. No faré res. Xarroteig. Bar André. El Dr. Serra Hunter que em vol parlar de coses de Berga. La meva cama inflada. Tarda a la biblioteca. Sopar i a casa. El temps de l'encerclament limitat ve per força. Xafarderia de menjador. Records de Barcelona. Noves que vénen d'allà. I aquesta espera que és com esperar aigua de pluja. No he anat al Bar Antoine: he pujat a la cambra després d'haver sopat. Segueixo amb "La vie de Beethoven".

Dia 7 d'agost, dilluns. Pressentiment que el dia d'avui serà igual que el d'ahir. M'aixeco a les 9 1/2 però el cel no és clapat, és clar, d'una claror clara però no fixada: s'intueix que per alguna cosa invisible primparada el dia pot tombar-se i esdevenir gris o desfet en pluja. He llegit 122 planes de la "Vida de Beethoven" i n'hi ha 400. És un enfarfagament. Poques coses prenen relleu. Tinc el peu més desinflat i la cama no em fa tan mal. Fa tretze dies que sóc a Toulouse i sembla ahir. Torno a ésser de la sèrie A d'on m'havien tret: no em passaran el compte. Dinar. Anada al Bar André i xerrameca amb Serra Hunter, Maseras i Carrion. Passa la tarda fins a les cinc. Pas a la Biblioteca on llegeixo una cosa en 3 actes de Jacques Deval: "L'Age de Juliette". "Breu preparació d'un suïcidi i anada a la policia. Claridge, altra vegada el suïcidi i consumació. III

Hospital i vinguda d'uns parents brètols. Ho arranja -perquè sí- el cambrer del restaurant del I acte. Tot inversemblant i allargassat. Sortida del bar i de la biblioteca. Anada al menjador. Acompanyo després Carrion i família fins a casa. Saint Sernint de nit. El campanar entre els arbres. Plovisqueja. Adoració a la capella. Bé el devot, però plovisqueja. A casa. Contacte amb Toulouse de nit. Trigo a dormir. Plou.

Dia 8 d'agost. Un dia calcat al d'ahir i al d'abans-d'ahir. Passejada amb Maseras a les 7 de la tarda fins al Roind-Point. Lectura d'una obra de Jules Romains: "Le Roi Masqué" i d'una altra de Keith Winter "Shining hour". Mediocres les dues. Acompanyada de Carrion i família fins a l'església i plaça de Saint Sernint, retorn rue de Taur i cafè a Chez Antoine. Escena amb el que diuen els diaris. Monsieur Antoine no creu res del que diuen els diaris. 1.300 avions en les maniobres angleses: mentida. Uns lladres que se n'han emportat 1.220.000 francs en or: mentida. No deixa d'ésser una bona posició.

Dia 9 d'agost, dimecres. Avui fa 15 dies que vaig arribar a Toulouse. Ve Maseras i em porta una carta que ha rebut d'un camp de concentració. És d'un conegut del seu fill que li explica com aquest va morir. Anaven a recollir un ferit i els va caure una bomba damunt que va matar els quatre camillers. Jo rebo carta de Bartra i de Barrera. Hi respondré aviat. Anada a dinar. A la tarda intent d'anar a la Biblioteca i llegir, però ja no hi ha res. Fins les obres de teatre que m'interessaven han desaparegut. M'agafa son, i el Carrion em proposa anar canal avall. Accepto

i anem a fer una passejada. Ens assentem a l'herba, vora el canal i deixem córrer el temps fent comentaris. Retorn a la biblioteca on ve Maseras. A l'hora de sopar anada a la Maison on Bransuela m'ensenya unes cartes d'Amèrica on se m'anomena. Lluelles i la colla han fet una mongetada amb botifarra. Anem al Bar amb Maseras, i després vénen elles. Cançons, gresca, copes de cointreau i cants de "Rocío" i flamenc (dolça Catalunya!) i per fi desaparició de Maseras que em demana que l'acompanyi. Retorno fins al canal i trobo plaent aquest passeig. M'adono com és vella Tolosa. En retornar al Bar els mongetaires encara canten. Logro que el polític d'Hospitalet canti: "En las alas del deseo". Té bona veu, però no sap què diu. Cobra 1.000 francs cada mes, i és una perfecta mula política, una de tantes que ens ha calgut patir. Noves de nous gabinets espanyols, consolidants.

Dia 10 d'agost. Esteller m'ha tallat els cabells. Hem parlat de Berga. Fou el que tingué amagat el Simon. Dos dies després d'ésser fora el Simon es va presentar a casa seva. Diu -i no ho puc creure- que han fusellat el Sala. El poeta m'afaita i em talla tota la cara: cal que no m'afaiti més. Anem a dinar. En sortir m'escabulleixo per a trobar-me sol. Carrers de Tolosa amb bicicletes i ombra d'arbres remoguda. Per trencar arribo a la -ja no ho diré*- "la font de l'espasme". Suposo -després d'haver donat un tomb a la font-, que es tracta d'un vencedor moribund. El que creia que era una muntanya resulta que és la part dorsal d'un home, i el que creia que era una cosa que l'home havia xuclat amb gran dolçor, és veu que vol ésser un corn. L'home porta també una espasa nua a la mà. Però quin "marietisme" a la

cara i en els cabells que li cauen damunt del front. Recordo -per semblant- aquell Sagrat Cor de l'Smith, fet pel concurs Subirana en els tallers Coscolla, i que semblava tirar la túnica enrera amb el peu com la tiple dels "Hugonots". Fa molta calor. Vaig a llegir -estirat al llit- el "Dinah, Miami" de Pierre Mac Orlan. Tinc el "Beethoven" damunt la taula. El blanc d'una tovallola posada a la finestra em llença llum, enemiga dels carrers tolosencs. I m'adormo a dos quarts de cinc, reprenc la lectura i llegeixo fins a l'hora de sopar. Maseras també em fa una visita. En havent sopat volia anar sol, però he d'acompanyar als Carrions i reacompanyar Maseras. Me'n vaig a casa on acabo l'obra de Mac Orlan, un xic misteriosa no de misteri sinó d'imaginació. Avui no he llegit "La Vanguardia" i m'han donat la nova que Nadal havia estat condemnat a dotze anys de presidi i que fa sis dies que han agafat pres el Gener* Oliver. Ahir vaig copiar un paràgraf extracte d'una conferència d'aquell Pare Tusquets dels masons que vaig conèixer a la llibreria del meu germà. Títol de la conferència "El amor y la personalidad". "El verdadero amor y la verdadera personalidad son educados y realizados por la enseñanza de la música". "El alma humana como ley transparente a sí misma". "El amor no es ni pura inteligencia ni pura voluntad. El amor nace de la armonía entre dos seres, los coordina, toma para dar y da para tomar." Recordo tots els grans cafès tolosencs amb jazz imbecil: deuen "realizar la verdadera personalidad". Temps magnífic. Ha fet un gran dia de calor. No he sentit les sirenes de París.

Dia 11 d'agost, divendres. Ahir el Bertran i Tàpies, sense mans,

va marxar vers París. Fa un bon sol. Des del llit l'he vist regalimar per la façana de rajoles de color trencat, pintades de vermell i ratllades de blanc amb simetria decorativa. Escric a l'Agustí Bartra una carta groga: té gust d'escorça de llimó. També escric al Cendra. A l'hora d'anar a dinar les tiro a una bústia del passeig. Fa dos dies que trobo un extraordinari plaer en els moments que sóc sol després de dinar i vaig a casa. El contacte em cansa. Avui he recordat al Dr. Isern la meva visita a l'Hospital. Veiam si serà a la setmana propera. Malgrat la xafogor he perllongat el passeig. Carrion s'entesta en que faci companyia a la seva múrria. Jo en fujo. Sense res per llegir, les tardes als pompiers són llargues. Quan s'obri la biblioteca aniré allà a passar les tardes. Demà miraré d'escriure als Saint Saëns i al Dr. Levy. També escriuré al Barrera la nova adreça. He llegit "Le Bal des Voleurs" de Jean Anouilh. Pintoresc. Dormo un xic al migdia. I al final de la tarda Lluelles em llegeix el final de la seva obra "Aurora". Maseras, el qual ha fet avui un dia de camp, treu el cap al final de la lectura. Em vénen ganes d'escriure. Hem parlat d'una col.laboració amb Carrion: una obra fantasista. Després de sopar anem passejant fins a Saint Cernin* i retornem. Vaig a casa un xic descompost d'estómac. Baixo, però, al Bar Antoine a prendre un cafè. I després vaig a donar un tomb per aquest Paral.lel que és el Boulevard de Tolosa. Cafès amb jazz, que fa sentir passos dobles desllorigats, desafinats: un home que fa el matador i que després balla rumbes amb faldilles de palla haitiana. Humoristes fúnebres, que també es valen del truc de moure el ventre i els pits rumbejant. Un chansonetista. Una vedette, Paulette Prats, la qual canta fent oblidar en el

possible els 55 anys que porta damunt. L'anuncien dos cartells "realistes", i ella s'hi deu trobar bé. En un d'ells, fuma. En l'altre, com un cap dallat, posa damunt "Paris-la-nuit". En aquest cartell la vedette és guenya. I hom pensa: amb aquests divertiments es forma el gust dels pobles en els temps presents. Tanta mediocritat té el seu corresponent també a la política, a l'art, i a la direcció dels pobles. Abans de dicar-me al llit, Lluelles em llegeix dues cartes que fan l'escena final de la seva "Aurora".

Dia 12 d'agost. La taula és plena de la carbonissa que fan ploure les xemeneies d'aquest estret i vell carrer de Tolosa: carrer de l'Observatoire. Ha clarejat núvol i ara el cel s'emmantella de sol. Sota d'aquest sol encara hi rellisca un ventet fresc. S'accentuen les ganes que tinc d'escriure. No arribo a empassar-me: "La Vie de Beethoven" de l'Herriot. Sóc a la plana 196 i ben estancat. Vaig a preparar les cartes a Saint Sàens i al Doctor Levy Lhebar. Després faré les de Claude Simon, Magali,* i Mme. Prayer. S'ha de quedar bé. Dia rectilini. Dinar. Conferència Torres Baldó. Conferència Carrion. Passeig Cote-Pavée amunt. Sopar. Abans berenar al Bar André amb un bon tall de tastet i una copa de vi. Al vespre Bar Antoine, crits d'una malalta, i llit.

Dia 13 d'agost, diumenge. Mig adormit encara, sento que uns que passen pel carrer parlen català. Ve Anna i porta llet pel Tarrades i Esteller. Aquest m'ha de venir a afaitar. Calor suportable. M. Antoine escombria el carrer. L'aigua del reguerot cau arran la voravia. Afaitada. Arranament de la cambra. Deixada

d'una americana als Vidal que han d'anar a un dinar convidats per un poeta tolosenc. Vinguda de Maseras. Les dotze relliscant amb el sol per les façanes del davant de casa. Un dinar de festa i un post-dinar emperesit. Faig llevant de taula amb un gelat que em paga Maseras. Després m'agafa son. Me n'aniré a dormir? Entre dubtes espero Carrion i Maseres i ens en anem a jeure vora el canal i damunt d'un tou d'herba. Passen trens.* El canal és ple de pescadors i pescadores de canya. Ombres verdes dintre el verd de l'aigua, retalls de sol en reflex. Paraigües oberts damunt del cap dels pescadors. Una mandra que et doblega com herba. Unes hores a un reconet d'horitzó, circumscrites. Torretes diumengeres amb flors també de diumenge. Després retorn a la Cote-Pavée, ràdio, amb una comedieta d'estrangulats que suposo relata l'origen de la Marsellesa, i sopar: truita amb patates no tan bona com la de la Garenne. Passeig boulevard tolosí enllà. Pas per la plaça Sant Serni. Divagació. Penso en l'obra "Trio en la bemoll" i amb un "Carnet"*. Cafè al Bar Antoine. Narracions de guerra ben explicades per un ex-comissari. Cansament de parpres diumengers. Llit amb "un bona nit" enrotllat com una cinta.

Dia 14 d'agost. Avui començaré les notes de "Camí partit". Tinc desig d'escriure. També enviaré les cartes a Marc Saint Saëns i al Dr. Levy Lebhar. Calor. En anar a dinar, i passar per la bústia, he tirat les cartes i he comprat segells. Migdiada llangorosa a la Biblioteca dels Pompiers. Tot d'un plegat apareix per la porta la barba d'un home i l'home de la barba. Va a Carrion. És M. Roldan. Presentacions. I estada conjunta a la Biblioteca fins a les sis de la tarda. M. Roldan té uns ulls

fugitius; quan es solemnitza els tanca i esguarda amb la barba, una barba vigilant i d'avançada. Parlem de Perbosc i dels poetes de llengua d'oc. Ell coneix Catalunya. Ens convida a passat uns dies a Montoban. En conjunt, francesíssim. Sortim amb Maseras, i anem al parc dit "Jardí de Plantes". Ribets de flors, gespa, paons lliures, vaga col·lecció zoològica: cabres, coloms i voltors. Una caiguda d'aigua, que fa un remor dolç en caure i que em recorda el torrent de la Font Negra. Uns arbres d'una flor acremada* i plens de musicalitat. Sopar i a la nit, passeig amb Maseras el qual em convida a cine, a cafè, sense que jo accepti. Em cal tornar a casa abans del que volia per una descomposició d'estómac o de ventre. Torno a sortir. Paulette Pastor folleja -vestida de vermell- en el seu escenari obert. Altre retorn precipitat a casa. I llit. M'adormo de seguida.

Dia 15 d'agost. Mare de Déu d'agost. A Catalunya el blat de moro comença a fer goig i són molts els que llancen els ulls a l'hivern. "Per la Mare de Déu d'agost, a les set ja és fosc". A Tolosa farà calor, un altre dia com ahir. Per M. Roldan vaig saber que en Murià també cercava dades pels albigesos. Pobres poetes -poetets- enganxats a la imitació. I es diuen joves! El dia es va desmadeixant com una troca. Matí passat escrivint. Tarda repartida entre un cafè d'en Bransuela i un Armagnac al Bar André. Em raja el nas abundantament. Tinc un refredat amb campanetes. Sortida de sopar. Deixada dels Carrions i a seguir carrers. Pel boulevard arribo a l'Estació. Giro pel carrer de la Dépêche. Passo pels davants dels cafès. Encara no funcionen. Emboco el carreró de Saint Sernin. La nit és musical. Entre

arbres i terra toc de corneta. Hi ha un banc en aquesta plaça on vigila un equivalent de l'ombra maleïda de l'eterna ombra dels parcs. Carrerons mitgevals*, amb angles i triangles d'arquitecturades rajoles. Assistència a un tros de sessió nocturna de cafè. Els diletanttis s'hi passegen. N'hi ha un grup de tres que xuclen la música dels moviments joves. Altres que roden en roda irregular. El refredat se m'imposa, vaig amb el mocador als dits. Aturada Chez Antoine. I al llit on m'he de tancar el cap per veure si la calor m'atura el rajar del nas. En el cafè dels dos caps de dones rosses, destacats sobre un fons obscur de color de bota d'un mostrador, hi ha uns grans rams de flors. Les innominades són dues Maries: Santa Maria de l'or tardoral. Ora pro elles!

Dia 16 d'agost. Segueix plovent sota del meu nas i damunt de la meva taula d'escriure: aigua de refredat i carbonissa de cel tolosenc. El dia és arrossegat pel betum de la calor: tot s'embutllofa. Dia de presses. Passa insignificant. Escric. A la nit, però, s'anima. A la caiguda de tarda ve Maseras. Sortim i comprem paper de quartilles. En retornar em ve una gran necessitat de trencar la rutina del dia. Me la desperta uns préssecs madurament bells que veig en una caixa. Tarrades ha esperjat* el dia amb plors, d'un cap a l'altre: tragèdia grotesca. No anem a sopar als Pompiers? Tots s'inclinaven a que sí. Jo sostinc que no. Dono 15 francs a Anna. Aleshores Maseras es desdinerà i en dóna 5. Fem una truita amb patates i una gran amanida. Vi i pa a dojo. Mengem prunes i galetes. La cordialitat i el vi ens fan oblidar l'exili. Les prunes i les galetes les ha posades Lluelles, de faisó que qui n'ha sortit més a bon preu és Maseras,

al qual hem hagut d'anar a acompanyar a mig camí de la Côte-Pavée. Ho fem amb gust. Anoto aquests detalls per psicologia, no per retret. Volta pel boulevard del jazz, els actors còmics i les vedettes velles. Quin desafinament tot plegat! Els burgesos badocs s'hi extasien i marquen grans predileccions pel pas doble. Anem a seure a un banc de plaça. Pessimisme de guerra. Lluelles -catastròfic apocalípticament- desapareix amb el Canadell de l'Hospitalet, un dels del S.E.R.E. valoritzat en 1.000 francs mensuals. Jo vaig al llit. Davant dels dos caps de les noies rossament i tendrament oxigenades, encara hi ha clavells i vares de lliri.

Dia 17 d'agost, dijous. Demà aniré a l'Hospital. El Dr. Soler i Pla ha donat noves de Colòmbia. És a Barranquilla, amb tot el seguici. Em diu Tarrades que Molner ha rebut uns poemets per il.lustrar. Em dic immediatament: són d'Edelmira de la Rosa. I efectivament: així és! L'Edelmira es fa il.lustrar per Molner, vanitosa i acrinolinada* com sempre. Ai el retrobaent amb el món intel.lectual colombià. Aquell Julio Gómez de Castro! I aquell Juan Fernández! I aquell infecte Mauricio Buitrago! Fa calor. La façana de la casa del davant ja és plena de sol. He llegit els poemes de l'Edelmira: mamelles de cabra, prenyats, parelles al Tibidabo, goteres de sexe, tot plegat, una mena de flux poètic, arrissat i calent. Són a Tolosa Joan i Claudi Fernàndez. Ens hem de veure per intercanviar opinions per a portar a terme un "Teatre Català". Ens trobem al "Bar de l'Opera". Hi ve Soler, el periodista, el qual em diu que el seu germà, el de l'Ajuntament, ha estat declarat cessant. Ve Navarro Costabella i esposa. Ve

Serra Hunter i esposa; Lluelles i esposa. Els dos Fernàndez i jo. Sé que han afusellat el Basili Puig. Pobre Puig! Què haurà passat als de casa? Es parla tota la tarda, hom es diria a Barcelona i a aquell pis del carrer de les Corts Catalanes. Claudi em diu que a "La Vanguardia" hi havia una nota de l'Ajuntament, cridant-me a mi i a d'altres. Sortim del Bar i anem corrent per Tolosa. "Cal fer Teatre Català", diuen. Acompanyem al Claudi a l'autobús. Ens aturem a la Plaça de l'Esquirol on prenem una cervesa. A les set ens en anem a sopar. El Dr. Isern em dóna cita per anar demà a l'Hospital. Maseras em fa anar al Bar André on prenem cafè. Llegeixo "La Dépêche", i la situació m'apareix greu. Passeig pels Boulevards, amb les inevitables aturades davant de les atraccions. Avui totes les dones canten "La Vídua Alegre". La nit porta un turbant vermell com si fos una mitja lluna. En enfosquir aparegué al carrer del comerç. A la nit il.luminava el passeig. Calor. Angoixa. Barrejo el record del fusellament de Basili Puig amb el record dels de casa. En el Bar, Soler conta una seva anècdota amb Capdevila. "Capdevila pregunta: Com es deuria dir la mare de Beethoven?" Contesta de Soler: "És per a demanar-li francs?" Capdevila ha seguit com a Catalunya munyint sempre.

Dia 18 d'agost. M'he aixecat més dematí per a estar preparat per a quan vingui a cercar-me Carrion. A les deu he d'ésser al Centre Regional anticancerós de la Grave. Carrion hi té la seva filla, que l'operaran de l'apèndix. El dia es presenta amb bon sol. Aquests dies he llegit a glops: "Jude, l'obscur" de Thomas Hardy. És obra de poeta. Carrion ve a cercar per anar a la visita. Bonica vista del Garonna. Avui em sembla més ample i espaiat que

l'altra vegada. Tombem per un carrer arran de l'Hospital de les rates on va estar Maseras i arribem a l'hospital on jo vaig. Té bon aspecte de clínica. Ve el Dr. Isern i a les 10 1/2 entro a l'examen. Tres metges francesos joves. Sento que em diu que n'havia tingut un altre cas. Sona* el nom del Dr. Pregunto si és càncer i riuen: per la rialla tinc la impressió que no ho és. El Dr. Isern m'acomia sense que hagi pogut saber la malaltia que tinc. Dinar pèssim. Vaig a casa a escriure. A les cinc ve Maseras. Li llegeixo l'obra i la troba bé. Sortim a donar un tomb. Vaguem per Sant Serni. Unes llibreries del carrer del Tor ens aturen. Trobem cinc i sis llibres de versos dedicats a Paul Alibert*. Comprada del diari, i a sopar. Les noves s'espesseixen: a l'horitzó es precisa l'embaum de la guerra. Em sembla molt difícil poder-la evitar. Després de sopar altra passejada. Ens aboquem a un pont que fa de balcó damunt de l'estació de Tolosa. Molts llums: ratlles brillants de voravies. Veiem sortir el tren que va a Pau i Louchon. Maseras m'explica una anècdota del Miracle: Li anava a parlar de Paul Valery. El Miracle el va interrompre: "No em parlem de Valery, l'odio". Quin "pendejo"! Virada per la Gare i per la rue Boyard. Es nota afluència de soldats i mariners. Anem a parar Chez Antoine on bec una cervesa. Maseras surt acompanyat de Tarrades i Canadell. Canadell ens ha ensenyat unes aquarel·les boniques. Me'n vaig a dormir. Abans de ficar-me al llit aspergeixo la cambra amb flit.

Dia 19 d'agost. Obre el dia una rebuda de cartes. Carta per correu exprés pel Tarrades, carta de Roc Boronat per Lluelles. Lluelles me la porta a llegir. Els catalans dels camps d'Agde

diuen al "Caudillo" la Paquita Imperio. En els camps d'Agde hi ha 7.000 catalans separats dels castellans. Tot es fa en la nostra llengua i els oficials francesos ho encoratgen. Per què? No és pas per desinteressament. Tairec* ha esculpit una reproducció del monument de Rafael de Casanova i l'han posat a la Plaça de Catalunya del camp. Preparen les festes del 11 de setembre: hi haurà cor, bastoners i xiquets de Valls. Ai Catalunya, pàtria del meu cor! Fins els oficials catalans de l'exèrcit empraven el bilingüisme en parlar en els camps. Cap d'exèrcit vol dir absoluta deformació professional. Passarem una segona guerra a França? En arribar al menjador em diuen que hi ha carta per a mi. Penso que pot ésser del Miquel Cendra o del Bartra. És de Miquel Cendra i a dintre de la carta -oh alegria!- n'hi ha una dels de casa. Gairebé no la puc tocar de tanta emoció. Veig la lletra de la mama, de les germanes, de la Lluïsa. Per fi em determino a llegir-la i veig que les noves són bones. Han reposat la mama a Hospitalet. El Joan i el Josep treballen a les mateixes cases. No han tocat res de casa i tots els originals estan guardats. Si Genés* Oliver ha guardat: "L'Adolescent dels ulls d'or" i el Cumelles: "Fum sobre el teulat", no hauré perdut res. A casa hi havia una còpia d'"Entreu: lliçó d'història". Vaig al cafè content. Després vull tornar a casa a rellegir la carta. Al cafè he pres un gelat i un cafè i he llegit la carta del Cendra que em dona records de l'Enric i que em diu que en doni a Peypoc. En ésser a casa -Maseras m'ha acompanyat-, m'estiro al llit i llegeig que llegiràs la carta: me l'aprenc de memòria. Després m'aixeco i escric a Desnoyer, Claude Simon i Madame J. Prayer. Sortim a quarts de set de casa i tiro les cartes. Per esperar "La

Depêche" donem una volta pel parc. Després comprem el diari. Les impressions de que hi haurà guerra s'accentuen. Ja ho va creient tothom. Després de sopar, Maseras i jo anem a passejar a la Côte-Pavée. Passem per entre carrers de jardins i de torretes. Hi ha un quart de lluna creixent. La natura és calmosa. Els grans jardins són plens d'ombra. Moltes casetes de petit burgès francès, plenes de flors. La pau seria absoluta si de quant en quant no s'oïssin unes detonacions llunyanes, pels que hem sentit guerra ben conegudes. Es proven canons. El soroll repercuteix per tota la vall tolosenca. Passegem unes dues hores. Deixo Maseras al Bar André i jo segueixo fins al Bar Antoine. Encara desplaent amb Tarrades a propòsit d'uns francs. Arranjament, llit, i puces.

Dia 20 d'agost, diumenge. Ja feia masses dies que hi havia sol. Avui el diumenge és completament gris. La grisor del cel de Tolosa és més tova que la del cel de París. La del cel de París era una grisor forta, espessa, de cel sòlid tancat. La del cel de Tolosa és esponjada. Ara recordo l'anècdota del Tarrades. Ahir un escultor tolosenc li va ensenyar un bust de Napoleó. Tarrades, no el va conèixer. En dir-li l'escultor que era un personatge històric a Tarrades li va semblar que podia ésser Juli Cèsar. Isern ens ha dit que l'operació de la noia de Carrion havia anat bé. Volant, volant, però sense cap de les sensacions de vol ha passat el matí del diumenge. Després de dinar anem a l'Hospital. Net. A la cambra quatre rams de flors, d'aquestes flors per a malalt tan esblaimades i decoratives. En sortir Maseras vol anar a un Museu i jo, que em trobo xafat, vull anar a casa. Ens separem. Dormo gairebé fins a l'hora de sopar. Sopo i passeig

altra vegada. Arribo fins a un lloc del canal que no coneixia, passant per davant del cine Rex. Visita a Sant Serni. El banc dels convalescents sempre té guàrdia, àdhuc oficial de soldats. Pas pel Boulevard de les músiques. I a casa, després de passar per Chez Antoine.

Dia 21 d'agost. Continua l'aixafament. Matí idèntic als altres. Dinar, dolent com els altres. Bar André amb un gelat a M. et Mme. Bransuela. Noves d'Espanya, d'Europa i "d'Hospitalet", comentades. Domingo ens diu la seva actuació com alcalde. He vist al menjador Domènec de Bellmunt. A casa, amb Maseras. Plou. Segueixo la lectura de "Jude, l'obscur". Sopar, com els altres, precedit d'un passeig amb Maseras, com els altres. Sembla que la guerra es va precisant. El temps, amb la pluja, ha refrescat. Passeig nocturn. En un angle de capella de Sant Serni un capellà que fuma esperant la vinguda del Messies. Sóc jo qui trenco les oracions, clar el clergue, s'ira de la competència, i llença la cigarreta i s'abotona el balandram, Virgo pacis. Ací l'església és democràtica. Nit, i a dormir.

Dia 22 d'agost. Una cortina de pluja divideix les finestres. Tinc dues mates de gerani a la finestra: me n'he afillat una altra. La pluja els rega. Nova de mobilització fixada a la Plaça Capítol i després retirada. L'alarma de guerra augmenta. Maseras ha rebut diners dels felibres. Maseras és gasiu, té ben pocs actes d'espontaneïtat: tot el seu demostrament d'amistat és crucificar-me amb la seva tristesa. Dinar absurd. Gira per Toulouse. He vist un Moise* artistiquíssim, té una cama que li balla en apoiar-la*

damunt d'un vençut, que no sé qui és. En arribar al pati, després d'un tomb a la gran mesquita, bifurcat el tomb, Anna a la qual trobo en el pati sortint de casa seva: em diu que a París arrangen passatge per a tothom. Tothom, té una gran por a la guerra. El al* torna amenaçar pluja. Fa semblar que plou el remor de l'aigua bruta que cau* pels carrers de Tolosa. Escric a Miquel Cendra. Sopo. Dono una volta i cap a dormir. Els meus dies comencen a patinar-se de monotonia.

Dia 23 d'agost. El temps s'ha tornat aixecar i el sol va relliscant per la façana de la casa del davant. M'he recordat dels versos de Joachim du Bellay:

"Quand reverrai-je, hélas! de mon petit village

Fumer la cheminé, et en quelle saison

Reverrai-je le clos de ma pauvre maison...

Passa un dia com tots els altres, insignificant. Dinar. Bar André. Passeig. Lectura d'una obra de Simenon -lladres i serenos. Sopar. I passeig nocturn. Aixamplament del passeig fins al Rond-Point. De Sant Serni al Rond Point. Nit. Dones amb gossos. Gent sentada als bancs, clochards, i un vigia de guerra en la caseta de guarda de vora els jardins tolosencs. Després llegida, per un tal Rubió ex-conseller de Caldes d'una obra seva. Trancendentallisme. Títol de l'obra? "Camp definitiu". Anècdotes de guerra diluïdes en reglaments d'utopia i en fraseologies inflades. Les vides, oides en els camps no prenen pas el relleu que haurien de prendre, però hi ha la de l'Oselito* que no està malament: "Avançava per la carretera de Màlaga a Motril* apartant morts." Conceptemia* i inflamant. Per què l'obra de tots aquests escriptors que

han estat ex-regidors volen ésser pseudo-científiques. Cal descriure el tipus d'escriptor fet per la guerra en "Relotge de façana". Maseras té noves de que se l'emporten a Londres. Aniran amb ell Riba, Ferran Soldevila i alguns altres, fins a vint, amb les seves famílies. Em fico al llit tard. La situació mundial sembla agreujada amb la firma del tractat de pau Rússia-Alemanya.

Dia 24 d'agost. Anna ve alarmada: la guerra. Han tocat campanes i volat avions. Espant dels que creuen tindran que anar-hi. Plou. Però encara no hi ha declaració: la cosa segueix greu. He passat el matí gairebé sense fer res. La pluja no para. He vist el carter repartir cartes en el pati. Després de dinar he anat a l'Hospital a veure la noia de Carrion, operada. Està bé. També s'ha parlat de guerra i la Dolors Peris en sap moltes noves. Hi ha també el Roure-Torrent i la seva esposa. Vénen més visites. "15!" m'ha fet dir la senyora Carrion tota cofoia. A les 3 els homes se n'han d'anar i ens en anem Carrion i jo. Passem el Garona pel pont penjant gran: fa bonic. Grans masses d'arbres i els campanars de rajola, tots semblants. Entrem per la Tolosa vella i arribem als Jacobins (12... al 13...). És d'un gòtic de rajola que a mi no m'impressiona pas com el de pedra. Quina diferència amb Santa Maria del Mar! Acompanyo el Carrion fins a la Maison des Etudiants i jo me'n vaig a casa. Acabo de llegir l'obra de Simenon i començo: "Les Chromosomes" de Jean Rostand. Ve Maseras, anem a comprar "La Dépêche" i ens enfonsem en les noves de la guerra. Després de sopar Maseras m'ajuda a rellegir una carta de Desnoyer que he rebut avui. És boig el Desnoyer? S'esforça a dir-me que és pobre i que és dol de no poder fer res

per a mi. És que li demano res? La carta m'empita. Giravolta de plaça. Dos soldats en els bancs. Canten la cançó d'amor d'espatlles a la guerra. Ple en la mesquida. Irrupció armada. El de la bicicleta posa punt final expectant. Passeig al Rond Point. Adoració nocturna refusada. Plou. No vull pujar altures. Sento les noves de lluita. Què passarà? Faig més camí del necessari per a retornar a casa. Segueixo carrerons.

Dia 25 d'agost. Ve Tarrades i em diu que la Candelera ha rebut noves de casa meva. És la carta que, es veu, anunciada. Hi ha l'ordre d'evacuar París els que no hi tinguin un treball exprés. Estallarà la guerra? Són molts els que encara creuen que no. Fa sol insegur, sol de novembre a Catalunya: Ací, sol d'agost. Ja hi ha ordre de pagament dels articles de Buenos Aires. Bransuela n'hi té un. Ai carai de literats! Passa el dia: el domina l'atmosfera de guerra. A la tarda a la biblioteca, vaig a trobar el llibre d'Antoine de Saint Exupéry: "Terre des Hommes" que volia llegir, i que és magnífic. Sortim, a la nit, a passejar amb Maseras. La nota de guerra segueix persistent. En els grans boulevards ja s'assaja la mitja llum. M'adormo. Esclatarà la guerra el diumenge?

Dia 26 d'agost, dissabte. Avui fa un mes que deixàrem París. M'il.lusiona menjar un tros de botifarra negra que ahir em va sobrar del berenar que férem amb Lluelles. No sé cap nova. Tarrades em diu que els francesos no senten la guerra. Ara veuran! La nostra els sembla que fou guerra de poca cosa. Els hi dono la seva, més grossa que la nostra, segons ells. Amb la

nostra me'n sobra! Però sembla que la guerra no vindrà, i ni mai que vingui. Ara bressolo la idea que l'onze de setembre l'hem d'anar a celebrar a un camp de concentració aquesta festa. Candelera no m'ha enviat encara la lletra de casa. És la petita perversa de quaranta-cinc anys solters. Segueix el seu joc d'inquietar-te. Es pensa que espero la carta, i no l'envio. Les mateixes petites coses que feia amb l'infeliç que és Tarrades oposant-me'l, i que a ella li devien semblar actituds d'un gran joc pervers. Ves, si no arribo a haver rebut carta posterior, les inquietuts que m'hauria fet passar la figa embussada d'aquesta dona. No m'haurà aturat la de la Maria? Passo la tarda dormint i llegint: "Terra des Hommes". Com em plau! Després d'haver menjat llengua per sopar, i amb il·luminació de guerra, emprenc vers la plaça de l'Esquirol i el pont del Garona. Va enfosquint. L'aigua del Garona rep els tons blaus del cel i els fa verds en barrejar-los amb la lassitud verda dels arbres que s'adormen en el coixí de l'aigua. El roig d'un ponent mig roig al fons. Llums allargassats i unes torres del pont penjant retratades feblement. Vaig a la descoberta de Tolosa. Una carretera-carrer llarguíssima. Camí d'Albi. Unes dones parlen castellà, van mal fagades* i seuen a terra. Més enllà un grup de dones parla català amb punta de francès: són gitanes; amb seguretat carrer de Salvadors o Sans* (paietes)*. Retorno. En els cafès es comenta la guerra: la gent s'hi aplanà, no dic resigna, i no dic s'hi entusiasma car és el revers. Arreu soldats i oficials. A l'assil de l'entrada a la Casa de Curació Regional, una indecisa. A Sant Sernin adoració nocturna. Els Boulevards amb caputxa. La Pauleta Pastor seguint embogint el públic tocant la cara -amb més de 50 anys-

als espectadors.

Dia 27 d'agost. Diumenge solellat. Els diumenges a Tolosa són lloses. Novetats del dia? Que sec a la taula dels Bransuela i que m'han donat un bon dinar amb vi. Felicito a la Serra Baldó. (Li he de demanar unes sabates, car no en tinc. Qui les haurà portades abans que jo?) Copa de moscatell Chez Monsieur Antoine. Migdiada. La guerra és a mig aire balancejant. L'enigma del dia: vindrà? A mitja tarda Maseras porta uns dolços: no són pas dolents; en menjo dos. I passo la tarda fullejant llibres i amb el final d'anar a la Rambla a comprar "La Dépêche". Esforços per evitar la guerra: resposta anglesa al führer boig. Sopar. Una dona em parla des d'una finestra: parlem de la guerra. Altra vegada la pregunta: S'evitarà? A la nit belota chez Antoine, i anada al local de Madame Augusta que celebra els anys. En arribar els trobem que beuen xampanya i mengen dolços secs. S'obre una botella de vi espumós en honor nostre. Ens presenten el poeta Robert de Monter... No sé què més. Parla a la ràdio Tolosa. Li fan dir versos. Els diu bé. Admira Maurice Rostand. La veu d'aquest home és plena i ardent. Vora meu hi ha un monsieur que em confessa que tot això dels versos "l'embête". Canadell canta la Francisquita i unes granadines, un tolosenc canta una cançoneta: "La chaumière". Madame Augusta -vestida de negre i amb una flor als pits vetusts ens diu poesies amatòries. Totes són poesies d'amor que s'entrega: les diu tancant els ulls. Al Bar -ja tancat- s'hi ha de ballar: transformació. I es balla. Tothom fa gasto de dona. Jo m'abstinc. La dama ens convida per a tornar-hi demà: ens ensenyarà el pis, on ha donat una festa en honor

dels poetes del Tarn.* Hi ha famílies franceses que també dansen. Dansa la del taulell. En conjunt tot molt xiroi. Sortim amb Lluelles, el qual diu que l'amnèsia que li ha portat la guerra li ha privat de parlar de literatura francesa. Un tomb pels carrers de Tolosa a la una de la nit. Verdor líquida de la plaça Jaurès.

Dia 28 d'agost. Sol. Rebo per conducte de la Candelera, noves de casa meva. Són del 22 de maig. Fa algun temps, però estan bé. Les altres són més recents. M'escriuen tots, fins el Joan i el Josep, i em diuen que no han anat a casa i que tots els meus amics s'interessen per mi. També em diuen que tinc salvats els originals. A veure si ara treballo: en tinc ganes. El Josep està molt afectuós i em diu que té la cama guarida. Va estar dos mesos a un camp de concentració. Converses de guerra: tothom espera. El dia va passant. Trobo a la biblioteca: "Le Demon du Bien" d'Henry de Montherlant. Me l'emporto per llegir. L'obra de Montherlant: "Encore un instant de bonheur", porta litografies de Mariano Andreu. Fixen un cartell convidant a treballar, fent trinxera, a 50'40 l'hora. Hi va Lluelles i el Metge Mora. Jo sé que no ho podria fer. Ens hem oblidat de la visita que havíem de fer a Madame Augusta. Quin concepte té França dels intel·lectuals espanyols? Dic espanyols car ací no comptem sinó com espanyols. També criden els metges. A Tolosa es fan trinxeres. Maseras porta un pastissets que no em puc menjar car a la meva cambra hi ha Lluelles que explica les rebentades i els èxits que ha tingut a la vida. Li he oït relatar una vintena de vegades. Es treu una impressió dolenta de les noves del diari. Ja no circulen trens

entre França i Alemanya i estan també suspeses les línies d'aviació. Missatges entre Hitler i Deladier. Hitler fa el gall. He anat a passejar vora del canal. Lluna banyant-se; una impressió de llum que monta no que cau. Veig un acomiadament de militars. Els grossos donen la mà: els altres saluden palplantant-se. Els militars són impressionants quan obeeixen, no quan manen. Els restaurants* són plens de francesos que s'incorporen. Els dels voltants de l'Hotel Duret, on devallàrem en venir a Tolosa, vessen. Marc Saint Saëns és a un poblet vorer. Ens envia records per mitjà de Madame Soula. Nit. Al bar de Monsieur Antoine es juga a la belota i als escacs, però es parla de la guerra.

Dia 29 d'agost. M'aixeco dematí quan encara el sol només toca els vidres del segon pis de la casa del davant. Em desdejuno amb els pastissets que ahir em va portar Maseras. La pastisseria a França és molt menys bona que a Barcelona. Passo el dia, esqueixant-lo a miques. Després de dinar, cafè a casa Roure-Torent. La senyora Roure-Torent ha arranjat bé la casa: hi ha flors. Em deixen "Ondina" de Jean Giraudoux. Guerra? Guerra? Guerra? Tothom es pregunta el mateix. Escric en la correcció de "Relotge de façana". Començo la lectura d'"Ondina". Vinguda de Maseras a l'hora fixa. Sopar. Passeig. Vaig sol. Arribo al pont del Garona. Vaig vorejant el riu per entre els plàtans que hi estén els brancatges. Vaig tranquil. M'endinso per carrers que no havia visitat mai. Davant del parc d'artilleria un arbre gegant: també un plàtan: un plàtan més alt que les cases, dret, majestuós. Quin bell monuments fa! Em plauria un record com aquest damunt la

terra. Sortida a la plaça tradicional, sense voler-ho. Simfonia heroica a dues grans trompetes. Al cel hi ha lluna. Es tornen trobar uniformes arreu que fan recordar altra vegada la guerra. Gran concurrència a casa Monsieur Antoine: es parla català. Catalunya! Prenc un vas de llet glaçada, i em plau molt. Calor.

Dia 30 d'agost de 1939, dimecres i dia de Santa Rosa. Germaneta, que consti que penso en tu i que t'envio la meva felicitació. Sigues ben feliç i que tot us vagi bé. He patit més per vosaltres que per mi mateix en aquest exili. Jo em puc morir, quan sigui: sóc vell! Vosaltres voldria que tinguéssiu bons dies d'alegria. Que l'any que ve sigui millor que aquest i, si és possible, que estiguem junts. Amén. Ahir em va tocar d'escombrar la biblioteca i el garatge i ho va fer Tarrades. Avui m'ha tocat escombrar l'escala i també ho ha fet ell. Li agraeixo molt. Em preparo a passar aquest dia. Els dematins, per sort, passen bronzents. A la nit les puces no em deixen dormir; fa també molta calor: és al matí quan estic millor al llit. És una llàstima però car* és l'hora que podria treballar: les altres hores del dia se m'omplen d'intel.lectuals. Maseras ha portat: "Le jardin de l'Infante" de Samain. He rellegit "Luxure" i m'he recordat de la traducció que en va fer a Barranquilla Antoni Lluís M'Causland aleshores de "Voces". Sembla que es calma l'ambient de guerra: hi ha esperança. Després de dinar, el Torres em vol encarregar una missió prop del Maseras: en el fons és una infàmia: el volen aïllar perquè està malalt i fa fàstic a la Bransuela. El Torres barreja en la intriga el nom del Dr. Soula. "El Dr. Soula vol que es tingui gran cura del Maseras." Jo proposo una habitació conjunta i jo

me n'aniré amb ell. Això els para els peus. Carrion també em volia parlar d'això: em confirma el que jo ja creia que hi havia al dessota. Rellisco tarda avall. El diari em torna empardar entre les angoixes de la guerra que jo creia un xic allunyades. Ha cridat l'André. Gran xàfex amb grans trons. Arribo al Bar Antoine mullat: prenc llet glaçada i em va bé. A la nit Lluelles -aprofitant una sortida meva- s'emporta el llibre de Samain. L'altra dia també el vaig sorprendre davant dels meus llibres. Em desplau, i deso tots els llibres a la valija. Rodo un xic pel llit, sense adormir-me; a fora plou. Em torno a recordar dels de casa i de la meva germana Rosa: que hagi tingut un bon dia germaneta. I per molts anys!

Dia 31 d'agost de 1939, dijous: Sant Ramon. Inauguro el dia arrançant els llibres i la taula d'escriure que ahir s'havien mullat amb el xàfec. Fullejo "Directiu" un periòdic de la Joventut Catalana, que m'ha deixat l'Esteller. Porta un epígraf: "Franco o Comorera? No sabríem quin triar." Jo tampoc, si s'hi afegissin tants i tants polítics catalans, Companys al davant. Però no exagerem: entre Franco i Comorera, triaríem Comorera, malgrat no ens sigui gens simpàtic. Fa un dia grisenc. Les hores llisquen untades d'aquest gris relliscós. He acabat de llegir "Ondina". Canadell m'ha fet present d'una aquarel·la. Tarrades s'ha desviscut per a fer-me plaent el dia. El garatge i la biblioteca s'han omplert de soldats. Augmenta l'ambient de guerra, malgrat ningú sàpiga què passarà. A les quatre o així ha vingut Maseras: em diu que ell també porta un present pel Sant. És carta de la Maria. Expectació. Precisament a la meva cambra

hi ha Canadell i Tarrades. Hi ha el permís d'entrada a Colòmbia, l'anunci d'un xec, enviat a Gregori Obregón i noves. A Barranquilla va córrer que jo era locutor dels roigs. Escrivia amb aplicació i ja no puc. Sortim a comprar el diari. Uniformes i més uniformes. El pati ple de soldats. Fins els escèptics comencen a creure amb la possibilitat de la guerra. Poso una nota a la carta de la Candelària per a veure els dies de la sortida de vapors. La faig anar a la Jonson Line, malgrat no cregui que amb aquesta situació sigui possible abandonar França. Consti que, coberta la retirada, no en tinc pas cap pressa. Nit al bar amb molts soldats al voltant i una gran sentor de flaire al nas. La casa nedarà en un mar de puces. Jo no dormo de tantes picades. El dia del meu Sant m'ha portat un bon present. Maria m'escriu que ha enviat carta als de casa. Tanco els ulls sobre l'última hora d'agost.

Dia 1er de setembre 1939. Les puces m'han desvetllat. Encara no hi ha sol. Damunt del carreró estret hi ha una llenca de blau tendre. Els soldats ja fan sonar els claus de les sabates. Primer de setembre, un primer de setembre que serà marcadíssim en la història de la humanitat. Escric i el matí va passant. Ve Maseras amb les primeres noves de la guerra. Sento que Badosa li fa eco i anuncia escala amunt: "La guerra!": Alemanya ha invadit Polònia per quatre costats. Hi haurà guerra? Els optimistes patús* encara la neguen. Bernard sospira per Polònia (Bernard ha fet guerra a Espanya i creu en una nova traïció de les democràcies). Jo no ho crec: crec que ha arribat el moment en què Anglaterra i França no poden recular. I ja no es parla de res més que de guerra. La

ràdio va abocant noves cada hora. El dia se'm va afeixugant. Hi ha edició de noves en castellà cada hora. Ens passem la tarda escoltant la ràdio. Entre noves i noves llegeixo: "Madame Quinze" de Jean Sarmant, una mediocre reproducció dels temps de Lluís XV i de la Pompadour. Anglaterra s'esforça en fer saber que és el führer l'agressor. Els que el coneixen -cosa que no poden dir els polítics anglesos, almenys fins ara- sabem que és el que pertorba la pau d'Europa fa molt temps. Els anglesos l'ajudaren eficaçment a rebentar Espanya. Mobilitzacions generals. Reunions de Gabinet. Convocatòries de Parlaments. Nervis. Tot això preliminar d'una guerra. Ho conec, malauradament. I el poble? La gent s'incorpora. Fredor. Tants mesos de jugar amb la vida o la mort han ja marcat a la gent. Xais que s'adonen que els porten a l'escorxador, i que hi van. Aspecte de Tolosa. Plors. A la nit, les fonts ragen indiferents i en el gran brollador els lleons de ferro deixen caure impertorbables el seu raig d'aigua. He vist comiats de tota mena: des dels que es fan a la taula del carrer fosc d'un bar: boca amb boca, fins el que es fa en un mateix: una noia, de cara a una paret coberta de nit, sanglota fonament. Al boulevard, la música que altres dies sona tangos, ara ha emprès la Marsellesa i la dona de cabells rogencs la canta, amb un paper davant dels ulls: car no sap la lletra. L'himne nacional, pels tanguistes, és una cosa de circumstàncies. El públic l'escolta dempeus, però sense exterioritzacions. La guerra no desperta cap entusiasme: s'hi va amb resignació. És el fatal, que uns governants ni han fet a temps, ni han pogut evitar. La política dels polítics anglesos, descobreix uns polítics mediocríssims. Maseras ha dit a un que ha comprat "Action Française", on hi ha

una manxeta que diu que Franco ha promès la neutralitat i que aquest ninot és un home de gran paraula: "Cal que llegiu els diaris d'Espanya on s'insulta França". Efectivament: Avui a "La Vanguardia" que ha arribat a Tolosa hi ha un article de l'infecte José Juan Cadenas on, amb mots de porquera porca es fa el ximple i el brètol escrivint. A què han arribat els diaris! En els temps de la República, amb guerra amb Alemanya i França, "La Vanguardia" conservà el to: pogué usar estils inflats, pogué implantar una literatura "granadino-revista de Occidente" al diari. Però mai perdé la decència com fan* actualment. Els escriptors feixistes casernaris fan honor al generalat i a la caserna. Al nostre alberg, soldats que a les tres de la matinada marxaran a ocupar els llocs: ni crits ni desmais. Demà -han dit les ràdios-, si Hitler no retira les tropes que ha tirat contra Polònia els ambaixadors de França i d'Anglaterra demanaran les credencials i retornaran al seu país. Serà la guerra! Els entestats del "no passarà res", s'han arrugat a aquesta possibilitat. Volen la guerra? La temen? Immediatament, a través del que et diu, veus el cas de l'home. Ara em refereixo a l'estranger. Si tem anar a la guerra, no la vol i confia que no serà. Si pensa que la guerra pot obrar en el seu establiment definitiu sospita que no pugui venir de tant que la desitja. Es bombardejaran ciutats de reraguarda? Roosevelt ha demanat que no. El paranoic alemany farà impossible el pacte, i crec que així ho esperen, no vull dir que fins ho volen per marcar-lo més definitivament i tirar-li el sentiment del món contra. El seu programa és ni paraula, ni sentiments, ni humanitarisme, ni bonesa, ni cor. Urpes; programa de jungla; tota una civilització reventada pels nous bàrbars.

Autos que van, que vénen. Els caps rossos de les noies de taulell de Bar, un xic pansits. Els jardins plens de llàgrimes. I els eterns estels pampalluguejant en un llisament blau.

Dia 2 de setembre. Sota de la meva finestra gargaritza una parella francesa. Els alts i baixos de la seva gargamella em retornen als crits de guacamaia o cotorra del jardí de l'escultor de davant la casa de Marc Saint Saëns. S'haurà incorporat, Marc? Què serà dels pobres refugiats espanyols (dels pobres refugiats autèntics), i per damunt de tot dels autèntics refugiats catalans? El dia respira guerra, però amb una respiració de nas desembussat. Es va apagant la petita esperança que molts tenien de no anar-hi. Ahir encara hi va haver incidents: el noi que aixeca el braç en feixista mentre toquen la Marsellesa; i l'altre noi que voldria "tuar" polonesos i no alemanys; el senyor que fa sonar el clàxon del seu auto mentre la ràdio dóna comunicats especials. Aquest, en ésser increpat per un oficial, li dóna dues bofetades. Pocs casos, però. L'obediència resignada gairebé és unànim. Tolosa s'ha animat. Trepitgen el seu silenci habitual camions i més camions. S'han multiplicat les motocicletes i bicicletes. La nota és d'uniformes militars, des del de general al de soldat. Els bigotis dels caps s'han fet discrets. L'home de la barba de trenta colors, xalacof al cap i bicicleta entre cames -bandera de pal sostinguda per un bastó forrat de caqui, es troba més de barril que mai. Comiats repetits. Anunci per ràdio de bombardeigs aeris a Varsòvia i a Cracòvia: els de Cracòvia han fet mal: surten els tòpics de les dones i els infants morts. Discurs de Deladier a la Cambra i anunci de que

França i Anglaterra ajudaran Polònia. Però sempre oferiment d'acceptar qualsevol oferiment de pau. A la nit corre la nova d'un armistici de 48 hores. Té fonament la nova? Barreig encara d'esperances i desil.lusions. L'André ja és fora. Van marxant altres coneguts. S'incorporen el Dr. Soula i el Dr. Sarmet. Hem començat amb Carrion l'esquelet de l'obra que hem de fer en col.laboració de la vida d'una Santa. N'hem de dir: "Santa Filomela, verge i màrtir"? A la nit espera de les noves de la ràdio a la Plaça que hi ha el poeta romantitzat. Les noves no vénen. Jo em sento més retallat en aquest panorama tolosenc i més apte per entrar en el conjunt. He sentit els fregaments de robes d'altres dies més allunyats. A les xafarderies literàrio-refugials hi avantposo els mots d'arreu que em porta la ràdio. Més que a Tolosa al costat de Maseras sóc un xic a Londres, a Berlín, a Varsòvia, a París, a Roma, i fins a aquests pobles que fan posar un telegrama (Lituània) assegurant la seva absoluta neutralitat. Angoixa desproveïda de por de guerra. Em poso una llenca de fosca a la boca i la mastego com si fos un tronc d'api. No he acceptat una invitació a un vals vienès. Robert de Mont... (no sé la resta) encara assegura que no hi haurà guerra. No he rebut noves de l'Obregon.

Dia 3 de setembre de 1939, diumenge. M'ha fet aixecar del llit un interrogant, arrancant-me'n -fent de tirabuixó-, com s'arrenca el tap de suro d'una ampolla (?). Què haurà passat? Serà cert l'armistici? Maseras és el que em portarà noves. M'he aixecat tard enganxat per la llum: no hi ha sol. Els dos geranis que m'he afillat treuen moltes fulles noves. Es diu que Bernard marxa al

front comanant una columna d'espanyols voluntaris. ¿Què hi ha en aquest home petit que el faci estimar tant la guerra? Per què vingué a la nostra? Perquè, francès, ha de seguir voltat de forasters? Per manar cosa que en els seus exèrcits seria impossible? És molt simpàtic i ens ha tractat molt bé. Ha fet molt pels refugiats malalts. ¿Sent l'actuació espanyola? Si és així és que té les narines aptes per les sentors fortes. Anna em dóna la nova que Mussolini mitjança en l'afer. "Cal arranjar-lo". Són França i Anglaterra les que -es diu- han donat 48 hores al fùhrer per a arranjar els afers de Polònia, però abans traient-ne les tropes alemanyes que l'han invadida. En arribar al menjador se'ns dóna la nova que a les onze Anglaterra, vist que Alemanya no ha contestat la seva nota li declara la guerra. En acabar de dinar anem al Bar de Madame Verdier i m'hi porten Lluelles i Anna. Allà trobem Raul de Monteral o Monterçal, desolat. (Tarrades em notifica que el nom d'aquest Raul és Roger de Montelain. Jo he oït que una amiga seva li deia Enric). Roger ha plorat: es veu. Té confiança encara en què hi pugui haver pau a les cinc de la tarda quan Mr. Robert Coulondre, ambaixador de França a Berlín, entregui la nota de França a Mr. von Ribbentrop. Jo no n'hi tinc cap. Per a esbargir-nos Robert ens convida a anar a Blagnac. Agafem el tramvia: bonic paisatge! En agafar el tramvia ens trobem amb una Madame, que després ens assabenta que és amiga de Georgette Leblanc. Que bella una fageda que hi ha vora el Garona! El riu corre ample i serè; aigua verda de tarda d'estiu estesa d'arbres. La conversa s'anima i es parla de màgia negra, de màgia blanca, dels misteris del Tibet i dels Llibre dels Morts, al Bar de Mme. Verdier, i en citar jo "La Divina

Comèdia". Robert em recita els quatre o cinc versos que sap tothom. És fet de retalls, però és simpàtic. Ha estat còmic. Sense el record de la guerra la tarda s'esmunyiria bella. A les sis agafem altra vegada l'autobús. Robert m'ha contat una llegenda del Castell de la Pola molt bonica i m'ha ofert un llibre que la reconta. En davallar del tramvia ja ens trobem amb la nota de la guerra. L'anuncia: "La Dépêche" amb grans titulars: "C'est la guerre!... L'Allemagne, refusant de repondre et de cesser son agression, l'a provoquée". La gent se sent emocionada i el diari -per primera vegada que jo ho vegi- és arrancat de les mans dels venedors. A Tolosa el tragí ha augmentat. Van a l'estació homes i més homes. Marxen tots amb una petita valija a la mà. He vist un soldat que demana petons a les noies que passen. Totes hi accedeixen. "Cal que s'embriagui" sento que comenta una amb les altres. Tolosa és a les fosques. En sortir del menjador tenia apagats els llums; els ha encès com cosa d'un quart, i els ha tornat a apagar. Recordo les nits de València i Barcelona. Les de València perquè encara eren més fosques que les barcelonines per a mi, que no conec la ciutat valenciana com conec la capital de Catalunya. A la garita del recó de Sant Serni, vetllen les armes. Tres engrapadors de fusells, han fet la guàrdia. Regust a la boca. De nit de guerra? Il·luminació sobtada i momentània. Plovisqueja. En el boulevard se sent tocar la Marsellesa: el públic dret. Només l'he oïda cantar part endintre d'una vidriera de taverna per veus que havien xuclat vi com aigua una esponja. Ningú no canta. A casa. Noves de la ràdio: noves nocions en guerra. Daladier ha cercat esperançar els combatents. Que venci França. Es parla de molts voluntaris

estrangers allistats. Anglaterra i França han fet una crida per a humanitzar la guerra, però els alemanys ja han llançat gasos. Ha començat una nova gran tragèdia. O millor: segueix la gran tragèdia: En aquesta tragèdia hi hem entrat nosaltres.

Dia 4 de setembre de 1939. Roger ens porta noves de la guerra. Fa sol, però el dia ha passat a segon terme en la constatació diària d'aquests apunts. Els anglesos han agafat el "Bremen". Per torna, es diu que han torpedinat un vaixell anglès. El govern de França va a Bordeaux. La gent està aixafada. Es parla d'alarmes a París i a Londres. És possible que aviat tornem a oir l'espetec dels bombardejaments. Sentim la guerra a través de la ràdio i ací ens la diu el nervisiosisme i els cafès plens. A casa Monsieur André la cosa és una tragi-comèdia. El barman és anarquista i per aquest fet se sent germà dels alemanys i -quan s'exalta- udola que s'hauria de fer foc damunt dels francesos. Madame Janette és sentimental i porta el seu paper fins a les més difícils circumstàncies: tot li trenca el cor, però s'indigna contra tots els que li donen motius, perquè se li trenqui. Com a bona sentimental voldria sentir només el plor del salze intern, però ara els clients del bar li parlen de la guerra i a ella el cor se li nua, i plora, i no menja, i surt al carrer amb els ulls gonflats. Mademoiselle Georgette, la filla, té un promès comunista. Fa poc que han reprès els amors que havien començat. Ara, amb promès absent, parla el sexe per la boca i trona contra tot amb furibunds accents d'antimarsellesa. Als refugiats les noves ens van plovent damunt com fulles tardorals d'arbre. I esperem la feina, la dissolució del menjador, l'èxode nou, tots

amb més esperances que temor. Gairebé tots hem fet nostra la casa* de França malgrat que França no fes seva la causa nostra. I ens emociona pensar en la possibilitat d'una desfeta i ens fa cantar himnes el desig d'un triomf. Les noves vénen dosificades. D'Espanya? Res. Aparició de gasos nous a Polònia, tirats pels alemanys. Els histerismes oratoris de Hitler: "Alemanya no té res per perdre i té molt per guanyar". Els homes no compten: és la nova doctrina. Sacrifici, sacrifici a les bogeries d'un paranoic que li ha donat per la il.luminació. I pensar que la política anglesa ha viscut tant de temps fent bona cara al monstre! Tots els no polítics, el veiem. La vidència política dels directors de la política del més gran imperi del món, no veia res: el capitalisme anglès ofegava en ells els anglesos. Comunicat: els exèrcits de França s'han posat amb contacte amb els d'Alemanya. A cada emissió de ràdio els comentaris broden les geografies més complicades. No he rebut carta del Ministre de Colòmbia. Espero que duri* la Candelera, i escriuré el Ministre. El Canadell ha acolorit avui la casa imaginària del Tarrades. Barreja d'evasions i de fixacions. La policia ens fa anar a la seva oficina. Han anat a escoltar l'emissió nocturna de ràdio al Cineac. El cantgregorianesc del francès del locutori no ens ha permès entendre la meitat de les coses. El dia és un dia apedaçat: sol i pluja l'aclequiniegen*. Tramvies amb llums blaves. Il.luminació de puc i no vull gaire. El feminisme integral que viu un veí exiliat -cambrer de Bar ell i després glòria revolucionària en el front de Manresa, m'ha fet desaparèixer els dos geranis que m'havia afillat i que tan bonic feien a la meva finestra. Jo els regava cada dia. El seu histerisme els ha portat a la finestra

d'ell on els deixarà morir de set. Quina barreja feia la revolució!

Dia 5 de setembre de 1939. Nit dormida a trossos. Soroll de converses espanyoles: paraules que els que les diuen semblen portar sota del nas i que les fan moure com la vaca l'esquella. Concert de gats. El carrer anava ple de miols com si vingués una gran rierada.* Es fa clar. La guerra! Què diran els diaris? A mig dematí ve l'Ambrosi Carrion. Per segona vegada glateix per llegir aquests apunts. Jo els hi deixo i ell s'hi rabeja. Carrion és una entrafaldida* tafanera. Si alguna vegada torna a llegir el que ací escric trobarà que la seva indelicadesa m'ha fet escriure això. I consti que jo tinc en molt bon concepte el talent de Carrion escriptor. Ve Maseras i em porta una carta del Ministre de Colòmbia a París, Gregori Obregon. Em diu que té 150 dòlars per a mi i permís per a anar a Colòmbia, però em diu que ara no creu ni possible ni prudent l'embarc*. Crec el mateix. Passo el dia entre pensar en la guerra, dormir, i llegir les obres inèdites de la ràdio Tolosa que m'ha donat Roger. Al matí he comprat: "Les Oeuvres libres", dos volums que he trobat en els llibres de vell. Vénen noves de neutralitat d'Espanya, d'altres neutralitats. De combats aeris. De bombardeigs de ciutats poloneses pels alemanys i de barcos de guerra alemanys pels anglesos. Tolosa va entrant en la guerra com cosa quotidiana. A la nit és quan es veu més l'espectacle de la riuada de gent que s'incorpora. Tot són homes amb maletes que van a l'estació. Marxen en grups de sis o set, gairebé sempre silenciosos. Cap música ni cap fanfarra* els acompanya. Ni crits de "Vive la

France!". Segueix presidint la mobilització el to resignat. He fet una volta llarga per carrers tolosencs que no coneixia. La descoberta en la nit és només mitja descoberta. Els bulevards van plens de gent que marxa. En els cafès dels bulevards ja han tret els jazzs. Jo porto les giravoltes dels carrers dansant al voltant meu, en cercles. Penso que he d'escriure al Miquel Cendra. El pobre es troba clavat a París, i tem el camp de concentració. Al bar de Monsieur Antoine he vist una altra escena. Ell, roig de cara, cabells blanquinosos, surt amb allò de: "el capitalisme enemic". Madame Janette se sent com picada per xinxa. "No vingui amb teories polítiques". I darrera tot això hi ve una rastellera de planys sospirats i de lamentacions vindicatives. Les opulències de Made Recamier -una Madame Recamier de procedència mallorquina, casada amb un Monsieur Recamier, d'ulls vermells com de perdiu i amb un bigoti desvanecent sota del nas i que s'afirma negrenc a cada cantó de boca- es trasbalsen amb aquesta escena. Es rasca molt sovint la carn de la cuixa que li sobreix de la cadira on seu. Georgette plora que ploraràs. Jo cerco anar-me'n i me'n dóna pretext la veu rogallosa d'una ràdio que s'inaugura a la Caserna del Conservatoire. Noves embolicades amb rogal: afòniques. Avui la Dolors Peris, que el dia que va rebre la carta de la mort del noi es va abillar en negre, rumbeja sedes, collars, i el vel d'un sombrero que li arriba fins a unes dents que avui s'ha fet blanquejar a la secció de beneficiència de l'Hospital convertit per les refugiades en "Casa de Bellesa". La Bransuela diu que encara es volia fer tibar pells, però que li han dit que això ja era cosa de luxe. La immensa tragèdia de la guerra com es barreja amb les

nostres petites coses! El cel és estel·lat. Són les onze. Un balanç del dia? El mareig carregat de coses que et deixa l'haver giravoltat. Els ulls -algunes vegades- també voltegen com les barques d'un carrussel* engegat.

Dia 6 de setembre. Soroll d'escombria que arrossega l'aigua bruta que corre pels carrers tolosencs, arran de voravies. M'aixeco amb sol que va un xic més avall de la cornisa de la casa del davant: sé que són les vuit del dematí. Llegeixo els inèdits de la ràdio Toulouse que m'ha portat Roger de Monteloun.* A mig dematí ve altra vegada Ambrosi Carrion el qual fa dos dematins que m'honora fent-me perdre el temps. M'havia de portar el Plutus d'Aristòfanes, però diu que se n'ha descuidat. Ve Lluelles. Ve Maseras. A Maseras li dic que es posi les sabates i s'afaiti car hem d'anar a casa Madame Verdier. Creu i surt per arranjar-se. La guerra continua sense esclat visible. La censura és ferma. Sabem que hi ha hagut alarma a París. Després de dinar anem a casa la Madame. Hi ha Roger i la seva Mare, sòlidament matronesca. Ens anuncia que vénen a Tolosa, els de la Comédie Française. Madame Verdier ens fa portar cafè i una copa d'Armanyac vell. Al voltant de la taula s'hi va enfilant gent. Un pintor que Madame vol presentar a Molner i Vidal. Molner fa un retrat* per la Madame, (née Calvet. Oh record d'en Calvet!) El pintor té una idea: Posa al costa de: "La Royale" una corona feta d'ampolles, bona marca de Bar. "Oh! Oh!" Cal tenir idees! Aquest pintor podria pintar per Peñaranda. Es diu que un avió francès, pilotat per francès, el comte Ciano, ha passat per Tolosa, camí de Londres. Itàlia, "perfida comme l'onda". Roger ens ha de presentar una poetessa

i la va a cercar. Parlant, parlant d'ella, resulta que Maseras la coneix. No viu amb el marit. Madame de Montalain em murmura a l'orella que el marit tenia "habituds especials". Madame Verdier -vestida de negre, amb un ram artificial de flors de pèsol al pit- em diu que m'assemblo al seu marit, també en divorci. Ai, sí! La reunió es va fent literària. Entra Madame Doëtte Angleville amb els seus dos fills. Reconeix a Maseras. Parlen de Bauby, el seu marit, el qual actualment és a París. Segons Mme. Montolain aquest Bauby va estar a un manicomi per a evitar-li una condemna, però segueix igual. Ve el cop d'afecte de la tarda. La visita de Marc Saint Saëns. Estic contentíssim de veure'l. Li pregunto per Madame Saint Saëns, per Jannette, per Mary, per Jacques. Tots estan bé. Ell va a París a cercar uns atuellis per a poder treballar ací. Havia anat a casa on m'havien deixat un paper. Ha trobat Tarrades i l'ha portat. No ha rebut la meva carta. Vidal i Molner ens ensenyen el que fan en el taller que els ha ofert Madame Verdier. És tot molt dolent. Marc en formarà un pèssim concepte. La reunió es dispersa i anem amb Maseras a casa Trentin. Està aixafat i és pessimista. Les noves dels contacte d'Anglaterra amb Itàlia el trastoquen: té por d'una consolidació de Mussolini. Li demanem una feina que ens ha dit que té, i no ens entenem. La desentesa és complementarà a la nit al menjador. A la llibreria Trentin hi trobem la cunyada de Saint Saëns. Té una filleta molt bonica. El seu marit és simpàtic. Sortim de casa Trentin, comprem "La Dépêche" i cap al menjador. Ens torna caure damunt l'ambient de guerra que aquesta tarda havíem allunyat un xic. Jean Giraudoux és cap de censura i Saint Saëns li va conèixer la veu per ràdio en donar unes explicacions

del laconisme dels comunicats francesos. Soldats arreu. La mobilització general continuarà fins al dissabte. Res de nou. Polònia resisteix. Cal témer si Polònia cau; l'allau Alemanya rodará damunt de França. A Barcelona, el Governador Civil recorda als comerciants que han de parlar castellà. Ací segueixen confiant amb Franco. Anem a acompanyar a la família Carrion. A la plaça Saint Sernin ens asseiem en un banc. Fa una nit molt bonica, carregada d'estels i lleugera d'ombra. La massa del temple es veu imponent. Jo sento la nit i l'avinentsa bella del lloc sense dir res. Maseras s'exalta i recorda Chateaubriand i es dirigeix als astres per a dir-los que segueixen immutables la seva via sense veure les petiteses d'aquest món. On van? Qui els cria? Segurament emportat pel vol patètic es desprèn amb gran soroll fins d'una porció de vent terrenal que porta dintre. Jo constato que, som tan humans, que l'encís es desfà per aquesta petita fixació terrena. Als dos minuts, però, Pegàs vola altra vegada. En fer camí vers els Pompiers, Maseras em diu que el poeta Bauby -espòs de la Doëtte- es complau en les exhibicions i que fou director de les edicions d'obres catalanes traduïdes. Fou una edició que no pogué continuar perquè Puig i Ferrater -desinteressat com sempre- volgué ésser traduït primer que tothom: altre exhibicionisme. Gassol i Bauby no s'entengueren. Apunto que aquesta tarda -en el moment que Maseras m'acabava d'obsequiar amb un xocolatí- hem trobat el Dr. Serra Hunter. Ve de París on no ha pogut resoldre res. Ha estat 21 hores de París a Tolosa. Sento noves de guerra en la ràdio enrogallada de la caserna de l'Observatoire. Reganys a Tarrades pel seu infantilisme "copdeco-per"*. Neda sempre i mai no guarda la roba. Fa tots els possibles

per a anar fons. Sort dels que li fem de carabasses de salvament.

Dia 7 de setembre. La finestra, sense els testos de gerani, em sembla com una boca desdentegada. Tarrades ja torna ésser a l'estació esperant la Candelera. S'ha convertit en l'home que esguarda arribar els trens. El d'avui és un dia més de guerra i un dia més de Tolosa. Adhuc sembla que ja la guerra entra en el quotidià. Comunicats oficials reduïdíssims: explicacions vagues. Sembla que els alemanys apreten en Polònia i que els francesos s'han situat entre la línia Maginot i la Siegfried. Amb Carrion hem escrit el pròleg de l'obra que fem en col.laboració: "El Misteri de Santa Eròfila", aquest és el títol definitiu. Mal dinar i mal sopar. Fluctuo entre la guerra i el reinflament. A la nit passejada a l'inversa de la del dia que vaig descobrir el gran plàtan davant de l'Escola d'artilleria. Entro per la Plaça de Saint Sernin, vorejo el Garona (arbres que estenen cortines de rames damunt de les baranes que deixen veure el riu; llums enfonsats en l'aigua avellutada d'un verd nocturn). Arribo a la rue de Metz i retorno a la caserna de l'Observatoire. Al migdia he tirat la carta per Cendra. Encara soldats que marxen. A la tarda he sortit amb Maseras, el qual m'ha fet passar per un carrer ple de jardins. Hi ha un convent que té un gran parc. La solitud habitual del carrer era torbada per una instal.lació de soldats. A fora, amb els hi havia la cuina. Ha passat una noia en bicicleta i s'han estès al mig del carrer per a no deixar-la passar. També fan facècia, els francesos. Dia de sol.

Dia 8 de setembre: divendres. El temps va passant. Em dispo

escriure a Gregori Obregon, Ministre de Colòmbia a París. Li demanaré que em situi els 150 dòlars ací a Tolosa: val més que els tingui jo. També avui fa un bon dia assolellat. Maseras va rebre una postal de Xavier Viura. En aquesta postal, Viura pregunta per mi. La guerra segueix. Tinc la impressió que Polònia quedarà aviat desfeta. I aleshores? Uns soldats escolten un discurs de ràdio. L'orador parla d'igualtat, fraternitat i llibertat. Els soldats arronsen les espatlles amb menyspreu per aquests mots que ja pengen buits com una mamella escurada. En aquest quadre de guerra -camions que passen plens de soldats- de tant en tant un incident, una conversa, et fa reduir la circumferència visual i fixar-la en un lloc. Una conversa amb Canadell i un incident de la Caserna ha fet que avui fixés els ulls en la nostra comunitat. Els Torres Baldó, quina gran parella voraç! Són els amos de tot, i ens tracten en amos. Canadell va arribar a la caserna en uns moments que la noia Torres era acomiadada per un refugiat comunista que anava a Rússia. (A acomiadar-lo a l'estació fins hi anaren Mme. et M. Soula). El refugiat, autèntic materialista històric, una vegada va ésser tret del camp, vestit i rebut algun franquet dels que vingueren sense cap i ara en tenen forces, desaparegué. La previsió pedagògica de la Torres va veure en el Canadell "el clau que treu un altre clau" i fou classificat com a "professor universitari" i allotjat a la caserna dels elegits. La Torretes -comunista, també un xic materialista, però amb un materialisme de l'altres'apropà al Canadell en un contacte eròtico-heroic. Canadell li digué que era casat. Ella volgué anar-li a cercar la dona a Barcelona. Hi ha un impuls que puja del sexe: aquest fou

l'impuls! Aquesta noia, després, anà a servir al Dr. Sarmet, un francès del comitè casat amb una escocesa, un francès feixitzat i que odia els catalans. Ha tornat torrada com un boniato. La conversa de la Torres amb el Canadell ahir, tingué moments èpics. La llesta li confessa el seu estupor "en saber que ell era casat". Ara el Canadell descobreix que aquesta gent que van contra els subvencionats del S.E.R.E. han demanat repetidament subvenció al S.E.R.E. Que el dia que nosaltres mengem pebrots farcits -per exemple- ells es fan fer uns platets de patates fregides. També, de tant en tant, envien al Dr. Sarmet els millorstalls de carn de la cuina. Un autèntic poema. Ara l'odi pel Canadell evadit es tradueix per trasllat de caserna, per canvi de taula, i suposo que fins amb la pèrdua de títol de "professor universitari" amb què l'havien condecorat amb vistes al futur. Quina barra. I pensar que tots dos actuen de Mme. et M. Décence i que diuen al Dr. Sarmet -la Nuri Torres és la que aporta el seu testimoni-, que tots som una colla de dropos, de desagraïts, d'indesitjables, i que per nosaltres es va perdre la guerra. Damunt d'aquest mar de corrupció hi flota la seva arca que cada dia pesa més pel que hi encaixen. Altre cas. Es diu que la Dolors Peris és cleptòmana. A la senyora Carrion li ha desaparegut un llençol de fil: sospita que el té la Peris. La Lola, ací, no va als ports, va al canal amb xicotets. Ara opera sota d'un tal Joan de 22 anys, el qual li recrimina els maldecaps que li dóna: "Pensa que jo sóc molt jovenet, per a poder suportar tot això!" Ella li deu acaronar amorosament els pèls amb mà sàvia de mare. I mentrestant l'Artís, a Mèxic, sosté el penó de Catalunya a les ordres de qualsevol general de qualsevol estat

de "Tocateca". Això, amb cleptomania inclusiva, és pintorescament deliciós. I als voltants de tot això la guerra i les tragèdies que infanta la guerra. A les nits ja entren a Tolosa, trens de ferits que són portats als hospitals de sang. Avui pel passeig, he vist un capellà de regiment; és un vell. Portava una sotana militaritzada i unes sabates d'anar a cavall: a la mà un bastó. Els soldats feien befa d'aquesta figura. La religió ha esdevingut fogar de superstició, tòpic literari, o arma política. Espiritualment, pura, ja no té existència. A la nit, volta de boulevards i descoberta de carrers. He anat a sortir -és fatal- a la Plaça de Sant Serni. El quiosc era ple de públic, mai no hi havia vist tanta clientela. Em cal esperar torn. M'assec de cara al cel. A la Plaça de Sant Serni hi ha tropes de cavalleria. Els cavalls mengen palla, sota les làmpares elèctriques i el brancatge dels arbres. Entro per fi al quiosc i prenc una beguda amb canya. No havia begut mai un beuratge en tals condicions. Hi havia com un entaponament. Volta, i cap a casa. Encara hi ha restaurants on és menja i són les deu. Tolosa sobreïx de gent.

Dia 9 de setembre de 1939. Ahir va ésser la diada de la Mare de Déu de Queralt. Maseras em va recordar el dia a la tarda. A mi se m'esmunyia. Han canviat tant els temps. El dematí griseja. Tarrades que segueix anant a tots els trens, em parla de ferits que arriben a Tolosa. L'altre dia unes seixanta monges evacuades de París, i, segurament, disposades pels hospitals d'aquest Departament. Ahir senegalesos ferits. Es veu que venien les restes d'alguns dels regiments utilitzats per les accions contra Alemanya. Els senegalesos -en primera línia, han rebut fort. Amb

alguna cosa han de pagar aquests miravolants negres l'honor d'ésser ciutadans francesos. No dubto, però, que ells haurien preferit morir al Senegal. El matí ha passat com sempre. Ve Carrion cada dia i empentem "El Misteri de Santa Eròfila". Ja tenim fets pròleg i primer quadre. Després ve Lluelles i després Maseras. Aquest trio són els tres àngels matinals. Avui, en venir ells, s'ha aixecat el dia. A l'hora de dinar a la Maison des Etudiants es quan tot es complica i ve la barreja. Les coses immediates et fan perdre la circumferència total. Veus les glòries de la nostra passada guerra; els herois, els "savis" i els escriptors (com va cablegrafiar Bransuela a Buenos Aires). Immediatament es constata que, en aquest conglomerat, els fills dels pares grans-homes són d'una insignificància empipadora. Criden, baladregen, vagaregen, fan el burro que és un gust. I les filles de les eminències? La Torres -per contrastar-les amb la seva filla- els va dir mitges virtuts. Ai que totes són virtuts de quart minvant, quan aquest quart sembla un grill de mandarina! Avui se m'apropa, fins omplir-me els ulls, el Dr. Jesús M. Bellido, catedràtic de Fisiologia a la Universitat de Barcelona -protegit per l'August Pi i Sunyer- i ex-ministre de Cultes de la República. Sembla una arengada de barril engreixada pel miracle d'haver-se empassat el barril. Aquest devot, que deu tenir predileccions per santes com Santa Clotilda, parla palpizot i rumbeja una barba que devia caure d'algun pis -ex-fregall- i enganxar-se-li a la cara. La impressió general és de peix conservat -arengada-tonyina. Té molts fills que els hi alimenta el Menjador. Ell cobra de per tot, i fins -sense donar les gràcies- accepta els franquets que Maseras li va part de part de

l'abat Salvat. Ací fa d'eminència color de cànem. Presideix les reunions familiars dels Torres i algunes vegades -molt cristianament- comparteix els àpats d'excepció que la parella dels dos admirables fariseus es confeccionen a costelles de tots nosaltres: a costelles de la "cràpula comunista", com ells ens diuen en un menyspreu de fandango. El gran rabí del catolicisme va portar amb ell a terres de França un xofer que tot sovint apareixia amb lesions o grans al coll, un xofer amb molts vestits i anells, que ell lluïa per admiració del seu burgès i dels altres que havíem passat a França sense valija. Tot plegat molt de cripta d'església, lloc de fosca. Aquestes característiques externes del gran primer Ministre de cultes de la República 1931-1939, em sembla que responen extraordinàriament a una plenitud de fons. Com a bon catòlic s'assembla a la campana, el que surt a fora és producte del batall que toca a dins. Vora seu la família tots tenen alguna cosa de la gran foca climatèrica que és el pare. I aquest home, eminenciat per la República hispànica, camina ací deixant la seva, arreu per on passa, superioritat, i palpizotisme. Gloria in excelsis Déu, i fartanera en la terra pels homes d'estómac no propens a ésser trasbalsat! Ecce Bellido! Amb gaire tamps més de contacte amb genis acabaré per a mirar com és possible fer una fugida ben ràpida al planeta més distant d'aquesta petita cosa que és la Terra en el nostre sistema planetari. Poden venir altres retirats que prous en porto a dins. I pensar que mor tanta gent, per què? Per altres Bellidos? Per altres eminències com les que colzejo diàriament en l'exili, fins empipadors com homes (ni això han sabut ésser)? Què és difícil? Probablement, quan s'ha de sostenir un paper que ens ha caigut

per rifa o per rifada de ganga. Obrim la finestra, retornem al sol, als arbres i a la gent de Tolosa. Guerra! Surten més que mai aquestes dones velles de Tolosa amb uns barrets negres de samurai sense contracte i sense amo en la vida. Van marxant encara soldats i més soldats. Qui anirà a la guerra si aquesta riuada continua? A la nit tomb amb l'Alfons Maseras acompanyant als Carrion. Després seguida del passeig. Visito les trinxeres de les halles. Un àrab em fa de guia. Llenço la frase literària: Virgili guiant al Dante camí de l'infern. Tot infern té fenelles que deixen veure el cel. A un cantó un bar amb gent aixancarrada a la porta. A l'altre cantó bancs de passeig que fingeixen canons d'artilleria. Camps* d'estels. Ai, sí, el recital d'una kasida. Nits aràbigues a Tolosa. Els boulevards no tenen música. Passen militars i més militars. Fins el Sarmet llueix uniforme. Bon vent l'empenti.

Dia 10 de setembre. Que lluny aquest diumenge dels diumenges de la Garenne! Sol. Fem neteja del pis. Tarrades, que segueix fent de senyor que esguarda arribar els trens, em conta que aquest matí s'ha suïcidat un soldat tirant-se a la presa del canal. L'han cercat inútilment. El portaven, amb altres, vers l'escorxadó de la guerra. Noves de ràdio, vagues, esquitxos de sang damunt les ondes de l'aire. Recordo l'Apa que passa sempre sol. Aquesta seva solitud me l'ha fet simpàtic. La seva filla, una xicoteta boniqueta, amb un cabell d'un escarolament damunt del front, pintorescament original, segueix també les petjades del pare: va sola també. I va sola la mare, una senyora que hom s'imagina malament que hagi pogut ésser jove. Aquesta deu anar

sola per la deserció del voltant seu de l'home i la filla. Dinar de diumenge amb amanida russa i raïm agre. Quan hom arriba al menjador li sembla veure sortir de totes les finestres la cara de Guàrdia Civil de la Senyora Torres. Aquesta senyora deu tenir un sexe rar, un sexe que deu fer de boca a una carota estil barrocc com aquelles de les fonts de poble. Tarda al Bar André amb Maseras i Carrion. André és fora: avui ha enviat una postal des de Narbona. Mme. André creu que el porten a Marsella. L'embarcaran vers la Polònia? Ens passem al Bar tres hores. La saleta del club ha estat tancada. Les Puche, les Serra-Hunter, i les altres hi feren escàndol el diumenge passat. Ara ho paguem tots. El Comitè ha tingut la idea lluminosa de punir els callats per les faltes que cometen els estridents. Bellido és el president amfibi d'aquest comitè. Ha passat la tarda. La Dolors Peris ha estat comminada a deixar les relacions que tant la rejoyeneixen. Volen que tanqui el rebost i ella estima fins a l'èxtasi la llangonissa. Fa bé i la trobo simpàtica. A la nit supressió de passeig. Deixo els Carrion dialogar amb els Peypoc -parella amb parella- i jo me'n vaig al Bar Antoine on prenc una lleta freda amb un xic de cafè. La dona del Doctor Mora i una altra, fan guirnaldes amb els records de Lleida -Ai aquell carrer major! "Recordes el noi A?" "L'han fusellat." "Sí?". "I aquell que estudiava per metge". Nit feliç per les dues evocants. Jo em recordo de Berga. Vaig al lilit sense escoltar la veu nocturna de la ràdio.

Dia 11 de setembre. Festa de Catalunya! Sense la guerra avui hauríem anat al camp de l'Agde a fer una festa amb la gent dels camps. Ara ens hem quedat a casa. He passat un dia dolent: fins

he oblidat la guerra. La Bransuela ha arribat al final de la seva maniobra de treure el Maseras. Els Torres i ells maniobren i el Maseras és portat a la meva cambra, car jo vaig dir que no se'l podia deixar sol. Ara l'encarregat d'ací, un tal Velasquez el vol ficar a la meva habitació, que som tres. I jo protesto. Que vagi Tarrades a la cambra del costat que hi dorm un de tot sol. Maniobra que ha durat tot el dia: empipament. Veus tothom com es mou: amb l'egoïsme més mesquí, i veus com segueixen triomfant els eterns infectes. La majoria dels que s'allotgen en les casernes de Tolosa han salvat els fills i els parents d'anar a la guerra. Maseras hi va deixar un fill. Jo no vaig poder lliurar-ne el germà. Aquest grapat d'intrigants que regeixen la casa, segueixen fent l'agost a les costelles dels que ens hem sacrificat i ni la delicadesa d'atendre tenen un home que ha consagrat tota la seva vida a Catalunya. Fa molt fàstic. Dia 11 de setembre, festa catalana, passada entre un grapat de catalans indesitjables. Havia d'ésser en aquest dia que esdevingués el que ha esdevingut! Me'n vaig a dormir al punt de les deu. I llençols damunt de tanta llordesa.

Dia 12 de setembre. He dormit bé, sense sentir puces, el que no vol dir que no n'hi haguessin. Acabo el pròleg de "El Misteri de Santa Eròfila", que faig en col.laboració amb Carrion. Faig comprar pel Tarrades uns pans i mantega. Hi afegim després uns greixons. Esmorzem bé. Arriba Maseras. Arriba Carrion. Ve el Lluelles. Tot d'una Tarrades em ve a cercar. El Lozano, un metge castellà, tampoc no vol el Maseras. L'animal del costat tampoc. Quin enrenou haurà mogut el Tarrades. Jo m'iro, i els dic que a

mi no m'expliquin res; que es queixin a qui sigui. Llegeixo el que he fet de pròleg del Misteri al Carrion: li sap greu que hagi tret unes coses de "teatre" que ell hi va posar. Mal humor. Les col.laboracions no són pas amables. I pensar que tot just comencem. Es dina i vinc a* seguit a casa. M'ha de venir a cercar Roger. M'adecento i em poso unes sabates rosses del Tarrades. Em vénen grans, però les meves estan en un desventurat estat de talls. Arriba Roger i em porta una obra seva: "Le Miracle de Sainte Germaine". Per primera vegada sé el seu nom, o el seu pseudònim, car hi ha qui li diu "Enric". Signa l'obra Roger de Mauthalin, i amb aquest nom el seguiré nomenant. Anem a la propietat on viu allotjada Madame Sabatier, la que coneguérem el dia que anàrem a Blagnac. Agafem el 48 a la plaça de l'Esquirol i baixem a una torre senzilla però bonica. Ampla campinya tolosina. Verdor i viletetes amb noms florits. Arbres a l'horitzó en un ondulant de muntanyes. Madame Sabatier té un fill, una filla, i un gos. Els fills són bonics i el gos estrany. Tots tres, però, tenen idèntic caràcter: tots criden i ensenyen les dents. Mai he vist uns infants barallar-se amb tanta insistència, ni un gos que resisteixi més. Vestits de mare i fills amb roba lleugeríssima i "artística" fan un bonic grup quan els fills estrenyen, estiren, endogalen la mare, amb llurs bracets. Noi i noia senten l'exasperació de jugar sempre sols i una mena de gelosia per les moixaines que els fa la mare. La mare és divorciada. Els fills passen dels avis al pare i del pare a la mare: tot sense control. La mare es veu que fa vida a París on coneix gent com la Vaccaresco i la Georgette Leblanc, de la qual sempre parla. Hem xerrat molt; hem begut Pernod, i després hem

de St. Souveur als Pompiers del Conservatoire. Escena amb Tarrades. L'acuso de "branzuelisme". Malgrat ell perjuri que no, i s'ofereixi per a venir amb nosaltres, és segur que ha fet gestions per a quedar-se ell on som. El "comunista" Lozano ha sortit amb els escrúpols per la petita tot seguint fent constar que és molt humanitari. Deixem-ho, no val la pena. A l'hora del dinar sé que aquesta tarda m'han de contar una vida conjugal. Em demanen una entrevista. Sortim del menjador, i acompanyo la dama que s'ha de confessar amb mi per alleugeriment de la seva consciència. Entre vacil·lacions d'actor que entra en escena comença a exposar la situació. Ella no pot viure amb el seu marit. Ara, després de 29 anys de matrimoni i 8 de festeig, li descobreix totes les tares: és gandul, immoral, incapàs de reconèixer cap benifet, egoïsta. I pels boulevards de Tolosa, en hora de migdiada, va seguint la història. Família de vella soca catalana; una avia amb un home que havia estat sempre seu, orgullosa per convenciment del seu valer. Un dia, un germà pervers, que fins havia intentat abusar d'ella, li porta un amic que és poeta: encís, il·lusió, els 8 anys de festeig passats llegint versos: ella era la mussa inspiradora, i satisfet tot un romanticisme tret de la lectura de la biblioteca universal, entre quins volums hi havia el Werther. Fugida sense casament, reclamació d'aliments, sentència contrària, matrimoni, i per fi realitat endolcida per l'idil·li que continuava. Els pares del poeta -murciàns ells- eren garses i empenyoraven tot el que els queia a les mans. El pare fuma que fumaràs, una damunt de mà i la mare emmanllevant la mantellina a una amiga per anar a un bateig i empenyorant-la. Fem via: a tot això bàlsem d'amor. Però

un dia una ballarina alemanya de deu pessetes s'interposa a la felicitat de l'esposa que descobreix l'adulteri. Ací descrites entre sospirs i anunci de llàgrimes totes les suades escenes de gelosia. El còmic era irresistible. Confessions i contraconfessions. Uns mesos passats explicant les perverses combinacions amoroses que el poeta i la ballarina feien i uns altres mesos jurant que no havia passat res i que l'havia obligat a idil·licjar el seu amor propi d'home el qual tenir* aventures. Agenollament un dia a les 8 del vespre en ple carrer de Girona confessant la veritat definitiva. Després d'això, ombres en ella, l'espòs que se li apropa impur; desfet tot el passat, etc. Ara a l'exili és ella encara la que ha de portar tots els francs. Jo, amb la unció del Cardenal Gumà quan de genolls davant del palau episcopal de Toledo pregava a déu que bufés el foc, vaig donar el meu consell, naturalment pro-poeta: sé les flaqueses del nostre sexe. Ella insisteix explicant perversitats. "Encara l'altre dia, tancat al W.C. del Club, el vaig sorprendre fent jugar les mans." "Culpa de vostè de no ésser més oberta". Plors, entorpits per les ulleres. Per fi un aconsellament de resignació. Llàstima de no portar estola per a fer-la besar. Surto de la casa de la confessant, a peu lleuger, per a no fer sospitar les veïnes. Hi havia entrat així mateix. Vaig a donar un tomb i a casa. Fulleig de diccionari. Tallada de cabells que em fa l'Esteller. Em diu que el 31, quan va anar per regidor (A.C) el Bransuela li havia fet d'interventor aspirant a una plaça de burot. Ja des d'aquest moment caiguda al de sempre: compra de "La Dépêche", guerra, record d'un frare mobilitzat i que mostrava el seu estat per unes barbes dominicanes, comentaris a la crida d'en

Franco, en la que se'ns diu enfants (enfants de la Patrie), café amb llet freda chez Monsieur Antoine i llit. Fresca.

Dia 14 de setembre, dijous. Perllongament de matinada, fa fresca i es dorm bé, sota dels ulls grisos del dia. Sé que avui deixaré d'escriure aquest dietari davant per davant de la casa de rajola pintada de roig i amb el rètol de "Coiffure por Dames, Lily" de la firma: "Lily & Roger". Roger ja no llueix els seus ondulats a la porta de la perruqueria, deu estar mobilitzat. Ahir els polonesos van reprendre Lotz. Espero la vinguda de Maseras per a saber noves. De la guerra no hi ha res: avanços francesos vers Sauebruck i Polònia que resisteix. El tema del dia és el canvi de cambra. Canviem a la tarda. Ens donen una cambra gran, millor que la que tenia amb el Tarrades. La tenia el músic Sorer: un músic que jo abans de trobar-lo a l'exili no el coneixia. Ha estat anys a París i ha posat música a poemes d'Apollinaire: ho sé per Madame Gargallo. La cambra és empaperada d'un color blau elèctric ratllat de negre; arran del sostre, hi ha una franja alta amb un paper de roses-taronja acolorides amb el color d'aquests fruits. La cambra té dues finestres que donen a uns patis de color tolosí de rajola escrostonada. Finestres i més finestres amb ventalls i un corredor del cel. A la part esquerra, esguardant finestra enfora, unes galeries amb un xic de verd: enredoses de color sec, amb flors acarabassades, i uns matolls de clavells, blancs i vermells. Uniformitat però hem guanyat un tros de cel. Hem posat dos llits a la cambra i l'hem adornada, amb aquarel·les del Canadell i del Tarrades, amb el meu retrat fet per Saint Saëns, amb el retrat del Tarrades fet pel Molné.

els apunts del Desnoyer i amb pintures de l'I. Vidal. D'aquest cel nou, en segueix caient sutge com de tot el cel de Tolosa. Hem posat els llibres que tenim entre el Maseras i jo damunt de l'escalfa-panxes. El Maseras té gibrelleta pròpia. L'ha portada dels Pompiers del Port de Saint Saveur* i ha anat a casa del barber amb el fòtil. La cambra queda relativament bé, malgrat que el Roger, que ens ha vingut a veure, ens digui que sembla una cambra de caserna. Sopar negríssim. Acompanyament al Carrions i anada Chez Antoine, on Lluelles juga a la "balota" amb una taula de logaritmes al costat. Pas per la plaça Wilson Pierre Goudouli, capell damunt la roca, dones escabellades als peus, segueix recordant als tolosencs el seu amor al tolosí: "Nouirigat de Toulouso me plai de manteni soun lenguatge bel". Barcelona on els comerciants, fins els comerciants, són obligats a treure els rètols catalans de les botigues: així es fa la unitat d'Espanya. Plovisqueig. Roïneja i surten estels. Estrena de la cambra nova que, amb llum, fa un cert efecte. Escolto tocar les deu.

Dia 15 de setembre. He dormit malament. M'he aixecat del llit dues vegades. El campanar invisible m'ha anat fent escoltar hores. Per fi s'ha fet clar. Tot just clarejava que un castellà de la cambra del costat ha saludat la grisor del dia cantant "La Francisquita". Baralla del Tarrades i l'Esteller. Avís que tinc a correus una carta recomanada. L'he d'anar a cercar després de les cinc d'avui. Les noves de la guerra són que Polònia es sosté ferma. El führer endola: "matarà, exterminarà!". He donat a Carrion "Scandale de la Verité" de Bernanos perquè la torni a la Biblioteca. El dia gris és zebra de ratlles de sol. Segueix la

novetat de la cambra. Les dones, i els barítors a la "Sagi-Barba", converteixen el pati en reconada sarsuelera: "Maria Pepa", "Doña Engracia" i una colla de noms de l'Arniches. Per torna, una noia d'aquella glòria, despullada i empipadora, nomenada Lozano, es diu "Maricel". Dieu el nom -els castellans-com els italians llepen un marcarró embarnissat de formatge. Dia insignificant. Dormida a la tarda i anada a correus a cercar la carta. És carta del Consulat de Colòmbia amb el xec de 150 dòlars. Passeig, i la mala nova que Rússia ajudarà Alemanya a repartir-se Polònia. Ja no pregunto si és possible!: En aquests temps és possible tot! I es trobaran arguments vagament justificatius. Comprada de dos diaris, un perquè el llegeixi Carrion. Comentaris emplujats. I res més. Hem acabat avui la primera versió del primer acte del "Misteri de Santa Eròfila".

Dia 16 de setembre. Dissabte que no se sent. Un veí té una gàbia amb un ocell exòtic i una altra veïna, francesa, parla un bon castellà. Al dematí. El Maseras, el Carrion, el Tarrades. Els he dit que no m'empipessin car els dematins jo els utilitzo per treballar. Vénen a xerrar a casa i a no deixar fer res. Maseras cada vegada que es diu una paraula fallada en francès fa una lliçó espectacular. Vinguda de Raul de Mauthalin. Em porta una altra obra seva: "Villa Tranquille" i una obra de Jeanne Marvig: "Deux Nuits de la Belle-Paule". Recitació de versos francesos amb tot el "penache francès". Raul ha estat actor i diu molt bé. Tant de bo l'haguéssim tingut a Catalunya, quan encara la deixaven ésser Catalunya. Passo la tarda sol a la cambra i escrivint: la tarda se'm fa curta. El Lluelles hi fa unes quantes aparicions.

Hem posat un pany a la porta. El pati de Monipodi s'ha filtrat a la caserna: on hi ha Espanya hi ha raters, sense que això vulgui dir que no hi hagi algun català espanyol que els acompanyi. Nit. Tolosa fosca. Vaig a fer un passeig sol. Barcelona em va donar llarg temps lliçons d'anar a les palpentres. Hi ha llocs absolutament obscurs i d'altres aclarits amb escreix. Els carrers tenen llum. Les vies amples, unes petites guies de llum blava. El pont de ferro del Garona enfonsa a l'aigua les llums solitàries dels seus dos extrems. L'aigua passa obscura clavetejada d'estels i amb aquetes dues ferides vermellenques. El demè* és fosc. Llumets blaus, llums verds, llums blancs, amb complet descobriment de focus. Als bars poca gent. Vidres glaçats de blau. Al "Toneau" uns soldats i una dona sota de les pèrgoles interiors. Vaig rue d'Alsace avall i comença l'excursió nocturna vers el desconegut. Fosc tot. Agafo una via transversal i crec que aniré a sortir al Grand Rond, surto a un monument on hi ha uns homes amb sabres i baionetes. Reculo i torno agafar la via transversal. Abans d'arribar a la via d'Alsace enfoco un camí llarg i fosc, que em porta a la Plaça de la font italiana. Sé on sóc. Vaig a un mingitori i, boulevard amunt, fins a casa. L'ombra m'ha fet sentir la guerra. Rússia ha pactat amb el Japó. Les ratlles dretes s'han trencat definitivament en la política europea. On anem? El cap em bull: tot el que penso dona sortida a l'impossible. Recordo Castellar de N'Hug amb els seus carrers abocats als abims. Fa cinc dies que ha entrat al menjador un metge amb unes pal·lideses de ventall. S'assembla al Soldevila: deu fer fisiologia brodada. Canvia cada dia de vestit. Si fa això en l'exili, que devia fer a casa? Em colzejo cada dia amb

generals fabricats en temps de guerra: generals polítics comunistes que segueixen com girasols la cursa torta de la U.R.S.S. Quin món, i pensar que tots són gent amb més o menys nom, algun d'ells amb nom adquirit en aquests dos anys i mig de noms de poc preu, una mena de títols papals.

Dia 17 de setembre. Un diumenge que es gronxa en un solet lleuger, arnat ja un xic de tardor. En el cel i en el sol hi ha ja un groc de fulla. Passa el matí llisquent, sense tenallots ni grops. No ve Carrion; va entendre el que ahir vaig dir ben clar. Per què cada un no s'està a casa seva. L'autèntica convivència és juntar-se quan cal i no sempre que es pot: això dóna al contacte un interès més viu. El Domingo, ex alcalde d'Hospitalet i fill de l'Ostia, és el cuiner dels menjadors. Utilitza el pebre en tots els menjars que és un disgust. Tot té gust de pebre, a falta d'altre gust. Hi ha dies que el menjar és tan prim com una teranyina. El calçaces del Dr. Bellido va fer una conferència pro-parella Torres-Baldó, comptant les vitamines que ens obsequien en aquest laboratori Domingo-Torres Baldó-Bellido, -aquest, el barbes rabíniques, alcavotesc per un tall de cansalada. Ens en sobren 45, que encara en podem fer caritat. Una veïna crida "Amadeo, Amadeín": és el tipus del nano murcià. Li fas una festa i l'agraeix dient al que li fa "maricon" o "maricona", segons sigui home o dona. Els de la seva família el troben graciosíssim, i es fan grans tips de riure. L'Amadeín és un candidat a "murciano" del demà i fins és probable que sigui diputat. El Molner ha augmentat la nostra pinacoteca amb una mena d'ex-vot que, segons el Canadell, sembla la il·lustració d'un

poema de García-Lorca. Avui han obert la biblioteca. Carrion, que l'ha feta tornar obrir, es segueix barallant amb l'esposa. Ella -nyic-nyic-: "hem d'anar a casa el Dr. Soula". Ell no accepta anar-hi: Tragèdia i reticències continuades. El gran egoïsme d'ella fa que trobi que és un gran egoïsta ell. Han d'anar a demanar abrics i francs. Grotesc. Pobre Carrion! Però ell en té la culpa. La filla assisteix impertorbable a les baralles dels pares i segueix estudiant suec. Ha arribat la nova que Rússia la invadit Polònia. Estupor? Ja no en produeix res. Quin afonament de totes les valors morals, conquestes autèntiques de l'home. Tornem a l'Edat Mitjana. Ja a hom no li queda esma per a reaccionar protestant. Escriptors! Poetes! Especuladors! Filòsofs! En la plaça Wilson hi ha una estàtua amb un pobre poeta que fa llàstima monumentat. El primer dia de veure'l em va fer agafar unes ganes de riure. És una figura que sembla feta per un cartellista de la F.A.I., d'aquells dels primers temps de la revolució. El poeta sembla anar embolicat amb un tros de flaçada, i té unes figures "modernistes" a la peanya. Mai no m'havia apropat a saber de quin poeta es tractava, tan pobre em semblava el bust. Ho he fet ara i he vist amb sorpresa que es tracta d'Ephraïm Mikhaël, un poeta bo, dels temps del simbolisme. He rellegit aquests versos d'"Automne":

"Mes yeux von démi-clos des becs de gaz tembleurs
au fleuve où leur lueur fantastique s'immerge,
et je songe, en voyant finir le long de la berge,
touts ces refets tombées dans l'eau, comme des pleurs."

Poesia i guerra: no casen pas! Ho penso esguardant aquest Garona que inspirava Ephraïm Mikhaël. Quan cau la nit, res de "becs de

s'ha escrostonat, fins la perdra arenosa és com menjada. El cap em dóna voltes amb l'entrada de la U.R.S.S. a la guerra. Malgrat haver-se menjat mitja Polònia, Stalin ha fet passar una nota a les Potències confirmant la seva neutralitat: quin temps vivim? Sopar, fosca, bar Antoine i contractació amb Anna d'un dinar per avui aquest matí. He comprat llibretes a la plaça de l'Esquirol; les porto a casa. El Maseras escolta la ràdio. Jo treballotejo per la cambra. A fora, més fosca que mai. Els camions van a llum en quart minvant.

Dia 19 de setembre. Sol magnífic. M'he llevat, però, quan encara no havia sortit. Uns militars han visitat la caserna del nostre allotjament, el que vol dir que perillem d'anar al carrer. Cada dia es posen les coses més tenses. És així com sentim la guerra. Roger ha dit que ja s'havia donat l'ordre que cap estranger sortís de França. Amb la ràdio "Roger", no hi crec gaire. Polònia agonitza: ara totes les forces alemanyes cauran damunt dels francesos. Serà quan la guerra es començarà a sentir. El que es preveu és un oferiment de pau per part d'Alemanya. Serà acceptat? Asseguren que no. La tardor ja treu el nas per entre aquests dos o tres dies d'estiu oficial: fresqueja. Ja tinc damunt del llit l'abric i l'impermeable. A l'hivern -si sóc ací- no sé pas què hi posaré. Carrion no ha vingut perquè té una junta d'Amics de França, a la qual també ha assistit el Maseras. Crec que avui em faran a mi la proposta. Hem preparat un dinar a casa Lluelles i Anna ens ha fet una bona truita amb patates. Després un tros de botifarra amb patates fregides, que hem anat a comprar a casa un català. Fa una botifarra negra molt bona. Amanida de tomàtecs,

ceba i enciam. Raïm, préssecs i cafè bo que ens ha fet Anna. Gairebé dos litres de vi. Reunió ben amiga. El Maseras menja amb molta unció: li plau menjar, encara em recordo de com endrapava a casa del Talhemàs de Puigcerdà, i de com pren tot el que pot dels plats del menjador dels Potiers. A prendre cafè ens hi acompanya el Tarrades. Avui ha estat un dia d'alegria per Tarrades. Canadell li ha donat els 50 francs d'emmotllar el bust de l'Ignasi Vidal. I el porta en triomf i el deixa a la meva cambra. Com l'acarona! M'ha portat també de casa del sabater les sabates que m'he comprat. El que no m'ha comprat és la gibrelleta: diu que se li'n riuen, quan demana això. Demà m'ho portarà -si ho troba- l'Anna. A la nit no anem a sopar. Menjo un tros de pa sucat amb oli i una tassa de llet amb cacau: em sento rebotit. No surto de la cambra. Em passejo amunt i avall i escric. He enviat a dir a Carrion que no tiri avant el segon acte de "El Misteri de Santa Eròfila". Tinc una idea. En venir el Maseras em porta el diari. La guerra segueix el seu curs. ? Fa lluna.

Dia 20 de setembre, dimecres. M'he aixecat ja a sol sortit. Arriba al pati d'esquitllentes. M'he anat a rentar i he agafat un petit test amb una mena d'esparreguera que es moria de set en un racó de la galeria. He regat la planta i l'he portada a la meva finestra. Les gotetes d'aigua que se li han quedat enganxades en les fràgils randes de les fulles bullen amb el sol. Maseras fa matinada. Es troba bé al llit -segons diu. No tus ni acompanya la tos del dramatisme de gemecs amb què l'acompanya a les nits. El dia no es pas d'un tot clar i el sol es mostra i s'amaga darrera d'uns núvols cotonosos esparsos. El to del dia,

malgrat el sol, és cendrós. Avui escriuré al Ministre de Colòmbia a França, Gregorio Obregón, acusant-li rebut del xec. També he d'escriure a la Maria notificant-li que no puc sortir de França. I a casa, a Barcelona? Si hagués vingut el Cendra s'hauria pogut fer alguna cosa. Em va anunciar que vindria diumenge o dilluns i no ha arribat. Passa el matí en arranjament de la cambra i un xic d'escriptura. Carrion ve un moment i surt acompanyat per Tarrades. Va a empenyorar alguna cosa. Jo espero que s'apropin les dotze i surto amb Maseras. Sortim vers la plaça de Wilson, on tiro la carta de l'Obregon. Baixem boulevard avall i anem fins al jardins del Gran Rond. Hi han fet una jardineria bonica. Al voltant d'aquella cosa monumental que remata una Clemència Isaura daurada, i amb tres monstres gegantins de bronze que representen, crec!, l'escultura, la literatura, i una cosa com Lleonard da Vinci, uns petits arc em recorden aquells arcs del parc de Berga, que tan bonic feien quan eren plens de roses. Els jardins de Tolosa són grandets, i tenen flors tres mesos, els d'estiu. Com a gran cosa ara omplenen els parterres aquells lliris roig acarabassats que tenien, a ple hivern, vora l'arc de Triomf de Barcelona. Dinar. A mig dinar m'anuncien el Miquel Cendra. Esperem que tot estigui llest i el presento a Peypoc. Cendra és conegut del Vilà, del Farran, del Bransuela, i d'un altre que no sé com es diu però que d'una hora lluny es veu que és d'A. C. Anem fins als Pompiers i després acompanyo Cendra a l'estació. Em compra bitllet d'andana. Hi ha un valencià que va a Oran. A fora espatega el sol. A la consigna hi ha uns aviadors tot tibats i enguantats amb guants de pell, color de crema. Constato que els que despatxen porten la mateixa mandra que els empleats del

govern hispànic. Dos soldats portaven, per l'andana, una dona vestida de negre estesa en un baiart. El senyor que compta els adéus de "Els qui mai no s'aturen" és un magnífic personatge. Soldats. L'estació, però, no dóna pas una nota de temps de guerra. Anava ple de soldats un tren de portar bens. Deixo l'estació i el Cendra a tres quarts de tres. Va a Perpinyà. Passo pel boulevard de "La Dépêche" i vaig cap a casa. Remarco el Palau dels Esports, botiga que em recorda els magatzems Damians, ara "El Sigle". Una paripatètica, tota en verd, llangoroseja a casa esguard masculí. És la primera meuca que veig a Tolosa fent carrer. Les altres les he vistes a les portes de la casa ensenyant el llit. Ara el barri és ple de senegalesos. Un capellà màniga desfet i sotana fardassa, va pel boulevard a grans gambades. "El capellà ha de ficar-se per força a un mingitori", em dic. I a un mingitori es fica, arramangant-se obscenament la sotana. El sol pica. Entro a casa on trobo els finestrons tancats i una bona pau. A sota, en el pati, algú canta "La Taverna del Malloll". Al cel soroll d'avions. Sento passar hores com si les sentís passar entre flaçades. A dos quarts de sis sortim amb Maseras i el meno a fer de dia el passeig que una de les nits passades vaig fer a les fosques. Bonic palau renaixement francès XVI. Hi ha un pou magnífic ple de grimpadors i unes cistelletes plenes de fruites, fetes de terra cuïta molt boniques. La casa és proporcionadíssima i de gust. El carrer transversal que passem es veu que és un eixample, és tirat a galop per entre els carrers vells de la vella Tolosa. Arribem a l'Allée dels arbres i el monument: és un monument als morts de la guerra del XIV (1914). Molt bronze. La ciutat en gran dol de crespons, sosté un soldat

caigut, molt romanitzat i amb el casc un tros lluny, i un altre soldat baioneta en mà. Gran tamany. Dalt del sòcol, en tamany més petit: la Victòria. Anem fins al Pont de Saint Michel. Verd, arbrat, aigües verdes: extensió de riu. Fa unes illes, en una de les que hi ha el Palau dels Esports. Uns homes que es banyen, tirant-se a l'aigua des d'una altura, semblen l'estampa d'aquest últim dia de l'estiu del 1939. Bonic paisatge. Hi tornaré. Al fons "La Daurada" mostra les seves torres. Hauria allargat la visió del paisatge sense les presses de Maseras: hi tornaré sol. Sopar i llit. Les noves de la guerra no indiquen canvi. Mitja lluna al cel, però ennuvolament a claps. Ploviscó i estels enfonsats.

Dia 21 de setembre de 1939, primer dia de tardor. Segueix el temps, barreja de sol i núvols. Es pressent l'enuvolament definitiu i aquells dies tolosins de fred i roinejar seguits. Què em portarà aquest hivern de guerra? Veig absolutament impossible el viatge a Colòmbia. Ho faré saber a la Maria i ho faré saber a casa. La falguereta que tinc a la finestra ha entrat en convalescència. Em recordo de les dues noies Puche. L'una masculina, amb una cara una mica de rata, morret allargat. Fuma com una cafetera de Bar concorregut. Té els cabells tempestejats en onatge. L'altra és femenina i bonica. Així que pot, aixeca la cama per mostrar la cuixa, rodona i torrada. Ambdues donen la impressió d'ésser completament budes: sexes al punt de dalt, i disposats a disparar-se. Entre els innumbrables familiars del metge Isern -fins ha arrossegat a l'exili el promès de la germana- hi ha un xicot que sempre sembla que ha de tenir tres

ulls i que té un front de temple que sembla que dintre hi deu cremar una llàntia il·luminant buit. Fa de gatet vora de la Puche semi mascle. El pati francès d'aquesta caserna del Conservatoire s'ha castellanitzat. Hi bramen una gran col·lecció de tenors, barítons i baixos, les musiquetes de les nostres sarsueles. Ara un canta: "Quisiera ser una fiera", una cosa amb música de jota, que no pot ésser sinó espanyol. El dia es doblega com una vaina de plàtan a l'obrir el fruit. El passo amb nervis tirats, i desitjant la solitud, fins a les cinc de la tarda. M'han vingut uns grans desigs de beure'm un litre de vi i d'embriagar-me. Me'n vaig al llit i passo una hora. Són les cinc, i sol començo la meva excursió per llocs de Tolosa. Després del Parc i al llac del jardí de plantes hi ha un passeig, amb una escultura que corporitza un noi arrossegant una boa: el noi té la fisonomia reeixida; però és poc per un centre de passeig. Al final tanca el passeig una font elegíaca: "Le Soir de la Vie", un vell i unes nimfes "modernistes" que li deuen recordar temps passats. La font, en l'embassinat, no té aigua, té un llot molsós d'un verd de rialla que es diria una catifa. Als voltants unes mates de preciosa hi posen el rosat de llurs flors. D'un convent de l'esquerra en surt una monja, una més de les cent variants mongils que té Toulouse. Recordo les moltes botigues d'antiguitats que he vist a Tolosa. En una, així que reventà la guerra, exhumaren uns cromos de Santa Joana amb el poiulu* i escenes napoleòniques i àdhuc poses de l'heroi nacional. Ja no hi són. Recordo també una botiga de dissecar animals. Hi ha un cavall "entero y pronunciado". En una botiga de pintor hi ha la dona més pintada de Toulouse. Serà una mostra del treball de la casa. Les

palmeres del passeig per on he passat són raquíiques, i no he vist roses als rosers que les abracen. Tolosa, país del sol. Ens anem enfonsant en aquelles boirades que duren vuit mesos. Els dos mesos primers que vaig passar a Tolosa mai no vaig veure el sol. Sóc al Pont de Saint Michel, sobre el Garona. Això sí que és bonic. Avui m'hi aturo més que ahir, car avui vaig sol. L'aigua és verdor líquida: el sol surt i s'amaga. Al lluny les torres de l'església dels Jacobins. I penso en la guerra: m'hi fan pensar uns camions militars carregats de farina. Quantes guerres des de la del 1914 que s'havia anunciat com l'última: "lluitem per odi a la guerra, per la fraternitat universal". I des d'aleshores, una guerra en porta una altra: el món és boig i quatre pertorbats el guien, cavalcant damunt del coll de les multituds inconscients. Sabia què feia Alemanya a l'enlairar el Hitler? Boniques voreres del Garona, d'aigua catalana. L'illa on hi ha el parc municipal dels esports és frondosa i plena de bells arbres. Encara hi ha banyistes, que fan exercicis després del bany. L'aigua ja arrossega tardor, i els arbres es disposen a esgrogueir-se. Però encara aixequen copes d'estiu sota el clapament del sol i la gent passa amb uns grans desigs de vida. Passo per un altre pont, perpendicular, i el racó que fa em recorda la resclosa de Sallent i les seves fàbriques. M'enfonso a dintre de Tolosa vella, passo un pont amb un braç riuenc i una aigua palúdica, em topo amb l'església de la "Dalbada", campanar caigut i vitralls en desfeta. Remarco, una vegada més, les velletes de Tolosa. D'on surten tan envellides, tan color d'ala de mosca, amb les seves senalletes i l'imprescindible gosset, el company de tombada? I tota aquesta gent que ocupa els bancs de passeig,

caiguda, tronada? A Tolosa hi ha molta misèria. Els rendistes s'han anat apergaminant a mesura que el franc ha anat perdent valor. Dintre de Tolosa vella, trobo a cada pas la casa amb jardí pletòric d'arbres, on m'hi aturo pensant com em plauria el repòs d'una casa meva amb jardí, però a Catalunya. Arribo a la placeta dels encasernats. Simultàniament hi arriba una bicicleta. Em recordo del tímpan de la Dalbada on uns àngels toquen la trompeta celestialment. És una terra cuita que reproduïx una verge de Frai Angèlic. Tatarí! Trompeta del cel a la terra! "La Dépêche" em diu les noves de la guerra. Varsòvia s'aguanta, desfeta: "fins a la mort". La batalla és diplomàtica i Anglaterra i França estan en mal peu. Al menjador ve la nova que han assassinat el President del Consell de Romania. Fa lluna. Surt i s'amaga entre núvols. Rellegeixo: "Comment l'esperit vient aux garçons", de Jacques Dapoigny, que tant em va plaure la primera vegada que vaig llegir-lo. Em torna a plaure. Dapoigny és amic de Roger de Mouthalin.

Dia 22 de setembre. Ja el sol no surt: es deixa pressentir entre les boires que s'aniran espessint damunt Tolosa, cada dia més. Maseras ha de contestar la carta terrible de la mort del seu fill. Està desfet. Veiem molt sovint el Pérez-Farràs. Està gras a matar. Ai els que s'hi quedaren! Ja va fer bé el meu germà d'escabullir-se tot el possible. Però si malgrat això l'haguessin tocat? Comprenc l'odi del Maseras ara que palpo la bestiesa de la nostra guerra. I que consti que totes són bèsties. No crec pas que Mr. Chamberlain, guardant proporcions, sigui gaire cosa més que el Companys, ara ocult, i fent lluna de mel a la Costa Blava.

Ahir a les nou va parlar Deladier. Em sé de memòria les grans al·locucions. N'havíem patit tantes! La ràdio barcelonina abocava tan sovint les elucubracions del Negrín. Ahir vaig llegir "Catalunya". La fan els del P.S.U.C. Hi ha un dibuix de Bartolí. És interessant per les informacions que porta de Catalunya. Ara -diuen- els diaris són ben fets: castellà magnífic de castellans, car Catalunya ja és espanyola. I cal veure la taifa periodística que hi impera. El més claveguera de la claveguera. L'Amichatis és or al seu costat. He vist que en algun passeig tornen a fer trinxera pels bombardeigs. No tenen idea què és un bombardeig. Déu els conservi les il·lusions que el que fan és una cosa pràctica. Ahir vaig donar la meva sol·licitud i les meves tres fotografies per a inscriure'm entre els "Amics de França". He dinat malíssimament. Tarrades em va a comprar un pa: me l'adoba amb mantega i formatge. Canadell paga una copa de vi blanc al Bar Antoine. Passo la tarda llegint el procés del "Cuisinier de la baronne Dupuytren" de Pierre Bouchardon, que ultra el crim, torna a donar vida a un tipus interessant: el cuiner-poeta que es defensa en vers i que -víctima d'una equivocació judicial- canta i demana en vers diners per l'heroi de la França. També he llegit: "Les Cyprés et les Marbres" de Georges Imann. Surto a voltar: vaig pel cantó del canal, amunt, amunt, plovisqueja. No és pas tan bonic el paisatge com pel cantó del Garona, però hi ha aigua i arbres. Passen soldats. Em fan la mateixa impressió de tristesa que em feien els de Catalunya quan els sentia cantar i anar a la lluita. Quanta joventut sacrificada a la Pàtria! I sóc dels que creuen que la Pàtria existeix. Però, són els polítics, els que es fan la pàtria ells. Aquest Hitler! Aquest

Mussolini fatídics! I ara la U.R.S.S. Un malson! Amb gris damunt de l'espatlla arribo al menjador. Nit. Xafament. Me'n vaig al llit abans de les deu.

Dia 23 de setembre. He dit a Carrion que volia sortir perquè no em fes idèntica la matinada a les altres. Plovisqueja. Surten castellans embanusats*. Hi ha aquell de la F.A.I., operador de cinema, que va filmar totes les catàstrofes barcelonines. El W.C. -sense aigua- de la caserna és un poema. Obert forat a terra amb dues rajoles per a posar els peus, té un tap amb un bastó que puja enlaire. Que tronat el pati que tinc davant. Les parets són grises amb els rivets color de rajola de les finestres i el color de teula de les teulades. Ara aquest cel gris sembla l'autèntica cúpula que li escau. Fins la quietud s'agrisa, aquesta quietud de pati de Castella -no debades hi ha tantes dones Paques-, trencat per redondadas i sagibarbades. Avui -superant-se un baríton enrogallat hi canta "La donna è móvile" i "Els Sirgadors del Volga". Jo el faria sirgar a ell. Han prohibit venir "La Vanguardia", però "La Vanguardia" ve i no s'atreveixen a deixar saber aquesta prohibició. És el quiosquer el que paga els plats trencats, no podent-la vendre. És la política que ens va robar el guany de la guerra i que ha produït el "genio militare" del Caudillo. Maseras -que, per no tenir mirall, s'afaita davant del vidre de la finestra-, em diu que ahir va passar un tren de refugiats que tornava a Espanya, vull suposar que a Espanya. Els que tornen allà no tornen a Catalunya. I que hi tornessin tots els espanyols no em faria pas res. Ara -en el safareig- en bala-dreja un de la faisó més renouera: grans pauses i, quan hom menys

ho pensa, bramul de bou que allarga en trinos esfulladissos, però amb un esfullament gruixut d'escarola. I repeteix el disco. El repeteix, obsessionador, estepari, bramaire. El rendez-vous diari del menjador ha portat avui una novetat: Madame Carrion ha vingut pentinada com la Greta Garbo a l'Anna Karenina. Els plors del no tenir francs s'han estroncat en sentir-se els vaporosos rinxolaments damunt la testa. I per a tot això, em va relatar una novel·la romàntica. Passo la tarda fullejant diccionari. Tarrades m'ha vingut a ensenyar un joc de cartes català del Molner que li editaren a Vitòria. El comerç català moltes vegades és llosc. Agafo l'obra de Jean François (un pseudònim?) "L'affaire Raehm-Hitler" i em passo llegint fins a les onze de la nit, descomptades les dues hores de sopar. Un absolut document de política d'època. En els temps bàrbars un rei, per a pujar, assassinava el seu germà. Ara, per a sostenir-se, n'assassinen un miler o un milió. Som uns salvatges refinats. A Romania han fusellat els assassins de Calinescu al mateix lloc on cometeren l'atemptat i els hi han deixat vint-i-quatre hores. La noia Carrion conta que ahir anà la policia a cercar un alemany del Sane* que s'havia refugiat ací. El tragueren de casa com ho fa la policia d'arreu del món, en iroqués (i que perdonin els iroquesos!) i el portaren a un camp de concentració. Si era alemany i havia fugit d'Alemanya bé és que és contrari als procediments de Hitler. Aquest l'ha declarat sense pàtria. Ací l'adopten a cops de crossa i el porten al front. Pobres apàtrides! És tot fosc. Lluna a fora.

Dia 24 de setembre, 1939, diumenge, festa de la Mare de Déu de les Mercès. Festa Major de Barcelona. Enguany no hi mancaran ni

processons ni propaganda religiosa. És el sant de la meva germana Mercès. He pensat en ella en aixecar-me i li desitjo un dia feliç i per molts anys, diferent però d'aquests, que són de prova. En els jardins de Tolosa també hi floreix aquella floreta blava dita: "Mantell de la Mare de Déu de les Mercès". També hi ha dàlies bajoques i margarides grogues. Els clavells dels testos que veig pel pati es van passant. Segueixen els dies grisos. És probable que el d'avui com el d'ahir, s'aixequi un xic cap al llostrejar per a deixar veure algun estel i la porcellana del quart creixent de lluna. La defensa passiva de Tolosa ha deixat pujar un xic els llums, però volen a les onze, obscuretat absoluta. Els avions deuran venir -si vénen- d'onze per amunt. Tenen una idea dels bombardejaments! Uns deien: "en oir-los venir tocaran sirenes i els avions, en veure's descoberts, fugiran a tota pressa". Quin optimisme! Ens han donat dinar de festa major de mitja categoria. Un plat de musclos fets pel Domingo, ex-alcalde d'Hospitalet, m'han recordat la Barceloneta. Diccionari a casa i tarda de diumenge plena de grisos. Ve Roger amb un mariner cors. És bru, simpàtic, i te molta cura dels seus cabells ondats. Ha escrit les seves memòries. Avui Roger surt de Tolosa i el mariner no té on anar a dormir. Els altres dies dorm amb Roger. Han quedat que avui dormiria amb Tarrades. Comiat, i li deixo el llibre de Roehm Hitler. Surto sense saber l'hora que és. Porto les sabates noves. En passar per davant del Bar Antoine veig que són les sis. Una hora de passeig amb unes sabates que em fan mal? Boulevard avall trobo el Cendra. No s'ha pogut quedar a Perpinyà, que és ple de refugiats i la policia els caça. On anirà? Hem trobat Peypoc. I hem anat a cercar allotjament per a

ell. De moment s'està a casa d'un refugiat que ja ha posat menjador i que demà li cercarà cambra. La nit d'avui la passarà a un hotel del boulevard del pont. L'hem acompanyat fins a l'estació on cerca els atuells d'afaitar. Fa una magnífica nit de lluna. Passem pel Canal i el deixem a l'hotel. Amb Maseras reprenem Boulevard amunt i cap a casa. Els diaris mostren una completa indecisió amb referència a les conseqüències diplomàtiques de les negociacions de guerra. Les meditacions es perden dintre la molta lluna que engoleixo. Hi fan la taca negra de la mosca dintre d'un pot de llet. A dormir.

Dia 25 de setembre. Clareja i esguardo com clareja de des del llit. Ens ha de venir a picar la porta Canadell. Una pedra a la finestra em desvetlla. L'ha tirada Tarrades i s'ha fet invisible. Em vesteixo, però, i surto. Resulta que la pedra era la crida que esperàvem. Anem al mercat de verdura. Tolosa matinal amb un sol galler; tot quiquiriqueja i fins nosaltres. Caminem enriolats, i oblidant l'exili. Parades a mig fer. Resulta que no hi ha mercat. Però volem esmorzar. No sé qui té la idea de fer-nos entrar a un restaurant on ens fan una truita amb patates, pa i vi, i ens cobren 30 francs: set per barba. El fet d'haver comprat Canadell i Tarrades unes costelles fa que decidim dinar a casa. Comprem patates, albergínies, tomàtecs, enciam, pebrots, i unes peres magnífiques. La cambra desapareix davant meu, i només veig verds, vermells, morats, tots els vegetals en barreja i llisquents d'oli. Ha vingut Cendra, Carrion, però el matí -ben decorat de sol- és atomatecat i alberginiat. La gana s'insinua amb una flor de rave a la boca. La truita amb patates del matí

no pesa. Ni unes flors que tinc a la cambra prenen relleu. Avui el dia és una amanida. El roig d'unes costelles ubèrrimes el roseraran. Carrion m'ha llegit el que ha fet d'"El Misteri de Santa Eròfila" i està bé. Passa, perquè galopa damunt la impressió de la llegida la flaire dels tomàtecs d'una gran picada de julivert i alls. Al bar, on ens hem menjat la truita, ens hem esbravat amb la mestressa. Ací estan molt segurs d'en Franco i aquest els hi fregirà*. "Què podíem fer, nosaltres?" "Érem neutrals". Sí, però Itàlia i Alemanya no n'eren. Cal veure la premsa que té Hitler a Espanya. I ens diuen que han aparegut uns cartells als pobles de Catalunya que diuen: "Gibraltar". Què se'ns en fot als catalans de Gibraltar i d'Espanya! Si no fos que, malauradament per a nosaltres, hi estem enganxats! Dinar d'avui. Costelles amb samfaina; patates fregides, sol tolosí. Demà veurem. Mentrestant a les línies de foc van caient homes! M'han enganyat els ulls! A mig menjar estic típ. Feien més bonic els vegetals cuits que a la boca. El vi és bo, però la delícia és una pera que m'ha recordat una pera que havia menjat a París i que he retret moltes vegades. M'estiro damunt del llit. Entra Maseras i es posa a llegir. Després ve Cendra i em desvetlla. Són les 4 1/4 i vol que l'acompanyem a cercar una cambra. En veiem una de rònega: flaira a xinxa. La vella no es pot moure. Correm Tolosa i en trobem una vora de la Plaça de l'Esquirol. Cendra la lloga. Viu també a la casa un xicot de Manresa que és mecànic. Acompanyo Cendra a l'estació a cercar l'equipatge. Maseras se'n va a can Trentin. Passem pel carrer de meuques que recorda el de "Mayo"*. Des del carrer mostren els llits. Llest tot, Cendra pren un taxi i jo me'n vaig a peu cap a casa. Sortiré a comprar el

diari i m'encauaré novament per a no sortir. Els passadissos són plens de canalla, i fa calor. Tinc les portes obertes. Ve una nit de llana dolça.

Dia 26 de setembre. El sol toca al dibuix de Desnoyers. Són les 7 1/2. El dia riu magnífic: un aire fresquet el sega una mica, però és un dia de camp de blat ros. Sortida a fer-se un retrat per a la documentació que ens han de donar a la prefectura de policia. El primer que em fan, l'esguerren. A l'hora del dinar el germà de Capdevila ens assabenta d'una carta que ha rebut dels que han portat a veremar. 5 francs cada dia, malmenjats, i no els deixen ni anar al cafè ni comunicar-se amb els del poble. Democràcia! Tarda interrompuda. Han donat acomiadaments al menjador i tothom em ve a contar la seva tragèdia, que, autènticament, és tragèdia. Surto a les sis amb Lluelles i Cendra. Una volta i diari. Sembla que Alemanya es prepara a reventar per Suïssa i Holanda. Nit amb lluna entelada: emboirament de cristall* de cornucòpia vella. Recordo l'anècdota que em va contar Cendra el dia que el vaig anar a acompanyar a l'estació. A París, la Guàrdia de Defensa activa fa ressonar el xiulet per avisar a un d'un sisè pis que es veu llum per la seva finestra. Després de molts xiulets surt l'interxiulat. El policia li crida per la claror que deixa passar el seu finestrot de mansarda, li recorda els avions de bombardeig. "Posa un paper blau als vidres!". L'altre li contesta: "Dit on, per què no fas posar un paper blau a la cara de la lluna?". Roure i Torent ens ha portat "Catalunya" de Buenos Aires. Hi ha un article que prima el Bransuela i que es veu d'una hora lluny que és del Capdevila-Bransuela. Quan

Bransuela actua sol parla dels 500.000 volums de llibres cremats. A la revista hi col.laboren afamats els Joan Oliver, el Benguerel, el Trabat, la Murià, el Jordana, etc.; tota la llopada de Rossy. Les nostres glòries! Fins han enviat cartes nomenant tots els de la "Institució de les Lletres Catalanes" i dient que tots són a Rossy. El que vol dir que els francs han d'ésser per a ells. Pobres. Fa dos mesos que sóc Tolosa!

Dia 27 de setembre. Ja hem tornat al gris. La tardor va incubant-se darrera d'aquesta boira. Poc a poc el matí s'estitlla i torna sortir el sol. Matí amb Carrion, Lluelles, Maseras, Cendra. A l'hora de dinar surto a parlar -no sé per què- de l'Angel Pons i Guitart. "És mort", em diu el germà de Capdevila. Pobre Angel Pons! Em diu que fou ferit a la Seu d'Urgell i que morí de la ferida. Jo que sé tant la seva vida! La mort li haurà estat un deslliurament. Casat a Terrassa, pres d'aquell ambient: què havia de fer? En aquest cas la guerra haurà servit de magnífic desenllaç. Jo vaig ésser covard no deixant-me fusellar. Covard? No he temut la mort, i no la temo. Vaig fugir perquè sí, sense fugir: vaig caminar endavant, i em trobo a França altra vegada sense por als bombardeigs, que poden venir, i sense il.lusions d'allargar aquesta bestiesa que és la vida. De part del Dr. Soula, he fet saber a Tarrades que no el treuran, pot seguir ací als Pompiers, fins que això s'acabi. I torno a pensar en l'Angel Pons, i en Berga, i en la nostra coneixença. "Adéu", no crec que em puguis oir, però "adéu". Deixo consignat que la teva mort m'ha "satisfet". Moltes vegades havia pensat: ¿Què farà l'Angel Pons?" Morir és un final... i, en el teu cas, vingut ben a temps, com

en el cas d'en Vilaró. Quan llegeixo que han fusellat Roig i Pruna, ¿què no haurien fet amb Vilaró? I a tu, Angel Pons, què t'havia de portar més la vida? Presoner! Lluís Capdevila -també ho he sabut avui- et va servir de padrí de nocces. Feres bé de no venir-me a cercar a mi. Ai els diarismes de poble! Com em recordo i recordo "La Verdad", "La Lucha". El dia s'ha anat animant i s'ha rabejat amb el sol com una amanida amb l'oli que li cau damunt. A fi de tarda passeig amb Cendra pels Jacobins i fins al Pont Saint Michel. En el parc dels Esports, encara hi ha banyistes. N'hem vist també arran del Garona. Eren dos xicots que es veu que no sabien nedar gaire i que no s'atrevien a llançar-se mentre nosaltres els esguardàvem. Al vespre, amb Maseras, hem vist Saint Sernin vestit de lluna.

Dia 28 setembre 1939. Matí insípid com la llum del dia, una llum equivalent a l'àpit. Ve tothom que ve sempre -aquest tothom és el meu món català a Tolosa-, i no faig res: ni pensar en la guerra. Dia insípid com aquell paper de melindro que comprava a cal "Quim Serra" i em menjava quan era infant. Notes del dia: la Dama Balkànica: té uns fills que vesteixen com els diables de la Patum, amb referència a coloraines; migs nusos, fins una noia d'uns deu anys, la fa ensenyar tota l'espatlla amb un tira al pit. Després li posa pantalons, després una mena de geccs amb molta cordonada. Ella, que té perfil d'ocell, es vesteix amb bruses de coloraina besarabiesca* i amb jerseis de Bucarest. És l'esposa del metge-anèmona: una magnífica parella amb tanys dignes d'ells. Els Periodistes: el més "nacional" és un tal Quilez que crec que és una glòria del periodisme. Té cara de

venedor de xufles i tramussets. Els catalans: Pasarell (suau!)*, l'Angel Ferran i el Vilà no actuen tant de bolet de bou com l'altre -ex "Vanguardia", fan de llanegues. Un fet: Esteller, que treballa de barber uns dies, ha vingut dos minuts tard a la taula, quan encara no havien començat a servir. Li ha calgut anar a demanar permís a la Torres Baldó i aquesta l'ha castigat deixant-lo sense sopar. Si això no fa pujar el color a la cara! Passeig amb Lluelles i Cendra. He comprat paper i unes lligacames. Roïneja.

Dia 29 de setembre. M'ha calgut aixecar-me de nit. Plovia. He estat llarga estona despert esguardant retallar-se en la nit les parets grises del pati. Fan cossos d'edifici que entren i surten com els d'una fàbrica. He pensat en reconstruir: "Fum sobre el teulat". Crec perdut l'original, però ja no el reconstruiré com era. Passa bona part del matí posant en net el primer acte de "El Misteri de Santa Eròfila" que he fet col.laborant amb en Carrion. Carrion és hàbil per a troballes escèniques, però té el diàleg completament arranat. D'un argument que jo vaig donar, n'ha sabut treure força partit escènic. L'obra és pintoresca. Un dia més: insignificant com un conillet que es fica al cau darrera d'altres conillets per un no caçador. És Sant Miquel, festa major de la Barceloneta. Recordo que fa anys que va morir la meva mare. El Cendra -és el seu Sant- ha rebut una carta que talment sembla que hagi estat oberta. Deia l'envelop: "Monsieur Ramon Vinyes Pour 'Michel'". Haurà cridat l'atenció a la mala sang bransuelera? Catalunya en petit d'aquesta residència i no ens podem resistir l'un a l'altre. Món. Fa un vent fredíssim. A casa.

Dia 30 de setembre. Escric una carta als de Barcelona. Cendra mirarà que arribi a les seves mans. Sabran noves meves. Res, avui. Em recordo que una o dues vegades, quan era petit, havia escanyat sargantanes en lligar-los-hi un fil al coll per a fer-les seguir. En morir, feien una petita ganyota. Aquests dies d'exili, sembla que em deixin tots a les mans una petita ganyota de sargantana. Res, avui. Pluja. He pogut veure com els "refugis" s'omplien d'aigua. I malparlàvem dels barrips-barraps que eren a casa! Ací no saben què fan. Si bombardegen, ¿qui es ficarà en aquestes trinxeres, que s'ompliran d'aigua i fang amb les pluges de l'hivern? I són els únics refugis que hi ha a tota la ciutat. Què passarà? Ve l'ofensiva de la pau. La diplomàcia treballa desesperadament. Es diu que hi ha barcos que sortiran fent via transatlàntica. M'embarcaré? Estic indecís. Em fa l'afecte que si vaig a Amèrica no en tornaré mai més. Passo uns dies amb molt poques ganes de dir res a ningú. Em passaria el dia sol. Però ve Cendra i m'ocupa tot el dia la cambra. Sort que jo treballo, i callo. Quina poca necessitat tenen de la vida interior. Pati castellà, amb canalla castellana de carretera idem. Personatges de Criolla i rebrecs de teatre: l'aviador que va anar amb pistola i després fou operador de la F.A.I., i personatge. Callo, i em sembla que em b*.

Dia 1 d'octubre de 1939, diumenge. Fa sol i ha minvat un xic el fred que feia ahir. Les avingudes eren ja encatifades de fulles seques. Dia repuntat. Dinar amb "paelleta" i pollastre. Bar André i noves de ràdio. Segueix l'"Ofensiva de la pau". Un murcià que ve a enrolar catalans per les veremes de Carcassona. Tarda sola.

Volta i un bon "croissant calent". Auguri i determinació. Sopar infecte, amb patates crues: ens cobren el bon dinar. Passeig sol. Inauguració de la temporada de tardor: Focs d'artifici amb tres rodes combinades: apotesosi del soldat conegut. Plovisqueja. Hi ha núvols negres inflats de lluna. Veig des del llit, i per la finestra, la lluna pujar lenta: barca blanca en mar d'icebergs negres.

Dia 2 d'octubre. El Tarrades està malalt i esgarrifat de por. Cal veure'l quan li toca un aire. Oposa a la mort una muralla punxaguda d'esgarrifances. El vaig a veure. Al matí, Maseras i jo, anem poèticament a buidar les nostres gibrelletes a una "bassa" de forçats. Tolosa, en higiene, està encara en el temps dels albigesos, no té cloaques i els fideus, sobrers de les cases, corren pels reguerols dels carrers. També hi ha una abundor de rates que enamora. Matí hi ha hagut que n'he trobat cinc o sis de rebentades en el camí que faig. Cendra dorm (cambra de 150 francs) amb una nodrida col·lecció de xinxes. Passa el matí. Torno d'un dinar a base d'una salsitxa portador d'una olla d'estany plena de sopa pel Tarrades i d'una tassa amb patates fredes, pa i raïm. El cabell em ve fins als ulls. L'Esteller em va tallar el cabell amb una gran tarrufera davant. El tinc ressequíssim i desgreixat. El vent me'l porta als ulls i no puc apartar-me'l, pel paquet que porto a la mà. Amb aquesta tofa esbulledissa de cabell davant semblo la filla de l'Apa, una noia que fa d'original i que és bonica, però que ben mirada té moltes coses de les caricatures que dibuixava el seu pare. Ha passat altíssim sota el cel gris plomós un avió també plomós gris. Feia

un gran soroll. M'ha fet alçar els ulls i pensar en Barcelona. Demà hauré de mirar d'escriure a la Maria. No sé l'hora que és. Surto a l'atzar i em topo amb Roger. Retorno amb ell a la cambra per a donar-li l'exemplar de "Le Legataire Universel" que em va deixar. El mariner li ha escrit dient-li que se li ha mort la filla. Una altra vegada l'anà a cercar dient-li que la dona li era infidel i que l'havia morta. Tot mentida. Això va acompanyat de demanadissa de francs. Ara li ha deixat unes sabates i un pullover. Ai, sí! Divendres radiofonen: "Les Tenailles" de Paul Hervien. Noves? Som encara entre diplomàtics. Els alemanys porten sempre més avions que els aliats.

Dia 3 d'octubre. Dia equivalent a l'escombrada diària de la cambra; pols, un xic de borra. Esguardant el racó on s'arreplega l'escombrat, i entre la brossa idèntica dels altres dies, hi empolso la nota de tota aquesta canalla de pati castellà que és el nostre que ja l'han convertit en pati de Múrcia. Arreplego només la visió d'un tros de carrer fosc amb una petita bombeta blava a mig aire, i un gran estel d'un blau opolat* al cel, llunyà entre una mena de boirina negrosa que no arriba a ésser núvol.

Dia 4 d'octubre. Copio els versos "París. Finestra" i els dono a J. Roure-Torrent perquè els transmeti a "Catalunya" de Buenos Aires. La resta del dia insignificant. He menjat figues. Ahir també en vaig menjar i vaig amanir-les amb una copeta d'anís Maria Brizart. Han passat uns paperets acomiadant la gent del menjador. El 15 s'hauran de comprar uns tiquets setmanals i

pagar-los a la bestreta. També he escrit dues notes (Talaia) per a la mateixa revista. Ha fet bon dia.

Dia 5 d'octubre. Dia de plovineig començat amb un sol que ja plovinejava el seu groc. Apunto el nom dels que no ens hem ni apropiat. Això passa a l'exili. Oh Fraternitat Humana!, amb majúscules. L'Oriol Anguera, jo el vaig evitar pensant que era el Nicol. El Petit, tot ple de grec i dringuejant traduccions de la Bernat Metge. El Galí, amb una mà esmossada i una grogor de tant empassar-se pronoms i verbs. Em refereixo als catalans. Amb els raves de Castella jo no hi he volgut saber res, ni de prop. El Bellido -cap de senadrí- és canamós com la seva barba, Ai la Tebaida*, com devia ésser alegre, abans d'anar-hi els Patriarques ermitants! Plovisqueja encara.

Dia 6 d'octubre. Avui fa anys! No m'he mogut de la cambra en tot el dia, sinó a les hores d'anar al menjador. Pesa damunt de tots els afectats l'acomiadament que els han donat pel dia quinze. He escrit i tirat la carta de la Maria. També m'he desdejunat amb figues. Penso que els de casa meva tal vegada mengen pitjor que jo. A la nit el fred ha tornat prendre cos. He creuat l'obscuritat molla, ploguda de Tolosa, amb les mans a la butxaca i una bufanda que m'ha deixat Maseras. Canadell i un dels Vidals se'n van a París.

Dia 7 d'octubre. Intermitències de sol i núvols. Matí quadriculat com a punt per a fer-ne un ocell de paper. Noves que Benet ha portat de París: amnistia per la festa de la raça. Acord amb

Cambó per a una monarquia amb la Constitució del 29. Plebiscit, i Autonomia. Me les dóna Madame Carrion. Un cotxe de morts molt decorat, amb un cotxer estil ninot de la "Michelin". No pot ésser sinó un cotxer de cotxe de morts francès. Una noia que s'espera en una cantonada i fuma. Espera un militar cabells blancs. Enganxada pel braç i via avant. Navarro Costabella i esposa. L'esposa fa bonic i porta un lleuger perfum de cabell negre. Navarro Costabella pateix del cor. Sé que Monsieur Antoine es baralla amb Tarrades dintre del Bar. Un Bar-Taverna, perquè aquest és el cognom de M. Antoine. Ve Benet i confirma les impressions, però disminuint-les. Francès rumia suïcidis que ritmin amb la seva literatura. Em diu que vol anar a la Guinea. A Maseras li va contar que al camp ja tenia un mocador lligat al braç i la gilette a punt. Va pensar en els seus fills! Tragi-comèdia i comèdia-tràgico! Somicó del cel. Em poso bufanda i impermeable. Bars gairebé deserts. Tangos que ressonen en el buit, tangos radiats. Els records els ballen. Algun soldat. Fosca relliscosa de mullena. Treballo en l'episodi del "Misteri de Santa Eròfila", final de l'acte II. Hi ha estels. He obert les ventolles* de les dues finestres. La falguereta regada deu tenir fred.

Dia 8 d'octubre de 1939, diumenge. Ahir -així ho crec-, les figues em van fer mal, però avui hi torno a esmorzar. Ve Cendra a callar a la meva cambra i ve Tarrades a demanar-me un franc. Sol femella; porta a la cara un vel gris i esguarda el món coquetejant. Els castellans omplen el pati de "Rocío" i "Maria de la O". Són els generals de la nostra passada guerra. Passeig

al sol. Gent que el pren, abrigadets en or calent. La plaça de Wilson, plena. Visita a l'estàtua d'Ephraïm Mikhaïl. Té el cap com el d'en Tarrades. La humitat li ha posat cabells de molisa. Dinar i cafè al Bar André. El Peypoc canta el "Vals de les Oles". Conversa política. Giravolt de 3 1/2; molts francesos mudats i moltes bicicletes, malgrat ésser diumenge. Un soldat en moto porta darrera una noia que toca el vent amb ros de cabellera. Gossos de tota mena. Quants gossos hi haurà a Tolosa? I a París? I en tot França. No tenen fills però crien gos: civilitzats tanmateix. Port de tarda a la caserna. Sol! A davallada de dia, passeig. Gent i més gent: molts soldats. Exhibició capellística: les dones arboren els capells més fantàstics. Se'n veuen moltes que caminen desitjant no arrugar el vestit i amb sabates que els fan mal. Vol per Sant Cerni. L'església és un budell. Les arcades són feixugues; l'arc damunt d'Arc. Adoració a la capella. Una bona relíquia. Un ciri flamejant ha degotat; un altre està a les acaballes. Sortida. Les flors dels parterres del voltant de l'església senten l'octubre. Dàlies i crisantems. Tolosa amb els seus 300.000 habitants no té un teatre. França és París, amb el món al voltant. On va la gent els diumenges? Enlloc. I pensar en els nostres amateurs! Hi ha pocs cinemes i fan poques pel·lícules que valguin la pena. Aquells programes de Barcelona. Res de nou a "La Dépêche". Vol fins als jardins de Clemencia Isaura. En el quiosc no hi ha música, però un músic hi afina l'instrument. Vaig a sopar. Ja és fosc. Quan sortim plovineja. Deixo Maseras en la seva feina de cada nit en els baixos del bulevard i jo segueixo cap a casa. Em poso a llegir: "Un roi, deux dames, un valet" de François Porché. A fora molt temps tapat.

Dia 9 d'octubre. Vaig ratllat el dia -un dia bonic-, faré arribar la ratlla fins a la nit. Se m'ha ficat al cap que he d'anar al quiosc. Però al migdia surt un altre afany: menjar-me un parell d'ous ferrats amb patates fregides. Ha vingut la idea després d'un dinar dolent. Hem de sopar junts Canadell, Tarrades i jo. S'arrossega una tarda llangorosa. Cendra ve a fer exercicis i m'empipa car vull acabar el II del "Misteri de Santa Eròfila". "Sortim?". "No" -replico. Hem de fer uns ous ferrats. A dos quarts de vuit tocats em ve el Tarrades a dir-me que se n'havia oblidat i que ara els farà. M'empipo i marxo. Vaig al restaurant on va el Cendra, restaurant d'un refugiat, i m'hi menjo el parell d'ous ferrats i les patates fregides, per cert molt bones. Després emprenc el camí vers el quiosc. Joc de "balotte". Tinc dues "balottes" a la boca per cantar. Faig cantar la d'un company; l'altra no arriba a la cantera. La combinació, però, és nova. Tinc també un trumfo a la mà. Retorn a casa on trobo Maseras. Em diu que Tarrades i Canadell ja eren als Étudiants i que Canadell ha fet tornar el Tarrades. Resultat que Canadell és el culpable i Tarrades, el pobre, s'ha quedat sense sopar. La culpa és meva d'agafar franquesa amb el primer que es presenta. Qui és aquest Canadell, per mi? Un politiquet de centre d'Hospital i un que cobra 1.000 francs del S.E.R.E. Al restaurant del català refugiat, aquell Aldaz, infecte i sospitós, sopa amb un tovalló lligat al coll, com un marrec que mengi xocolata. Un pobre imbecil lerruxero, i sigui brut.

Dia 10 d'octubre de 1939. Dia magnífic. Tolosa no té pas aspecte de guerra. Em ve a cercar Cendra i anem a passejar pels parcs

tolosins. Escultures carregades de símbols i dones nues, però devoció pels escultors: abunden els seus produïts*. Bonics arbres. Decoratives sanefes. En una gàbia un goëland amb una ala trencada, i no del vent: de les reixes de la gàbia. Tòrtora que em fan recordar la tòrtora de Berga, tants anys engabiada a casa. Anem a dinar al Bar del Refugiat. Hi dina Serra Hunter, la seva dona i el seu noi. El noi és el predilecte. Bon dinar: entreteniments, arròs, fricandó, un flam i cafè i copa. Dinar entre francesos. Un -amb veu alta perquè ho sentíssim- confessava l'amor pels espanyols. Un altre -veu baixa-, em sembla que hi arrufava el nas. És probable que jo també arrufés el nas amb molts francesos. El que he estimat sempre és França i els seus fills que en són producte autèntic. Un Saint Saëns, per exemple, és una meravella. Recordo també el Doctor Levy i a Claude Simon, i a Mme. Prayer. No dic res del Doctor Soula al qual els catalans hauríem d'aixecar un monument. És que jo podria estimar una Catalunya de catalans com molts dels que em rodegen? Anada a casa, amb Cendra, i jo m'estiro al llit, mentre ell fa una carta al Ministeri d'Afers Estrangers. Sortida alta vegada a passejar. Hem passat pel pont de ferro. Les finestres que jo veig sense llampaments de sol, ficades dintre de l'aigua i hi enfonsen sis torxes d'or, un or roent que no s'ofega. Núvols ben retallats. Aigua apacible* en tot el seu resclosament. Després del pont dels catalans, el Garona torna a córrer lliure. Sopar sense gana, i no menjant, i llit. Estómac descompost.

Dia 11 d'octubre. Tinc el coll engargussat. Passo un dia àcid. No ens entenem* amb Carrion, pel segon episodi de l'acte II de

"El Misteri de Santa Eròfila". Fa un xic de fred i el dia és assolellat. Al matí donem un vol amb Cendra i Maseras, abans d'anar a dinar. Abans d'anar a sopar una altra volta amb els mateixos. La situació s'enlenteix. A l'Esteller li ve la dona. Ho sap per paquets que ella li envia. També em diuen que ha arribat Folc i Capdevila. Va passar el Pirineu una nit de tempestat. Té un fill al Menjador. El dia m'ha badallat a la cara.

Dia 12 d'octubre. Festa de la raça. A mi no em fa pas pessigolles aquesta festa. Veurem com serà l'amnistia que deien que Franco donarà avui. Tarrades ha rebut carta de Candelera. Hi ha vapors per a marxar, però cal anar a Nova York i de Nova York a Colòmbia. També es pot fer una combinació anant a Santo Domingo. Sembla que la República obrirà les portes als refugiats espanyols. No tinc cap ganes d'anar-me'n. Erro? Qui sap. Però consti que mentre Tarrades m'anava oferint possibilitats, el cor em deia: no, no. I cal recordar que sempre que he desobeït la veu interior, m'ha esdevingut una catàstrofe. Llegeixo: "A.O.F." de Paul Morand, un viatge de París a Tombuctú. És molt esquemàtic. Gairebé no en queda res. Cita molts llibres de viatge. L'obra vol ésser una cosa directa, però es veu construïda. Després de dinar hem de parlar altra vegada amb el Tarrades del viatge. Ara el criden del Bar i li donen una altra carta. És una carta de Candelera que li diu que ens paguen el viatge per "Santo Domingo". El vapor marxa el dia 25. Els quàquers, combinats amb el Comitè Anglès faran l'afer. Hem posat un telegrama a Candelera dient que anem a Santo Domingo. Què passarà? A la tarda, junta

amb el Torres, Bransuela, Domingo i Francès. Es tracta de contestar la carta de Pi i Sunyer, dirigida a mi. Tosso molt i tinc maldecap. Sembla que jo em podria quedar a Tolosa per temps indeterminat. Veurem què passa amb el projecte d'anar a Amèrica. De Santo Domingo, si em convenia, podria passa a Colòmbia. Els dic que contestin ells la carta: són coses del menjador. Aviso que no aniré a sopar. Tarrades em portarà una tassa de llet amb rom, i suaré ficat al llit. Demà he d'anar a l'Hospital de "La Grave" a tornar-me fer una inspecció. És probable que m'apliquin els raigs X. Plou. Tarrades se m'ha emportat l'impermeable. Em ficaré aviat al llit. Sento la pluja com bat fora de la finestra. Cap nova de l'amnistia de la festa de la raça.

Dia 13 d'octubre de 1939. He suat a la nit. Ve Carrion a cercar-me per anar a "La Grave". En passar pel pont nou (que és el pont vell), hem vist una ratlla de muntanyes a l'horitzó. Els Pirineus! La calitja del riu gairebé no els deixa veure mai. Franco encara no s'ha pogut empenyorar les nostres muntanyes: són on eren. I en aquestes muntanyes s'hi parla català. Són blaves. S'hi veuen algunes clapes de neu. "Aquestes muntanyes que tan altes són". Recitem la "Glosa" de Maragall. A "La Grave" trobo Saint Saëns. S'esperava dibuixant. Tots estan bé a casa seva. Ens esperem una hora i mitja i, per fi, surt l'Isern. Em fa passar. Ensenyo el membre adolorit davant d'un pilot de dones i de metges. Em fan fer la papereta d'entrada a l'establiment. A la tarda l'he d'anar a fer signar a la secció d'higiene de la policia. Retornem als Menjadors i altra vegada veiem els Pirineus. Dia 13, divendres, dia després de l'anunciat per

l'amnistia. Què passarà? Carta de Candelera. Tot està al punt per si podem marxar. Entre el S.E.R.E. i els anglesos ens paguen el viatge íntegre. A la tarda Carrion m'acompanya a Higiene. Em pregunten si sóc refugiat, dic que sí, i em fan de resposta definitiva que els refugiats no som admesos als hospitals francesos. Visca la França! Retorn als Pompiers: llegeixo versos de Paul Fort, Samain i Bataille. A les sis escolto ràdio: toquen balalaiques russes. Crec que és una estació del Luxemburg. Sopar. Acompanyament a Carrion. Adoració nocturna a tot ple. No adoro, en tinc prou amb posar damunt la mà damunt d'una relíquia. Fa una nit tebiona: només el vent porta tardor. Els passeigs de Tolosa ja són plens de fulles seques.

Dia 14 d'octubre, dissabte. Dia entre parlaments de ràdio, insignificants. Fa un sol que sembla que surti d'una escola de Maristes. Poso en net l'acte I del "Misteri de Santa Eròfila". Al costat de la nostra cambra hi han instal·lat la vídua del Capità Sediles. Sé que és un màrtir de la causa, però no sé res més. Els militars màrtirs m'emocionen molt poc. El que recordo és Coll, el tanquista. I els altres herois que ja no tenen nom ni vídua ben allotjada a Tolosa. Arribo al vespre: el dari em porta la primera emoció: l'enfonsament del "Royal Oak", gran cuirassat de la marina anglesa, amb 1.000 homes a bord. Diuen que els anglesos han enfonsat 3 submarins. Tenim molts greuges contra les democràcies, però ai!, malgrat tot, les democràcies. Sopar al restaurant del refugiat. Ens conta plats fantàstics: caps de personatges tallats en blocs de gel; pollastres amb escenografia. Sopem Cendra, Tarrades, Canadell i jo. Hi ha els obrers que al

dematí protestaven contra els impostos i contra l'excés d'hores de treball. Passeig. El carrer és fosc. Faig els quatre cantons, car s'ha d'anar palpant. Palpa, palpa. 4. Conec, però, el camí. Bars deserts. Abundors de meuques. L'ombra les cria. Soldats que entren a un cabaret. El més decidit els crida. Viens. I entra. Llit i un xic de calor. El vi del sopar?

Dia 15 d'octubre de 1939. Cendra que em ve a veure, em recorda que avui és diumenge i que és dia de canviar un xic d'habituds. Ell inaugura el nostre menjador. Sortim a quarts de dotze i anem a prendre el sol. Fa un bon dia. un tomb per la rue d'Alsace i cap a la Maison des Étudiants. Dinar amb oca i arròs, un arròs cru i un os d'oca. Retorn a casa i propòsit d'anar-me'n a dormir. Però un grup, el Canadell i uns altres em fan entrar al bar Antoine. Ve Lluelles i el convido a un Armanyac. Jo prenc un bol de llet freda amb el conyac dintre. És deliciós. Després en prenc una altra copa. Ja així disposat decidim amb Lluelles anar a passejar. El diumenge a Tolosa pren un to de gent provincial engalada que enamora. Surten els barrets més fantàstics. L'amiga de la Georgette en porta un de cucurutxo. Veiem un capellà i les seves barbes enterc dalt d'una bicicleta. Hi ha tardorals que mostren unes cuixes assaionades* que es mouen al compàs dels pedals. Tombant, tombant anem a raure al Pont de Saint Michel i entrem al Parc dels Esports Municipals que jo encara no conec. Veig anunciat un "Teatre de la Natura", però no veig el teatre. Molts castanyers. I una recolzada de riu verdíssim amb els seus imprescindibles i nombrosos pescadors de canya. Una vídua -di- verses canyes i un dol sol i destenyit, pesca que pesca. N'hi ha

que pesquen des de dalt dels ponts. La piscina és tancada. Amb alguna cosa s'ha de conèixer que estem en guerra. Ho recorden també els molts militars que van en auto. Passeig al llarg del pont de Sant Michel i pujada pel passeig lateral que va al Pont Nou. Camp d'assaig de futbol. Un vell entrenador, amb unes mitges molt virolades, adestra* els seus "poulains", a toc de pito. Un xic grotesc. La tardor s'engarrista per les branques. Les fulles tenen un cremat melós. No se'n veu cap com aquelles recremades de casa nostra. Hem comprat cacauets. Fa temps que no n'havia menjat. Després, arran del Pont Nou, hem cercat un bar discret i hem fet dues cerveses. La tarda ha anat passant manyaga. Una dona grossa vestida de negre i amb un mocador verd al coll parla català a un jove i a la mainada. Segurament una refugiada d'altres repressions que s'ha quedat a Tolosa. Molts gossos. Moltes vegades no se sap si és el francès el que treu el gos a passejar o si és el gos que treu el francès. Passeig pels carrers vells. Arribem a Saint Etienne. Anem a tafanejar per l'església però ens diu un home amb una casqueta: "On va a fermer". És un cavaller cobert davant de Déu. Qui li ha donat el permís. La República i la Religió ha acceptat la nova Ordre? Lluelles es creia a l'altra part de Tolosa i es troba vora la Plaça Dupuy. Retornem a casa. Jo em quedo un moment reposant a l'ombra i esguardant els escurrunyats* clavells que ens ha donat Georgette. Un horticultor, davant nostre i amb paraula de que ens en dónes, ha portat set o vuit feixos de clavells. Georgette tria els pitjors i ens en fa ofrena. Ara el comerç de flors va malament. D'ací n'enviaven moltes a Estrasburg i altres llocs d'Alemanya. Altra tomb recordem un restaurant que hem vist on s'avisaven

especialitats del xef. Hauriem tingut desig de sopar-hi. També veiem en el Boulevard un altre restaurant que avisa: "Cuisine bourgeoise". "La Mere Jean". A la porta hi ha un gos fantàstic: sembla un marrà vellíssim de tanta llana i molsudesa. El menjador té per decoració uns plafons vermells amb uns ninots-esquelets blancs: una bartolinada sense Bartolí. Després de tant passar per restaurants arribem al nostre on ens donen una sopa de fideus i un remenat d'ouets amb tot el que han pogut a dintre: fins les olives que han sobrat de dinar. En sortir, plou. És fosc. Deixo el Maseras i la família Carrion i me'n vaig de pressa a casa. No vull engreixar el catarro que tinc. Em trec i estenc la roba molla i em fico al llit...

Dia 16 d'octubre. Al matí: còpia "Santa Eròfila". A la tarda: lectura de "Les Maîtres" de Georges Duhamel. Ratllant el dia, un passeig a l'atzar pels carrers de Tolosa, que s'anaven enfosquant i unes giravoltes amb Maseras a la nit. Cendra ha rebut carta de Barcelona. Li diuen que no hi pot tornar encara. Per cap d'any hi haurà modificacions. Li han posat a la fitxa "quatre viatges a França i no n'hi ha fet cap". La carta és del dia 10, el que vol dir que aquest dia o el següent a casa meva varen rebre noves meves. No sabem res de París i de l'embarcament*. Tres vaixells francesos enfonsats. Hi ha torpediners en el mar Caribe. Em fico al llit i m'adormo aviat.

Dia 17 d'octubre de 1939, dimarts. Tot el dia a casa. He acabat: "Les Maîtres" de Georges Duhamel i l'obra de François Porchet "Un Roi, deux Dames et un Valet". També he copiat el II acte de: "El

Misteri de Santa Eròfila". A les sis surto de casa. Avui el Cendra m'ha deixat sol car s'arranja una cambra per ell. M'ha dit que demà em portaria un claveller. Al Boulevard hi ha una dona que torra castanyes. Berga i les castanyeres que avisaven el fred. Atacs forts al front. Els francesos han fet aquelles "reculades tàctiques fins al lloc fixat prèviament pel comandament" que fèiem nosaltres. Bombardeig aeri damunt l'esquadra anglesa als ports d'Escòcia. Passejant per vora del canal, he vist molts soldats que anaven vers l'estació. Gairebé nit. Passen per l'altra via en filera compacta: homes, canons, cavalls. Al cel un quart de lluna creixent. Llums estiregassats damunt de l'aigua. Que trista aquesta enxarxada d'homes vista entre més nit que dia, ja un xic ombres que desfilen, no gens rients, sense cants ni explosions, gairebé més a l'amagada. El públic, en petits grups, comenta. La nit ens endola a tots. Com passava la joventut catalana. Un altre tomb després de sopar. Passejo amb mi l'Opera di Dante que Trentin ha deixat a Maseras. Arribo al mercat i torno. Ja la lluna s'ha fos. No se sent l'octubre.

Dia 18 d'octubre de 1939. Avui sí que se sent la tardor. En rentar-me a la galeria de la caserna del Conservatori, en la font a l'aire lliure, el vent em feia torçar el coll. Surt el sol, combat amb els núvols. Es fa sentir l'ardor de la seva lluita. Canal: aigües lletoses i fulles mortes. Agafo per llegir "Edouard VII et sos temps" d'André Maurois. Passeig deixatat, i fosca damunt de les lletres del diari. Vaig pels voltants del Grand Rond. Dues devotes indecises. La lluna rellisca en quart creixent per un cel fregat amb cera: la blavor esblaimada té brill. S'ha

atenuat la fosca. Els fanals elèctrics fan circumferències de llum de teatre. Carrion i Madame segueixen la lluita. Ella sospira sempre: els sospirs se li rinxolen com els cabells del cap en la seva última creació. Egoïsme. I quan l'amor ha mort...! Quin empipament viure arrossegant un cadabre.* Ella amenaça amb anar-se'n. Jo l'hauria acompanyada a la frontera. La noia fa llatí. El Petit li corregeix els exercicis.

Dia 19 d'octubre de 1939. Cendra s'arranja la seva cambra, i em deixa tranquil. Ho ha agençat bé. Sortim quan cau el dia i anem a córrer carrers. Veig amb llum aquell plàtan immens de davant del Parc d'Artilleria. Trencada per carrers nous i sortida a la rue d'Alsace. Noves vagues, en el diari. Turquia ferma al costat d'Anglaterra i França. Turquia m'és simpàtica! Passeig a la nit. Hi ha quart creixent i núvols en alternativa. Tomb, que sent la nit: tot d'un plegat en barreja visions de fades i visions de bosc de rovellons. Quin un de més gros. Combinacions nuvulars i lluneres. Un raig penetrant l'ombra, i jo amb els ulls al cel. De dia no he fet res. Me l'he passat davant de la finestra amb volums grisos i casernaires d'edificació. A l'esquerra diàlegs francesos de veïnes. A la dreta, les de casa. Una cortina catalana a la finestra-balcó de Roure Torent. Carrion m'ha donat gairebé llesta "Santa Eròfila". Caldrà refer-la tota. Retorno a les visions lluneres-ombroses. Una fada esblincadissa.* Cinc o sis rovellons de tots els tamanys, un amb un sòcol de Cartagena d'Indies. Hi ha dies que sembla que el cap em balli. Potrós! Maseras s'ha pres aspirina. Llit.

Dia 20 d'octubre de 1939. Maseras ha trencat la gibrelleta. Cada dia es torça més i va més a les palpentes. Ahir, gemeguejant, gemeguejant, en lloc de ficar-se al llit es va ficar a l'orinal. I l'orinal es va trencar, incapàs d'enquibir tanta grandesa. Pobre Maseras! Està fumut. Ens aixequem tard. Tarrades -que anava com sempre caçant papallones en l'estratosfera- va trobar Saint Saëns. Li sembla que li va dir que Holderer havia enviat un llibre per nosaltres, i que ens el portaria. Li he demanat si Holderer era a les colònies. No sap res, només sap que Saint Saëns anava en un auto molt luxós i que tenia pressa. Dia gris, i sense al·lucinacions com les de la nit passada. Pérez Farràs, trobat als boulevards, en anar a dinar, ens diu que no se sap pas res d'allà baix. I afegeix: "Jo que conec Franco! Ni ell podia pujar més amunt ni Espanya baixar més avall" -frase feta. Amb això es recorda els Ministres de les últimes fornades: el Garcia Oliver, per exemple. Carrion conta que un dia que ell era a València un va presentar el Garcia Oliver amb aquesta presentació: "El camarada Garcia Oliver". L'ex mossos del Bar va replicar de seguida: "Su Excelencia, el Senyor Ministro". Quan em recordo dels barrets de la Montseny, bombollejant pels corredors del S.E.R.E. Pérez Farràs porta agafat per la mà un seu net d'uns cinc o sis anys, molt bonic. Quan veu avions, plora. "Fan, pum!". Es recorda de Barcelona. Tarda sola. He rellegit els dos actes de: "El Misteri de Santa Eudòfila", que trobo bé. Surto a quarts de sis a passeig i cerco la Tolosa vella. Passo expressament per molts carrers estrets. Hi ha patis bonics. N'he vist un que deu ésser d'una entitat catòlica amb una Verge alta i molt acolorida, posada entre heures: fa bonic. En el pati hi ha soldats i

capellans. Altres patis i carrers i places ben provincianes. Carrers amb tortes de dalla que desemboquen a places triangulars que tenen tres grans plàtans, un a cada extrem del triangle. Jardinets alts, torrasses de cantonada amb testos i una parra. Es veuen cases amb escuts fets de pedra de Tolosa: pedra que es desfà. Per contrast cases enrunades. I la visió permanent de la quantitat de rates i xinxes que deuen viure en aquests cataus vells. En la casa on està hostatjat Cendra (hi ha estat fins avui) les rates a les nits fan batalles. Tenen davant una carnisseria. La que pot robar un os el porta a un racó per a ronyar-lo a pler: les altres l'assalten. També les xinxes feien festí de Cendra. He vist una casa tota esventrada pels anys al costat d'una construcció nova: rajoles de tot temps; rajoles de roigs nous, rajoles de roigs caducs. Però, en conjunt, una sensació de calma, de catolicisme, de brutícia, d'anys i d'història. Una sensació especial. Ciutat de rendistes amb franc de canvi baix. A les portes de tavernes, "La grappe d'or" i altres, hi ha grups de sainet i dones de caracteritzacions externes marcadíssimes. Les deformacions a Tolosa han estat relliscades en bicicleta. Fa fred! Ai l'hivern que ens espera si no podem sortir d'ací. No sabem res de la Candelera i del viatge a Santo Domingo. Conversa de mà: una bicicleta a la porta. Cel llis, lluna de primera comunió. Baralla carriònica. el poeta ens ha ofert dos formatges que no hem volgut pe no tenir pa ni sucre. Avui s'han trobat el no donar sinó un plat de pa, i poc menjar de l'altre. En refusar-los-hi, els ha aixafat. Indignació familiar. Baralles de família que no té un xavo. Sento el fred.

Dia 21 d'octubre. Fred. M'he posat dos jerseis. Segueix el règim de donar-nos poc pa. M'he fet una truita extraordinària. L'hem partida amb Tarrades. Un espanyol del refugi udola tot el dia. Canta arrossegant les paraules que talment en surt un udol de gos. Avui li ha donat per cantar "Vente conmigo y no temas". Deu tenir ànima de gos dolent: aquella qualitat que Adalberto del Castillo va reconèixer al tal Chumaceiro (q.e.p.r.). Quina cosota els espanyols allotjats amb nosaltres. Al costat tenim la vídua Sediles, que tot el dia té un home que li clava claus a l'habitació. Em sembla que aquesta dama fa tres oficis: vídua d'heroi, refugiada i consolable. Capaltard segueixo amb la meva gira per carrerons. Patis bonics. N'he descobert un amb uns lleons de terracuita a primer terme i un fons d'heures i arbres grocs que és un encís. D'altres llegeixen aquestes llargues tires de lianes de fulles esgroguissades i roges que són magnífiques. És una planta al revés de la "grimpadora", és una "davallant", cau, fa cabellera falba sempre. El fred mossega. Ai quin hivern. Gira abans i després de sopar. He passat de la lluna fixa a la boirada. En passar pel pont vell de la Garona la lluna semblava elevada al cel. Després els núvols la vestien i despullaven de gasses de dol i de gasses de tercer nuviatge: unes gasses grises. Ningú per la plaça de Saint Sernin. M'he despertat a la nit. Em sembla que era a la cambra de la Sediles que ella i un home dialogaven. Ella feia unes rialletes molt característiques. Si es calumnia, que Déu me la perdoni. I que em faci dormir amb un son un xic més fort.

Dia 22 d'octubre de 1939, diumenge. Empipamenta amb Maseras. Jo

no l'entrebanco mai quan es fa la toaleta. Avui s'ha rentat la dentadura en el mateix moment que jo utilitzava la font de la galeria. Està malalt, però és "una vella empipadora". Tarrades ha fet un esmorzar de diumenge: un ou dintre d'un llonguet sucat amb tomàtec. El fred d'ahir segueix, malgrat faci sol. Deu haver nevat al Pirineu. Cançons amunt i avall. Tot boques de castellà. Ací es veu la separació d'uns i altres. No crec que hi hagi cap català que tingui amistats fondes amb castellans. Ens tolerem als uns als altres, però no som amics. Per la meva part, no en tracto cap. Els saludo quan passen, però no res més. En conjunt em són antipatiquíssims. Tinc fred als peus. El dia té dos moments culminants més: el del dinar i el del sopar. Dinar amb puré de patata i conill; sopar amb mongetes i un parell d'ous per beure. Després de dinar bé he pres una tassa de llet amb conyac a casa l'Antoine, on Madame Janette fa constar que la seva és una família de boigs. Cert. Lluelles m'ha contat d'una carta de Roc Boronat confidencialíssima, després me l'ha llegida. Desembarassen el camp d'Agde i tornen els refugiats, uns 50.000 a les arenes de Saint Ciprien. Roc Boronat havia organitzat el camp d'Agde. Hi havia lectures, futbol, ball de bastons. Tot coses catalanes. En passar els refugiats a Saint Ciprien ha demanat permís per tres vegades als Supremes per a quedar-s'hi. Li han manat totes tres vegades que se n'anés a Montpeller. No volen noses al camp ni que s'hi facin prestigis. A París es barallen. Ja hi ha una altra oficina muntada per a justificar uns sous. Lluelles m'ha dit que hi escriuríem per anar a Santo Domingo. Després no m'ha dit res més. Passat la primera embransida altruista ha determinat treballar-se la cosa per ell. Boronat

m'envia records. Com han de veure els dels camps aquestes coses dels dirigents. Canadell conta els tecs que feien per la guerra. Un dia que es menjaven un xai al Montseny (ben a prop del front!) amb xampany i de tot, va passar Tarradelles amb una mosca. També anaven a fer guerra. Tarradelles -segons Canadell- menja molt. Aquell dia, va prémer la mà a tots, va fer de personatge uns minuts, i amunt amb la maturranga. Mentrestant els antitanquistes donaven la vida. Ara a París. Ai! Ai! Quin fred fa. En sortir del menjador fins la llum de la lluna refreda. A casa.

Dia 23 d'octubre. Dematí fred amb Carrion, Tarrades i la tos de Maseras. Tarrades s'ha barallat amb "allò" que és parent del Soler i Pla. Mengem un sandvitx. Després d'un dinar vegetarià aprofito el sol i vaig Boulevard amunt. M'engresco i, enlloc d'anar a cercar el carrer de la Fronderie, tiro per un carrer avall. Descobreixo un canal magnífic aigües verdes i uns plàtans que hi fan un tàlem de branques. Aquests canals de Tolosa són bonics. El de l'estació, el diumenge, tenia una franja d'arbres i una de cel, reflectides magnífiques. Sota els arbres hi picaven llums blaves; en el llis gris del cel, estels. Avui el canal sentia la tardor, però l'aigua encara no havia agafat cap punt de groc, malgrat les moltes fulles seques que hi ha per les voreres. He anat fins a travessar el Pont dels Catalans, que encara no coneixia. L'aigua ja hi corre sense resclosa: es veuen fons de rocs i fons de fang. Molta verdor. Boulevard de Paul Soujouren* enginyer -constructor de ponts: mort enguany 1939. França no prodiga pas els noms dels carrers als polítics. Louis* -amb això es veu la seva civilitat- mai no fa mèrits batejant un

carrer que després s'haurà de desbatejar. Treball més assenyat. M'he tornat ficar per carrers i he vist Lluelles, després -ja en arribar a casa- ell m'ha vist a mi. El dia és fred, però el sol d'avui ha estat sol amb bona escalforeta. Tarrades ha rebut carta de Candelera. Es veu que ja no anem a Santo Domingo. No en sortirà res, com sempre. Molt entusiasme, i a Tolosa de cap. Tremolo l'hivern tolosí. Tarda lenta i sortida a l'hora del diari que he vingut a llegir a la meva cambra per a aprofitar la llum. Sopar. Tos de Maseras, repetida, persistent, obsessionadora. Ell, fent el desenterrat. Deixo de fer la volta nocturna.

Dia 24 d'octubre. Altra baralla de Tarrades. Conversa amb la vídua Sediles. És "bescantada", com la Marieta de l'ull viu. La vídua de Marcel·lí Domingo és la que, a París, protegeix la Candelera. Plans de tornar a entrar al S.E.R.E. Farem com l'ase de Buridan. Ni anirem a Colòmbia, ni hi anirà, ni hi aniré! Ni treballarem al S.E.R.E. El Quiles hi és. A la Prefectura, quan hi ha anat Tarrades, un empleat ha marcat el menyspreu que sentia pels refugiats. El francès que surt fill de puta ho és pels colzes. Tant com jo he estimat i estimo la intel·ligència francesa! Fa fred; escric amb l'abric tirat a les cames i la bufanda posada al coll. No han volgut els nostres metges, ni han volgut saber res del que havia trobat la nostra medecina de guerra. Aquell Dr. Cucumecu, que no recordo com es diu, marxa a Amèrica. El Dr. Lozano treballa a l'estació de Tolosa descarregant carros. El mateix fa el Vàzquez. Tomb després de sopar. Adoració sense relleu: crec que són els mateixos fidels sempre. Gemecs de Maseras, ara com que no fan tan escàndol estossegant:

gemega. Josep M. Francès m'ha dit la seva resolució de no fer mai més política.

Dia 25 d'octubre de 1939. Rebré avui carta de casa? Tinc calculat que, poc més o menys, és avui quan he de rebre o millor quan ja puc rebre contesta a la meva carta del 30. Fa un gris aclucadíssim que engrisa el dia. Faixament gris. La senyora Rafela em diu que li sembla que plourà o nevarà. La Senyora Lozano creu que pot ésser neu. Ahir amb Josep M. Francès es va parlar dels catalans renegats, el Teixidor, el Riquer, l'Ignasi Agustí, i aquell Pei de Gironella, lladre d'estilogràfiques i pocavergonya insigne. Tots fracassats. Ja no dic res de l'Octavi Saltor parlant castellà i del Roig i Llop, i del Fages de Climent. Quina genteta! Surt gent vers Espanya i vers Mèxic. Vers Espanya, castellans. Els fills d'unes senyores de Buen i la família d'un tal d'Harcourt, parent del comandant, o el que fos, que va lluitar a Terol, en conquerir Terol els del Govern legítim. Anoto el color del paper de la meva cambra. Crec que em volen canviar: un paper blau de fons de mar, amb una sanefa de roses de color taronja. L'altra cambra, que vaig compartir amb el Tarrades, tenia un paper d'un blau esclarissat, cobert de roses encara més esclarissades. Un dia vaig somniar que totes aquelles roses em queien damunt del llit. L'Esteller m'ha tallat els cabells. Diu que diumenge ha de dinar amb els de cal Minga, de Berga. Vol saber què fa el de cal Simon, que ara és el factòtum de la meva ciutat. Plovisqueja, però no fa tant fred. Tinc per llegir l'"Epistolario Prieto y Negrín". Confesso que m'és més simpàtic el Negrín que el Prieto. El Prieto és un manyoc de draps

polítics: ell set vegades, i mala bava. Sortim del sopar plovisquejant. Els Carrion fugen del Maseras i jo em quedo a acompanyar-lo. Camina con fent processó i adonant-se i fent adonar del seu mal. El boulevard és ple de fulles seques que s'enganxen a la humitat de l'asfalt. L'acompanyo fins al W.C. de pagament, on fa una visita diària. Ja sé que a la nit -i així ha estat- m'alsequenuarà* el son amb la tos. Ell gemega i dorm. Jo em desperto a cada gemec i trigo a dormir altra vegada. Em recorda el Borràs Miquel, amb aquelles seves exageracions. Abans de dormir llegeixo un tros de l'antipàtic epistolari dels dos homes d'Estat espanyol. Patí, sota d'ells, Catalunya.

Dia 26 d'octubre de 1939. Segueix el fred. Maseras més malalt. Una nova del diari ens fa saber que el Sàncnez-Juan llegeix un llibre de poesies patriòtiques feixistes i en castellà: "Régimen". Li ha sortit el Sàncnez que ja se li veia: Juan Sánchez. Passeig de mitja tarda, escurat per la pluja. Comprovació que els militars francesos són tan devots que fins de dia adoren i sense empatx. Giravolt de vespre. El fred segueix. Picaportes barroc, en casa vella. Un dia d'octubre però ja de novembre. Bufanda alta.

Dia 27 d'octubre. Maseras ha gemegat a plena veu tota la nit, i jo l'he passada en blanc. És un malalt difícil: només es recorda d'ell. Ni he dormit jo ni ha dormit la senyora Quílez que viu al costat. "Orino pus". "Tinc aigua al ventre, com nostre Senyor Jesucrist: és de tan patir." I les fantasies més absurdes. I crits. Em volia fer despertar tots els metges de la casa, això

que cap no pot receptar. De bon matí he sortit a cercar el Dr. Isern, germà. Bonica estesa de fulles caigudes damunt la gespa que envolta l'estàtua l'Ephraïm Mickhaël. Vaig amb la bufanda fins al nas. Es paren els "Encants" tolosins i les bicicletes es comencen a fer nombroses. La filla d'en Peypoch m'indica el pis que cerco entre el laberint de pisos de la Caserna de Pompiers del Port du Saint Sauveur. Retorn a la caserna i comenatges*. Tothom sap que Maseras està molt malalt. Jo m'he tornat a refredar. El bon Tarrades m'ha ajudat a treure-li la gibrelleta que la deixa fastigosíssima. Després esmorzem pa tres colors: mantega, xocolata, i confitura. El dia es posa com per nevar. Recordo que a Tolosa fan els matalassos pels carrers: unes donetes velles, d'aquelles que porten uns capells negres dels que mai passen de moda perquè mai en són, ni n'ha estat, ni en seran. Esperem la visita de l'Isern ansiosos. Maseras pregunta, i torna a preguntar. Per fi, ve l'Isern, diu que està malament, i que va a fer tots els possibles perquè el portin a l'hospital. Ve una veïna, es diu Núria (el que vol dir catalanisme) i s'interessa per Maseras. Li donem una tassa de llet amb cafè. Ve també Carrion. Maseras gemega molt i té la llengua blanquíssima. Arriba l'hora de dinar i el deixem sol. En demanar-li què vol menjar diu que el que el metge indiqui. Ha seguit les prescripcions medicals d'una manera absoluta. Prenia potingues a totes hores. Té tantes malalties. A la caserna tothom pregunta pel Maseras, menys el Petit, el Serra Baldó i l'Oriol Anguera.* L'Isern porta el permís d'hospitalitzar-lo, i diu "urgent". La Torres Baldó, a la qual parlo em diu que ella farà els possibles de que el Prefecte li signi el document. A mi no me'l volgueren signar. Anem a casa,

ve l'Isern, el Roure-Torrent i senyora i el Carrion amb mi. L'Isern li posa una injecció d'alcanforat*. Maseras se la deixa posar pacientment. Ara jeu, però sense gemegar tant. Amb Carrion llegim el que no coneixia de "Santa Eròfila" veig que està content d'ésser co-autor del que jo he fet. Vénen els Drs. Mora i Solanes portats per Lluelles. El Dr. Mora arrufa el nas: diu que cal hospitalitzar-lo amb urgència, car té mala peça al teler i s'hi podria quedar aquesta mateixa nit. Desconfiança de salvar-lo. No em pensava que estés tan malament. Cardíac: inflamació del fetge, bronquitis i tot l'altre. Sé que l'Apa també està amb bronquitis en una cambra de la mateixa caserna. Van venint visites. Maseras sembla que no hi sigui. Per fi ve Torres i diu que aviat vindrà una ambulància a cercar-lo. Proposo vestir-lo. Vaig a cercar Lluelles perquè m'ajudi, i no hi és. Ho faig jo sol, mig ajudat per l'Isern. Quanta brutícia, pobre i descurat Maseras. I aquesta misèria física. Les cames eczimades; els peus brutíssims. Li poso els mitjons. No es pot aguantar. Es vol tornar a tirar al llit. Quan ve l'auto de l'ambulància, entre Josep M. Francès i jo baixem a pes de braç el Maseras a l'auto. L'auto se l'emporta, l'acompanyen el Torres i l'Isern. A mi, en vestir-lo, m'ha semblat que vestia un mort. Fora ja Maseras, Tarrades m'ha ajudat a fer neteja de la casa. Netejo la gibrelleta, traiem el matalàs, els coixins, les dues mantes; escombrem la cambra. Les flors morades, amb dues de les vermelles que m'ha donat la senyora Rafaela, ara m'acompanyen i fan més recollit el recolliment. Carrion, Lluelles, Tarrades, Canadell i jo, sembla que fem retorn de cementiri. A l'hora de sopar tothom em pregunta per en Maseras, fins el Francesc Galí. En Samper s'hi interessa

molt. Segueixen guardant silenci el Petit i l'Oriol Anguera. El Petit sap llatí i tradueix Catul per la Bernat Metge fent dels homes dones. Un savi així pot mancar al companyerisme. A la nit, sol. Dormiré. A fora hi ha lluna i bromes. Claredat i fosca que s'alternen.

Dia 28 d'octubre de 1939. He passat la nit amb un ai al cor. Com haurà passat la nit Maseras? Fa un dia clar, però molt fred. M'entretinc amb l'escena final de "El Misteri de Santa Eròfila", quan pica a la meua porta l'Enric Lluelles. Ve amb un paper a la mà. És la papereta de defunció de l'Alfons Maseras. Li signo i la retornem a l'home que la porta. Què fer? Anar-ho a comunicar al Torres? Mentre Lluelles es vesteix, jo vaig a cercar Tarrades i li dono la nova. També avisem a Roure-Torent. Amb aquestes arriba l'Enric Capdevila i em diu que ve de casa Trentin on hi havia el Torres, i que ja sabien la nova i ja havien fet diligències. Passem per casa Trentin i aquest ens rep plorant. La mort de Maseras l'ha afectat molt. Anem al menjador on trobem la senyora Torres. Comentaris. Ningú no sap com ha mort, i a l'hora. Es parla de com s'enterrarà. Ve Torres, i diu que n'ha parlat amb el Dr. Soula i que jo, com amic més íntim d'ell, em faci càrrec de tot. Quedem per a fer unes diligències a les dues de la tarda. La nova s'ha estès pel menjador i tothom hi fa comentaris. Ve la Senyora Bransuela i em dóna el pésam.* Diu, davant del Vilà, que parlava amb mi, que jo he estat l'únic bon amic de Maseras. L'Isern ens conta la mort. En arribar a l'hospital, el ficaren al llit. Sortí de la caserna a uns dos quarts de sis. Jo ja vaig veure que anava sense donar-se compte

d'on anava. Vaig tirar-li damunt del cos l'abric, en el trau del qual hi havia la cinteta de la Legió d'Honor. Em va semblar que li estenia damunt del cos una bandera. Fetes les primeres operacions preparatòries a l'Hospital, els metges li aplicaren una sagnia. La sang li sortia ja quallada. El Dr. Mora havia dit ja que l'immediat havia d'haver estat sagnar-lo. Morí com a cosa de les 8 del vespre, sol i a l'Hospital. Crec que ja no es donava compte de res, car quan l'Isern i el Torres l'acompanyaren a l'Hotel Dieu ja no els conegué, "Qui sou vós" -va dir a l'Isern. "I aquell altre?". Era Torres, Estigué a l'Hospital amb més o menys oïda com unes dues hores. Anem amb Torres a les "Pompes Fúnebres". De les pompes fúnebres ens remetent a l'Alcaldia. Anem a trobar a l'Oban, secretari de Falcuchi. No hi és. Cal que hi tornem d'ací a una hora i mitja. Anada a la caserna, on el Dr. Lagasca ens diu que ha rebut una carta de la seva dona, per mitjà d'una francesa. Li diu en la carta que torni que ja no passa res, però que la misèria és espantosa. No hi ha de res, ni oli, ni arròs. Els metges fan tantes visites com volen, però els malalts no paguen. El diner no és estimat: es fan transaccions amb vales.* Tornem a l'Alcaldia. Veiem Falcuchi i ens diu que esperem el seu Secretari que ens donarà tota mena de facilitats. Per fi arriba Oban. Ens torna remetre a les Pompes fúnebres, però amb una recomanació. Ens fan bon paper, i ens diuen que li faran un enterrament decent. Maseras tenia la legió. No porta aparellats honors. Ens diuen que no es pot posar a la participació de defuncions "Poeta català". S'ha de posar només poeta. Tampoc no ens autoritzaven per posar la bandera de Catalunya damunt del taüt. Després ve un altre i ho autoritza. Ja llestos passem a can

Trentin. L'avisem que l'enterrament serà el dia 30 a la tarda (dues). Demà hem d'anar a saber l'hora que el posaran al taüt. El que ens atén vesteix de negre i té cara de sagristà. Coneix Barcelona. Parla castellà, no parla català perquè hi barreja "patois". Retracció de París que és tot França. Anem per fi a casa el Dr. Soula. El trobem al laboratori: està apesarat. Li consultem la posada de la bandera catalana damunt del taüt: ens diu que sí. El Torres no vol fer res sense consulta. Les coses que m'ha dit sobre el seu talent i el dels seus fills. El talent del petit -que és l'únic que és fill seu- és incommensurable. Acabarà a Colòmbia la carrera de metge. A Barcelona sabia tothom que era una mula. S'han encarregat flors. N'hi haurà dels companys i del Comité. El Comité n'ha encarregat moltes fent la bandera francesa i catalana. Fa una nit de fred, però fa una lluna magnífica. Acompanyo als Carrions i me'n vaig a casa. La senyora Carrion està contenta. Li han donat un abric pel seu home. Visita Lluelles. Sóc al llit.

Dia 29 d'octubre de 1939, diumenge. He dormit bé, però desper- tant-me. La nit segueix enllunada d'un cap a l'altre. A quarts de dotze vindrà el Torres. El dematí passa de pressa. Roure- Torent ve i obre la carta de Palmerola pel Maseras. Jo -com que havia vist el borrador de la que va escriure, tant contra Bransuela-, no m'havia atrevit a obrir-la. La carta és molt gentil, i està bé de to. Ni el fill d'en Mistral, ni ell, s'han subscrit a la biblioteca catalana per la guerra. Ve Cendra a explicar-me que el treuen de la cambra. Jo en parlaré amb Torres. A quarts de dotze sortim vers les Pompes Fúnebres i una mena

d'Hospital. D'aquest pati en varen treure Marcel·lí Domingo. Ens diuen que ficaran Maseras al taüt demà a tres quarts de nou del matí. Retornem a la caserna. Ens posen a la taula el Benet i el Dr. Solanes -aquell que se li va morir l'esposa de part a l'hospital. Bon dinar: entreteniments, musclos, porc i raïm. M'esperen Canadell i Tarrades i anem al Bar Antoine jo i Tarrades a prendre una copeta d'Armanyac dintre d'una tassa de llet freda. He parlat amb Torres que porti el Canadell a la meva cambra. Jo vull cercar per anar-me'n el mes de novembre. Fa un dia magnífic, malgrat el fred. Sembla un dia amb sol de gener de Barcelona. He vist i parlat amb Joan Fernàndez: creu que la situació d'Espanya s'aferma. Treballo en el final de "Santa Eròfila", i acabo l'obra. M'agafa com una mena d'angoixa, i em cal sortir. Compraré el diari. Faig una volta especial pels carrerons de Tolosa. Ha parat el fred, malgrat senti que em punxen els primers penellons. Penso en Maseras. Ja l'home, amb les seves molèsties es va allunyant del record, i resta el pur, l'amic de 35 anys. Jo no em pensava que estigués tan greu. L'Isern em digué que no era gran cosa. Passejant recordo que jo i Carrion llegíem mentre ell s'anava morint al nostre costat. Quin pensament passaria pel seu cap? Si escric "El Llibre de l'Exode" la mort de Maseras serà l'episodi final. I després el meu retorn a Colòmbia. Allunyat de tots els que s'hauran colpejat en el meu llibre, restarà la gesta conjunta: el que fem "malgrat nosaltres". I quedarà la part d'esperit. Tots nosaltres -i parlo per mi- hem donat l'únic pur que hem portat a dintre a aquest ideal de la nostra terra que ha estat l'amor dels nostres amors. He recordat Ramon Vilaró amb els Carrions en un carrer de Tolosa, ple de lluna. Al fons hi ha el

campanar de Saint Sernin. Quants morts estimats al llarg de la meva vida. "La Dépêche" publica una nota de Maseras. Dono un tomb, i a dormir. Demà veuré com el fiquen al taüt.

Dia 30 d'octubre de 1939. M'aixeco així que clareja. Són les set, però. M'abillo, em faig el llit, i espero. Lluelles em ve a cridar, però encara ha d'afaitar-se. Vaig a cercar Roure Torent. Sortim els tres a les vuit en punt i ens en anem vers l'Hotel Dieu. Pel camí, en el mateix pont vell del Garona, trobem l'Ambrosi Carrion. Fa un vent molt fred. Esperem per si ve el Doctor Serra Hunter. No el veiem. Tampoc hi ha el Torres. Ens determinem a entrar. El Doctor ens esperava a la porteria. Després, pels patis i galeries d'aquest hospital infecte, arribem a una sala on trobem un home d'uns llargs bigotis blancs. Ens fa entrar per una capella abandonada i arribem a la sala dels cadàvers. En una llitera, nu i embolicat amb un llençol blanc, hi ha l'Alfons Maseras. Damunt del pit li han posat un ram de violetes tolosenques. A l'altre cantó de sala hi ha un altre cadàver. L'home dels bigotis obre els llençols. Maseras està desconegudíssim. Té la boca oberta en una gran expressió de sofrença. El fem tornar a tapar i li posem damunt del pit, junt amb les flors, una bandera catalana amb l'estel. Sortim, i ens tornem a ficar dintre del vent fred. Pel camí trobem Canadell que ha fet tard. Acompanyem el Dr. Serra Hunter a comprar: "El Poble Català", primer número. Ell l'esgota. Seguim pel Boulevard. En acomiadar-nos el Dr. ens diu que ens hem de reunir i fer una "vetllada" de record per l'amic que perdem. Retornem a la caserna i allà trobo Torres que m'espera. Em diu que ens havia de trobar

per força, però no ens ha trobat. Tornem a l'Hotel Dieu, ara en taxi, després anem al Registre Civil a inscriure el decés. Després tornem a la caserna. Quedem que dinarem aviat per a fer les diligències. Carrion és a la cambra de Lluelles on aquest li va fer unes notes sobre pre-història. Tot un curs en dos fulls de paper. Jo dono els últims tocs a l'escena final de: "El Misteri de Santa Eròfila", que he fet amb col.laboració de Carrion. Vénen Carrion i Lluelles i el lleigeixo. Lluelles s'hi entusiasma. Carrion voldria fer veure que en aquest final hi ha alguna cosa seva, però no ho logra. És tard i hem quedat amb Torres que dinaríem dejorn. Arribem al menjador, però encara no hi ha res fet. Dino amb els Torres, gairebé al mateix temps que dinen els altres, i constato que als seus macarrons hi ha formatge i que el pa no és escatimat a la taula. Suposo que correntment podria esbrinar altres coses. Torres em convida a prendre cafè. Després agafem el tramvia i arribem a l'Hotel Dieu a un quart de dues. Fa vent, però no fa el vent esqueixat del matí. Trobem Pérez-Farràs. En anar per entrar, el porter ens nega l'entrada. Cal esperar que obrin la porta del carreró, que és on hi ha el Dipòsit dels morts. Ens en anem sota els plàtans i Pérez-Farràs (ell es treu el Pérez i es diu Farràs), ens conta alguna cosa dels últims moments de Catalunya. Ell era Comandant Militar de Girona, en saber la tombada del front català se'n va venir a Barcelona. Havia vingut tant a tota marxa de la vella ciutat de l'Onyà que a la porta de casa seva se li va encendre l'auto. Arriba un motociclista amb side-car i ell el requisa. Va on sap que es reuneixen els caps de l'exèrcit i troba una reunió presidida pel General Riquelme. "Què hi ha a fer?". Li diuen que

res. Riquelme se'n va a Girona de Governador Militar. "Però si a Girona hi sóc jo", li diu Pérez-Farràs. Un vell coronel, un tal Velazco es queda a Barcelona. Aleshores Pérez-Farràs surt i dóna ordre al motorista: "A Tarragona". El xicot obeeix, no sense estranyesa car Tarragona ja era dels feixistes. (Ben arranjat, el conte?) Arriben fins a Vallcarca on veuen la motoritzada italiana tota en filera, parada per dos soldats, per només dos soldats, que tiren des d'un turó. Els soldats cercaven les municions, i els italians avancen. Ens conta que a l'Ebre (visió de Dante Alinguieri -ho pronuncia així). Modesto i les seves forces aguntaven amb metralladores els soldats. Fan una estosinada. Aquest parèntesi de conversa ens ha fet passar mitja hora. Tornem a l'Hotel Dieu, on veiem que ja van molts companys. Les portes són obertes i entrem al pati. Tornem passar per la capella, convertida ara en dipòsit de taüts. L'home dels bigotis blancs, al qual cerquem, ens torna mostrar el mort abans de ficar-lo al taüt. Jo no el vull pas tornar a veure. A la capella li preparen la caixa: és una caixa de roure, força bona, forrada amb un paper de seda negra. Hi posen serradures i li fan un coixí. Entren la caixa i Maseres hi és posat nu, embolcallat en un linòleum. Era esgarrifós veure'l nu, groc, tan prim. Damunt del pit li hem posat les violetes de Tolosa i la bandera catalana amb l'estel. També posem dintre de la caixa un ram de violetes amb una llaçada catalana que porta un senyor alt, simpàtic, d'alguna edat, el qual no coneixem però que parla català amb un absolut accent català. Tancada la caixa i clavada, hi posem damunt una bandera catalana que ha deixat Badosa. Hi ha un ram amb la bandera francesa i una que havia d'ésser la bandera

catalana, però que ha resultat l'espanyola, portada pel Comitè Universitari. Després hi ha un gran ram de clavells vermells, ofrena de tots els del menjador. La senyora d'un professor de la Universitat, el nom era poc més o menys Fouquier, porta també un ram i em diu que Maseras havia ofert fer una traducció d'uns seus versos als Pirineus. Li prometo fer-la jo. La comitiva s'organitza. Arriba el Doctor Soula, el qual és posat al cap del dol. A la dreta hi té Silvio Trentin i a l'esquerra hi vaig jo. Als dos extrems hi van Carrion i el Doctor Jesús M. Bellido. A segon terme hi va el Dr. Serra Hunter, Roure-Torrent, Alexandre Galí, Joan Petit i el Torres Ullastre. Després vénen tots els altres companys. Arranquem. Un home molt pintoresc, amb un capell de dues puntes llargues, va davant amb un bastó. Per sort és un home rialler, sembla que riu sempre. En passar pels carrers de Tolosa les dones es persignen i els homes es treuen la catxutxa o el capell. Fa bon sol i ha parat el vent. Camí llarg. Nosaltres no creuem una paraula. Passem per davant d'una casa plena de xiprers. Crec que és el cementiri. Però el cementiri és més lluny. És el cementiri de Saint Ciprien. Des d'un cantó veiem unes tombes. Després toquen una campana esquellera; de so rar, axacolatat*. Veiem dones amb crisantems. Veiem el negoci dels cementiris que ací s'agrupen sempre arran dels cementiris. En entrar mateix hi ha una fosa oberta. L'Ajuntament l'ha cedida: és fonda. (Em cal dir que l'Auban ha vingut un moment abans de sortir el corteig* mortuori.) Carrion, al costat del Dr. Soula, em crida per a oferir-me si vull parlar. El Dr. Soula li havia dit a ell. Renuncio, car havíem quedat amb Torres que era millor no parlar i que es faria un acte necrològic. El Doctor Soula

inicia la desfilada. Retornem a casa, i agafem amb nosaltres Silvio Trentin. Parlem de Maseras i de la guerra. Deixem a Trentin a casa seva i jo li ofereixo tornar-li "La Divina Comèdia" que ell havia deixat al Maseras, i que Miracle ha recollit de la Biblioteca del Club, on Maseras l'havia deixada. Carrion m'acompanya a casa. Trobem als Torres a la rue de Metz i ella ens parla de la idea que té d'una festa necrològica. Ja n'havíem parlat amb tots, i aquesta havia estat la raó de no parlar al cementiri. Els Torres prenen el tramvia i nosaltres anem a la meva cambra. Poc a poc es reuneixen a casa el Tarrades, el Carrion, el Canadell, el Roure-Torrent i el Cendra. S'acaba parlant dels nostres temps de joves i explicant anècdota. Anem a sopar. Retorn a casa amb lluna. He anat a acompanyar la noia Carrion car el seu pare té Junta. Ja al llit, les dues finestres es veuen blanques i m'arriba blancor fins al capsal del llit. M'adormo.

31 d'octubre de 1939. Dia de calma després de tot malavejar d'aquests dies. M'he passat el dia a casa. Ha fet un dia benigne. He copiat "El Misteri de Santa Eròfila" en net. L'Abat Salvat ha escrit una carta de condol al Dr. Bellido, en contestació a una de seva, per la mort de Maseras. La vida segueix i ja en uns va esborrant-se el fet, mentre que en els amics es va intensificant el record del mort. Carrion volia venir a casa a la tarda, però jo li he indicat que m'era més grat restar sol. Carrion cerca qui li ajudi a passar les hores que no sap què fer i jo tinc molta feina. Hem vist unes peres magnífiques en una botiga de la Plaça Dupuy. Quina magnificència de tardor porten en la pell i deuen

portar dintre. Es desfan a la boca: amor tardoral que sembla donar la infantesa en carn i suc. N'he menjat una a la nit. Abans de deixar el menjador m'han cridat els Torres. El dia que farà un mes de la mort de Maseras es farà un acte commemoratiu. Es llegiran poesies seves i el Carrion, la Sra. Baldó i jo direm uns mots. La Baldó s'hi ha ficat ella. (Roure-Torent també tenia grans preocupacions per a saber qui presidiria el dol de l'enterrament.) La Baldó parlarà de Maseras a l'exili. Es vol impudícia? Ho dic, i Lluelles crida, mentre anem boulevard amunt, camí de casa. Lluelles també s'ho agafa tot cridant. Segueix essent el que va per les seves.

1 de novembre de 1939, dimecres. Fa un magnífic dia de sol. No he sentit el dia: ni campanes, ni crisantems, ni corrues vers el cementiri. Els Tots Sants nostres m'han estat presents, però no els he vist reproduïts, tal vegada per la poca estona que he estat fora de casa. Al migdia ens han volgut donar dinar extraordinari, però l'arròs era tan cru que no me l'he pogut menjar. Conversa a taula entre Canadell i Bonet de records de la nostra guerra. Modesto tenia unes barques pescadores que no pescaven sinó per ell. L'hidro hi feia estralls, però els xicots sortien en mar. Arribà a mancar peix pels hospitals, però mai per Modesto. A Tortosa era tot saquejat: es passava per dintre les cases. Fins la pisa havia desaparegut. En camions ho venien a vendre a Barcelona. Una altra nova: aquell Emili Domènech, tan "catalanista", que va venir a portar un ram de violetes lligades amb cinta catalana a l'Alfons Maseras, és un "pinta". Fins es creu que és confident de la policia. Tarda a casa. Carrion s'hi

instal·la a bona hora. Jo poso en net "El Misteri de Santa Eròfila". Tot d'una tusten la porta i l'Esteller em porta l'Ester de Berga, un xicot de Manresa i un castellà. Sé noves de Berga: n'han fusellat uns 26, entre ells el Sarró. El qui mena la repressió és el fill del Francesc Santandreu: és fill de castellana. El Pere de cal Simon hi ajuda. Parlen sempre castellà entre ells. Que còmic deu ser, dintre la tragèdia. El Jaume Sala i el Capellera són de dretes, però es mostren clements i conciliadors. El de la Blanqueria és Alcalde. Els Cintos no es fiquen en res. Hi ha un fill de civil que es diu Sagarra que fa de botxí. Han vingut a veure l'Ester la seva mare, acompanyada de la dona del Miqueló. El Miqueló és a Perpinyà i tinc l'adreça. Ningú dels de dreta de Berga creu que això pugui durar. Ens acomiadem en fosquejar i sortim amb Carrion. En el diari discurs de Molotov, ja d'equilibris. Sopar amb mongetes i rosta de cansalada i castanyes. Vi. Amb Canadell i Tarrades comprem uns pastissets i acabem de fer la castanyada. Una copa de vi blanc a casa l'Antoine. La dona segueix "agaçada".* Ell dorm la mona de cap a la taula. La Georgette em rep displicent. Cap al llit jo. No hi ha lluna encara. En despertar-me, a la nit, he vist la lluna del dia dels Morts.

2 de novembre de 1939. Dia dels Morts. No ha fet el sol d'ahir però el dia no ha estat fred. L'he passat a casa copiant "Santa Eròfila" i escrivint cartes. He escrit a Emma Chacón (Carrer del Campo, 36, 1r (Sant Gervasi) Barcelona) i a Polmada* i a un tal Pérez Noriega. A tots ells participant la mort d'Alfons Maseras. A "El Poble Català", hi faran la nota el Guansé i el Tassis i

adornar-me'n, plou. Segueix fent-me mal el cap. No sortiré. Ha vingut Carrion, Lluelles, el metge Solanes. Després vénen la Sra. Carrion, el metge Mora i la seva senyora, la senyora Lluelles. Em tracten amb tots els honors. Passa la tarda. En fer-se fosc ve Canadell. Tarrades m'ha fet una truita amb cansalada, molt bona. El Canadell em conta coses dels camps de concentració. Ell estava a Argelés. Hi havia un grup del Roc Boronat, el Bombí i alguns altres, que es dedicaven a protegir els nois dels camps que tenien joies, estilogràfiques i objectes que es poguessin vendre. Ells eren els encarregats de vendre-ho. Un xicot, farmacèutic de Sant Andreu, els va donar un pilot de joies per a vendre, valoritzades en uns 6.000 francs. Les joies van desaparèixer. Canadell el va aturar de fer una denúncia a la policia. En escapar-se del camp, va anar a trobar el Frontera i li va explicar el cas. El Bombí va cridar a un altre i varen dir que les havien tornades. En resum, que les joies desaparegueren. En el camps es parlava molt malament de l'Artemi, del Companys. L'Artemi, segons veus, en ésser a la Conselleria se'n va emportar 15 milions. Els dematins passaven de 15 o 25 morts diaris. Els feien anar de cos en un reguerot. De vegades hi havia 5.000 homes defecant. I aquests homes es pensen que podran tornar. Prenc llet, que em porta Tarrades. Prenc un vas de llet dic* de rom que em porta Cendra, dormo.

Dia 5 de novembre de 1939. Grisor. A les nou pluja. M'aixeco amb un sol que es va fent bonic. Esmorzo una tassa de llet. Vaig a casa Lluelles i m'expliquen l'assentada d'en Bernard amb el Torres. El Torres tenia el nomenament de Mme. Bernard i no el

donava. Després feia córrer que a aquesta caserna hi ha comunistes. Monsieur Bernard el va acorrallar. Va intervenir-hi l'Auben i crec que fins es va reunir el Comitè. La revolcada ha estat majúscula. El que porta el desig de menjar-s'ho tot. A l'hora de dinar Roure-Torent rep un telegrama que ensenya a Carrion i després em passa. Diu: "Ecrivains Catalans Roissy, expriment profondes condoleances decés Maseras." Signa: Joan Oliver. L'han enviat a Roure, ignorant-me a mi. Mesquins com sempre! Canadell i Solanes, a taula segueixen explicant coses de la guerra. Solanes conta que al seu grup -enginyers- no hi havia gairebé mai cap mort. Un dia, segurament pels olis, tots els soldats s'emmalaltien. El Coronel li digué que ell, com a metge, no donés gaires baixes. Va fer aixecar un xicot del llit que encara estava mig malalt. El xicot li va pregar, gairebé plorant, que no el fes aixecar. Ell obeint fou inflexible. Aquella nit el mataren junt amb un altre en una guàrdia. Canadell conta que veié dos morts encreuats. Els havien abrigat amb una manta i sortien els peus i el cap. A l'un li havien robat les sabates i a l'altre el jaquetó. Diu que Belchite feia pudor de mort. Els pobles que semblaven deserts i en tocar ranxo deixaven passar molta gent. El Durruti anava amb el seva columna a conquerir Saragossa. Va passar un avió i els va dutxar de bombes: es va quedar sense la meitat de voluntaris. Els de muntanya que compraven un vedell per 400 ptes. i el feien a l'ast. Escric, posant en net "Santa Eròfila". La tarda torna a mostrar els núvols grisos que mostrava el matí. Al pati juga la canalla. I el baríton sagibarbesc, calla. Cap allà a les sis surto de casa i vaig seguint carrers a l'atzar. Sense saber com em trobo a la plaça de l'Esquirol i

em determino anar fins al pont nou del Garona. Quin espectacle! Grisos funeraris: un vel de boirina: l'ombra dels altres ponts com una cinta que lligués l'aigua i llums fugissers d'autos i bicicletes que passaven rodant. El decor fantasmagòric. Els núvols formant castells, cortines, muralles. Ombres ancorades a l'aigua. Copes d'arbres que semblen catifes de molsa. Magnífic. Unes parelles abocades al parapet indiferents a l'espectacle. Burgesos, aquesta classe francesa feta d'epiciers, bouchers i boulangers rendistes, indiferents a tot. En passen i en passen, indiferents a l'espectacle de la natura, parlant d'afers de llit o de negoci. Jo en els meus temps d'amor, aquests espectacles em donaven el dia. Sopar magríssim. Acompanyo Carrion a casa. Un àrab a l'aguait. Volta al mercat. A casa. El temps s'ha abonat.

Dia 6 de novembre de 1939, dilluns. Passo el matí copiant "El Misteri de Santa Eròfila"; la llegirem el dijous. Fa un dia boniquet. Vaig a dinar -dinar magríssim- i Bransuela em diu que em vol parlar. Li dic que tenim reunió i em diu que és afer d'un quart d'hora. Hi vaig. La senyora Bransuela em diu el que ha fet pel Maseras i es dol que ara diguin que l'han volgut matar ells. Bransuela, per la seva part, em notifica que ha sabut per uns francesos (Bransuela ho complica tot) que el dia de l'acte projectat pel Maseras hi haurà escàndol. Alguns volen protestar de que hi prengui part la senyora Serra Baldó. Quina olla és aquesta Caserna. No sé res d'això. Naturalment que suposo que és la xafarderia que ha fet Lluelles. Lluelles és un energumen, sempre està despistat. Els dic que no sé res, i confesso que la

senyora Bransuela va tenir molta paciència amb el Maseras. Maseras feia un xic de fàstic, personalment era un descurat i ara la seva malaltia li feia deixar la roba plena de pus i sang. També espectorava davant de tothom a l'hora de dinar tirant els gargalls en un paper. La senyora Bransuela no tenia cap deure a fer d'infermera. Hi ha allò de la consideració a Maseras. Se n'hi havia de tenir! Però és molt còmode reclamar-ho als altres. Surto de casa Bransuela i vaig al club a cercar Carrion. Em diu que els "artistes" ens reunirem a casa l'André, el Bar. Fem anar a cercar el Doctor Serra Hunter al seu pis, i ens en anem al Bar. Hi ha l'Apa, el Roure-Torrent, Carrion, el Francès i jo. Lluelles i l'Angel Farran s'han excusat. Presideix el Doctor Serra Hunter, no transigeix amb aquesta senyora. Coses personals. Comprenc que Madame Serra no ha de prendre part a l'acte per cap raó. Però ella i ell són així, manen, s'han ficat el Dr. Sola a la butxaca i, per damunt de tot, cal no crear conflictes. L'Apa és de la meva opinió. No concretem res. Els dic que estic citat amb Silvio Trentin i que és probable que de l'entrevista en surti alguna cosa. Ens acomiadem i Josep Maria Francès, Carrion i jo anem vers la llibreria de Trentin. No hi és. Aleshores ens determinem a anar a donar una volta pels voltants del Garona. Es veuen els Pirineus. Francès ens explica els seus dols i fa sortir el suïcidi i tots els epítets denigrants que pot trobar contra el Companys, el Tauler, el Miravittles i el Tarradellas. Arribem a la caserna i jo m'assec cansadíssim, mentre Carrion posa la ràdio. Música bèstia. Decididament el món es capicula i els valors d'art van de baixa. Josep M. Francès ens fa venir a cercar perquè assistim a unes pintoresques lliçons d'Història de França

que ell dóna llegint el llibre, i preguntant. Hi ha les noies Bellido, el noi i la noia Serra Baldó, Carrion i jo. Les noies fan tricot. El Serra fa ocells de paper minúsculs. El Francès fa preguntes com qui fou el fundador de l'Acadèmia Francesa. L'ambient és gai. Havent sopat acompanyo Carrion bulevard amunt fins a l'entrada de Saint Sernin. Baixo i m'allarguen una mà. He de dir, malgrat meu, Déu us empari. A dormir. Hi ha estels.

Dia 7 de novembre de 1939. Al migdia, en anar a dinar, cursa de ciclistes i revolt* de fulles seques. Sol. Les fulles verd-grogues remolinegen entre el radi brunzent del pas de la bicicleta. Carta del felibre J. Palmade. Carta del fill de Mistral a J. Roure-Torent, el qual me la dóna. Escric l'article per a "Catalunya" de l'Alfons Maseras. A la nit, el Cendra em porta "Ball de Titelles" i "Les Fonts llunyanes" que m'han enviat de casa. Hi havia d'haver carta, però no n'hi ha. Suposem que s'han quedat a París.

Dia 8 de novembre. Vent i sol. Dia bonic. Entrego l'article per a "Catalunya", sobre l'Alfons Maseras. Em crida l'Alfons Serra Baldó. Ahir m'havia demanat dades per a un article que sobre Maseras ha de publicar "La Garonne". El fa en De Bruce. Es queixa d'uns mots que va oir que deia el Sert, sobre els Serres que havien assassinat el Maseras, en treure'l de la cambra. Quina gent. Tot s'exacerva; la convivència es fa impossible. I és perquè ningú no se sap fer el seu alveol i treballar dintre. Som gent de porteria. L'Alfons Serra és un temperament de gran sensibilitat. A la tarda passeig fins al Garona. El paisatge és

el bonic paisatge d'aigua, però sense res de particular. Cellis. En arribar al menjador em crida el Torres i em diu si vull retornar al pis dels Bransueles. Ai deixar aquesta meva cambra!

Dia 9 de novembre. Tot el dia giravolta el fet d'haver de llegir a les dues de la tarda "El Misteri de Santa Eròfila". El matí comprem unes crisantemes grogues. El Tarrades fa malbé el ram. Jo acabo de posar l'obra en net. Enric Capdevila i Tarrades porten cadires. Assisteixen a la llegida Enric Lluelles, Josep M. Francès, J. Roure-Torrent, Carrion -co-autor-, esposa i filla, el Dr. Solanes, Tarrades. Llegim 3 hores i 1/2. Em sembla que l'obra ha fet impressió. En deixar-me sol, surto, compro el diari, i llegeixo l'atemptat a Hitler. L'ha salvat la Providència. Oh Santa Eròfila! A la nit, camino. En el bar trobo un francès que em porta a casa seva per a acabar la polèmica entaulada. Abans n'havia derrotat un de ben derrotat. Amb davallada i confessió i un altre deixat estar per inútil. Concurrencia interventora. Em costa molt triomfar, però després de variats atacs i maniobres, triomfo. Vaig a casa un xic cansat. El dia ha estat absolutament dedicat a la Santa. Arribo a casa a dos quarts d'onze. Me'n vaig a dormir suant. I segueixo la nit amb suors.

Dia 10 de novembre de 1939, divendres. Matí amb llegida d'"Icare" de Lauro de Bosis. La tarda dedicada a la conferència de l'Abat Salvat. Arribo quan ja ha dedicat un record a l'Alfons Maseras. Conferència interessant sobre l'origen del Consistori Floralesc de Tolosa, segle XIV, amb decadència de manca de llibertat. La

França totalitària havia caigut damunt de la Provença. El públic és especialíssim. De nosaltres hi ha l'Aguado, el Bellido, el Serra, el Roure-Torent, el Carrion, Josep M. Francès. La concurrència francesa és de vells i velles. Vells com el De Bruce i un de barba blanca. Les dames resumeixen totes les ganyotes de la província. Hi ha dues jovenetes. Una al meu costat que pren notes desesperadament. La conferència bé, amb aquell humor capellanesc-abadesc de Mossèn Salvat que li fa dir la facècia caragolant-la amb els ulls, i traient-la amb uns moviments de pit d'esquerra a dreta i de dreta a esquerra. Quan facecia abaixa els ulls. Després llambrega, i apressa la paraula com l'actor que fa un "latiguillo". En sortir de la conferència anem a casa Silvio Trentin. Rebuda afectuosa de Mme. Trentin i de Mademoiselle. Són simpàtics. Ella molt suau. Després ens en anem al club a esperar l'hora de sopar. En el pont del canal trobem els Torres que insisteixen en fer-me anar a dormir a cal Bransuela. Jo hi poso inconvenients. M'inclina anar-hi la roba. Al club llegeixo una antologia de poetes francesos. He sabut per Trentin que el Dr. Soula dóna una conferència aquesta nit per inauguració de les caves. Hi ha un ple. Pom de clavells roig damunt de la taula. Conferència ben interessant, amb referència als gasos asfixiants. Ple absolut. Hi ha el Trentin. Després l'alcalde de Tolosa, el Dr. Bellido -foca com sempre-, i tot el menjador en pes. No s'hi cap. El Dr. Soula és versallesc. La conferència no pesa gens: és ameníssima. Surto amb Tarrades, el qual m'acompanya fins a la cambra. He de dir-li que vagi a dormir car ell no se n'adona i jo tinc son. Despüllada i al llit. Demà festa armistici.

Dia 11 de novembre. Fa un dia molt gris i m'aixeco tard. Quan ho he preparat tot ja és hora d'anar a la cerimònia de portar una corona al monument dels morts. N'hi ha quatre o cinc més, de l'alcalde, de l'alcaldia. La dels Pompiers és una corona amb la bandera francesa. Té uns bonics clavells roigs i blancs. El blau és fet amb violetes de Tolosa. A l'hora del dinar no tinc gana. Al matí Tarrades ha fet una bona truita amb mongetes i cansalada que ens hem partit. Lluelles em proposa fer una obra en col·laboració. Divaguem. En tornar a la caserna del Conservatori Mme. Bernard em diu perquè me'n vaig. Ella em deixarà sol a l'habitació i també hi posarà estufes. Què fer? M'adormo, i, ben reposat*, m'entretinc a llegir l'obra de Berr i de Verneuil: "Les Fontaines Lumineuses". A fora, plou. Passa la tarda degotissa. Ve un número d'"El Poble Català", amb una nota pel Maseras -anònim-, ningú no s'ha volgut comprometre. El que no vol pas dir que s'hagi fet de franc. A casa. Hi arribo ben mullat. Acabo de llegir "Les Fonts lluminoses".

Dia 12 de novembre, diumenge. Plou. Dintre del gris, s'hi sent el plom del gris. Hi ha vegades que el gris deixa endevinar que darrera hi ha blau. Avui hi ha més gris. Al pati un dels baladrers de sempre "matxeteja" o destraleja el gris amb cançons poca-soltes. El dia passa gris dintre de la grisor. Llegeixo: "Margot" de l'Eduard Bourdet. Cap al tard volta per Tolosa. Un militar, molt ample d'uniforme, fa l'amor a una dama endolada, cantant-li amb llangors de baríton italià una mena de "Tosca". Els carrers són molls. Dintre d'una taverna de vidres entelats s'hi sent com un tam-tam de negres, lograt amb una guitarra. Em

del veïns. Anna ha fet un arròs magnífic, amb calamars, després un tall de llomillo amb patates fregides, una poma, pastissos, un cafè, amb bona conversa. El temps ha passat brunzent. Volíem saber noves de Barcelona que ens donés la dona de l'Esteller que ha fugit. L'hem anada a convidar per al cafè, però no ha pogut venir, tenia a casa el Passarell, el Ferran i tota la colla. Me n'he anat de casa Lluelles prop de les quatre i he seguit la lectura del llibre de Maurois. Després, abans d'anar a fer veure que sopava, m'he passejat pels boulevards i he comprat el diari. Han posat més llums, fent alguns llocs impossibles d'idil·lis com eren abans. Espero si en el correu que vingui a Cendra vindrà carta de casa, aquesta carta que fa un mes i mig que vaig enviar. Segueix el temps d'humitat i plugeta. Em quedo una estona a la cambra a llegir "Notre Déese" d'Albert du Bois. He deixat fora la planta d'esparreguera. Treu tanys.